

PB 66

EKONOMICKÝ ČASOPIS 1. 1953

EKONOMICKÝ ČASOPIS

SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED

ROČNÍK V.

ČÍSLO 1.

REVÍZIA 2013

NAKLADATELSTVO
SLOVENSKEJ AKADEMIE VIED
BRATISLAVA 1953

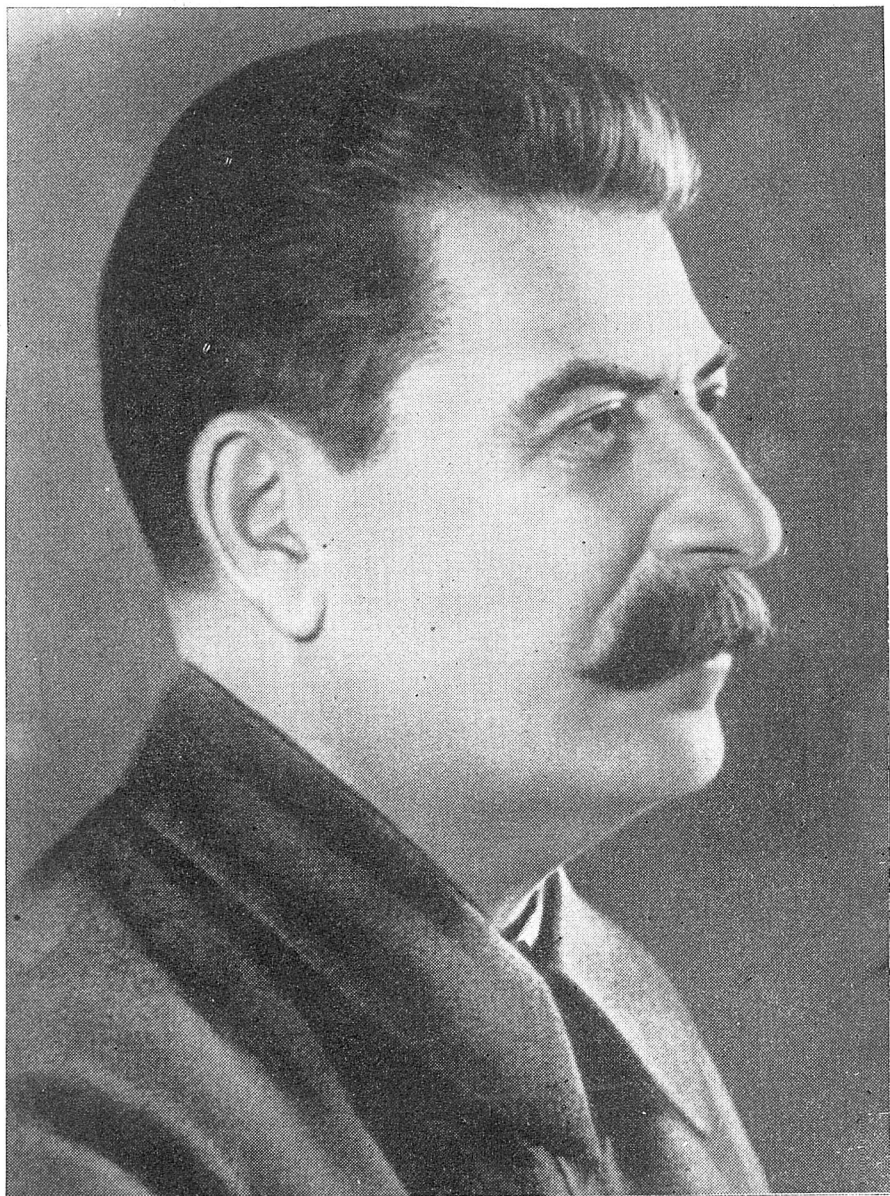

Dr. 78/58

Hlavný redaktor: Dr. Štefan Heretik

Tajomník redakcie: Ing. Ladislav Szalay

Redakčná rada: Dr. Vlastimil Halaxa, Ing. Ján Ferienc, Dr. Ján Svetoň, Pavol Turčan.

Vyhlásenie Ústredného výboru KSSS, Rady ministrov SSSR a Prezídia Najvyššieho sovietu k úmrtiu J. V. Stalina

Drahí súdruhovia a priatelia!

Ústredný výbor Komunistickej strany Sovietskeho sväzu, Rada ministrov SSSR a Prezídium Najvyššieho sovietu SSSR s pocitom veľkého smútku oznamujú strane a všetkým pracujúcim Sovietskeho sväzu, že 5 marca o 9. hodine 50 minút večer zomrel po ťažkej chorobe predseda Rady ministrov SSSR a tajomník Ústredného výboru Komunistickej strany Sovietskeho sväzu Jozef Vissarionovič Stalin.

Prestalo tlčiť srdce spoluobojovníka a geniálneho pokračovateľa Leninovho diela, múdrego vodcu a učiteľa komunistickej strany a sovietskeho ľudu, Jozefa Vissarionoviča Stalina.

Stalinovo meno je nekonečne drahé našej strane, sovietskemu ľudu, pracujúcim celého sveta. Spoločne s Leninom založil súdruh Stalin mocnú stranu komunistov, vychoval ju a zocelil: spoločne s Leninom bol súdruh Stalin inšpirátorom a vodcom Veľkej októbrovej socialistickej revolúcie, zakladateľom prvého socialistického štátu na svete. Pokračujúc v nesmrteľnom Leninovom diele, priviedol našu krajinu k víťazstvu nad fašizmom v druhej svetovej vojne, čo od základu zmenilo celú medzinárodnú situáciu. Súdruh Stalin vyzbrojil stranu a všetok ľud veľkým a jasným programom budovania komunizmu v SSSR.

Smrť súdruha Stalina, ktorý venoval celý svoj život oddanej službe veľkému dieľu komunizmu, je najťažšou stratou pre stranu, pre pracujúcich sovietskej krajiny a celého sveta.

Zpráva o úmrtí súdruha Stalina spôsobí hlbokú bolesť v srdciach robotníkov, kolchozníkov, inteligencie a všetkých pracujúcich našej vlasti, v srdciach vojakov našej chrabrej armády a vojenského námorníctva, v srdciach miliónov pracujúcich všetkých krajín sveta.

V týchto ťažkých dňoch sa všetky národy našej krajiny ešte užšie somknú vo veľkej bratskej rodine pod osvedčeným vedením komunistickej strany, vytvorenej a vychovanej Leninom a Stalinom.

Sovietsky ľud má bezmedznú dôveru a je predchnutý vrelou láskou k svojej rodnej komunistickej strane, pretože vie, že najvyšším zákonom všetkej činnosti strany je slúžiť záujmom ľudu.

Robotníci, kolchozníci, sovietska inteligencia a všetci pracujúci našej krajiny sa neochvejne riadia politikou vypracovanou našou stranou,

zodpovedajúcou životným záujmom pracujúcich a zameranou k ďalšiemu upevňovaniu moci našej socialistickej vlasti. Správnosť tejto politiky komunistickej strany bola vyskúšaná v desaťročiach bojov, táto politika priviedla pracujúcich sovietskej krajiny k historickým víťazstvám socializmu. Inšpirované touto politikou idú národy Sovietskeho sväzu pod vedením strany s istotou vpred k novým úspechom budovania komunizmu v našej krajine.

Pracujúci našej krajiny vedia, že ďalšie zlepšovanie hmotnej úrovne všetkých vrstiev obyvateľstva — robotníkov, kolchozníkov a inteligencie, maximálne uspokojovanie ustavične rastúcich hmotných a kultúrnych potrieb celej spoločnosti vždy boli a sú predmetom mimoriadnej starostlivosti komunistickej strany a sovietskej vlády.

Sovietsky ľud vie, že obranyschopnosť a moc sovietskeho štátu rastú a upevňujú sa, že strana všestranne upevňuje sovietsku armádu, vojenské námorníctvo a bezpečnostné orgány, aby ustavične zvyšovala našu pripravenosť drvivo odraziť každého agresora.

Zahraničnou politikou komunistickej strany a vlády Sovietskeho sväzu bola a je neochvejná politika zachovania a upevnenia mieru, boja proti prípravám a rozpútaniu novej vojny, politika medzinárodnej spolupráce a rozvíjania obchodných stykov so všetkými krajinami.

Národy Sovietskeho sväzu, verné zástave proletárskeho internacionizmu, upevňujú a rozvíjajú bratskú družbu s veľkým čínskym ľudom, s pracujúcimi všetkých krajín ľudovej demokracie a priateľské styky s pracujúcimi kapitalistických a koloniálnych krajín, bojujúcimi za mier, demokraciu a socializmus.

Drahí súdruhovia a priatelia! Naša komunistická strana je mocnou riadiacou a vedúcou silou sovietskeho ľudu v boji za vybudovanie komunizmu. Ocel'ová jednota a jednoliata somknutosť radov strany je hlavnou podmienkou jej sily a moci. Našou úlohou je ako oko v hlave strážiť jednotu strany, vychovávať komunistov ako aktívnych politických bojovníkov za uskutočnenie politiky a usnesení strany, ešte viac upevňovať spojenie strany so všetkými pracujúcimi, s robotníkmi, s kolchozníkmi a s inteligenciou, pretože v tomto nerozbornom sväzku s ľudom je sila a nepremožiteľnosť našej strany.

Strana vidí jednu zo svojich najdôležitejších úloh v tom, aby vychovávala komunistov a všetkých pracujúcich v duchu vysokej politickej bdelosti, v duchu nesmieriteľnosti a tvrdosti v boji proti vnútorným a vonkajším nepriateľom.

Ústredný výbor Komunistickej strany Sovietskeho sväzu, Rada ministrov SSSR a Prezídium Najvyššieho sovietu SSSR sa obracajú v týchto ťažkých dňoch k strane a ľudu a vyjadrujú pevné presvedčenie, že sa strana a všetci pracujúci našej vlasti ešte užšie somknú okolo Ústredného výboru a sovietskej vlády, že zmobilizujú všetky svoje sily a tvorivú energiu k veľkému dielu budovania komunizmu v našej krajine.

Nesmrtelné Stalinovo meno bude navždy žiť v srdciach sovietskeho ľudu a všetkého pokrokového ľudstva.

Nech žije veľké víťazné učenie Marxa, Engelsa, Lenina a Stalina!

Nech žije naša mohutná socialistická vlasť!

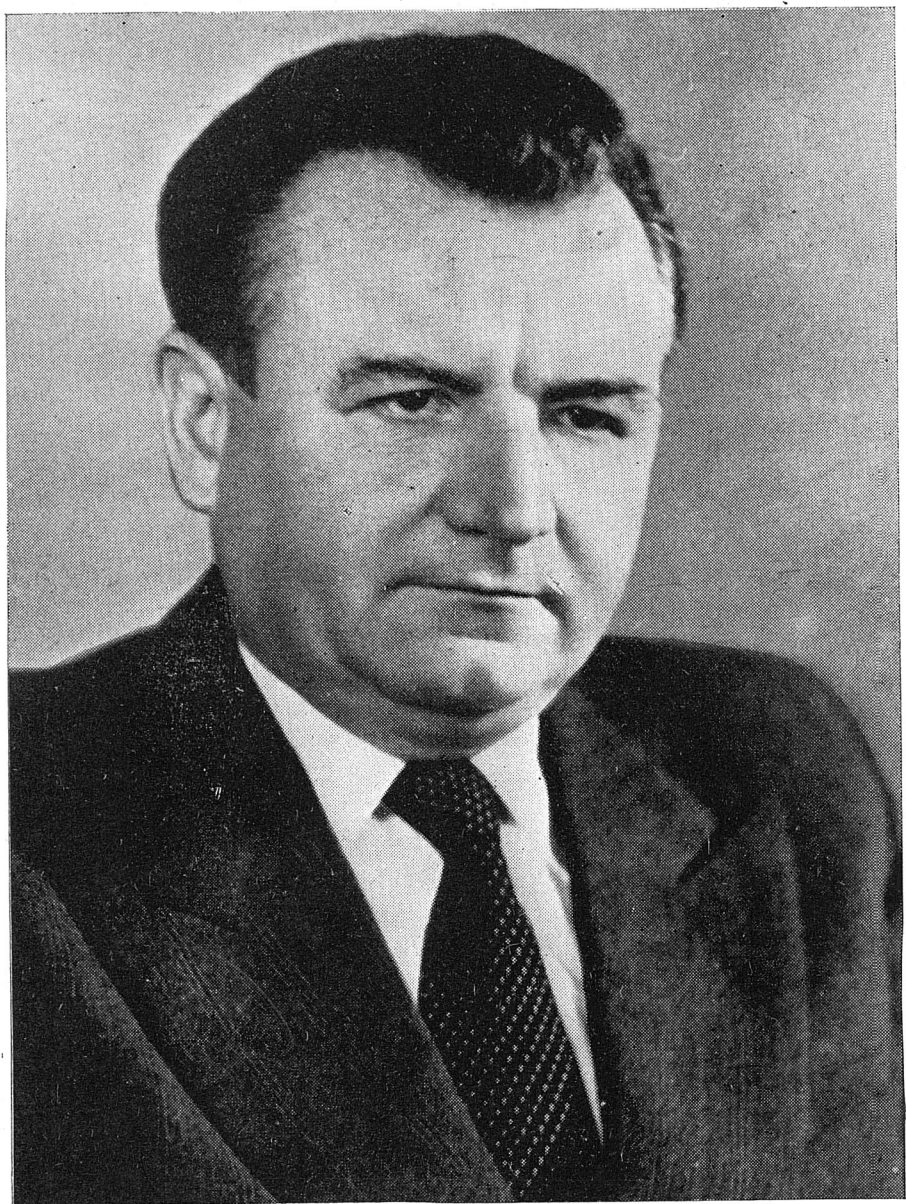
Nech žije náš hrdinský sovietsky ľud!

Nech žije veľká Komunistická strana Sovietskeho sväzu!

Ústredný výbor Komunistickej strany Sovietskeho sväzu

Rada ministrov SSSR

Prezídium Najvyššieho sovietu SSSR

Vyhlásenie Ústredného výboru Komunistickej strany Československa, vlády Československej republiky a Ústredného akčného výboru Národného frontu k úmrtiu
Klementa Gottwalda

Súdružky a súdruhovia, drahí priatelia!

Ústredný výbor Komunistickej strany Československa, vláda republiky Československej a Ústredný akčný výbor Národného frontu oznamujú v najhlbšom zármutku strane a všetkému československému ľudu, že 14. marca o 11. hodine ráno zomrel po krátkej, ťažkej chorobe prezident Československej republiky, predseda Komunistickej strany Československa súdruh Klement Gottwald.

Na záchranu života Klementa Gottwalda sa podniklo všetko, čo je v ľudských silách. Veľkú, vpravde bratskú pomoc preukazovala pritom československému ľudu vláda Sovietskeho sväzu. Pri posteli chorého boli najpoprednejší sovietski a československí lekári. Hrdinsky bojoval, súc takmer do posledných hodín pri plnom vedomí sám súdruh Gottwald. Žiaľ, najdrahší nám život sa nepodarilo zachrániť.

Nadišly ťažké, preťažké hodiny pre československý ľud. Krátko po úmrtí veľkého Stalina stiha ho nové nesmierne nešťastie. Odišiel milovaný vodca nášho pracujúceho ľudu, náš najlepší a najvernejší žiak Lenina a Stalina, pravý otec našej slobodnej ľudovodemokratickej vlasti.

Odišiel súdruh Gottwald, ktorý vybudoval našu komunistickú stranu v stranu nového leninsko-stalinského typu.

Odišiel súdruh Gottwald, ktorý učil a naučil náš ľud, ako biť kapitalistov, vykorisťovateľov, nepriateľov ľudu a ktorý v tomto boji nerozlučne sjednotil českých a slovenských pracujúcich.

Odišiel súdruh Gottwald, ktorý naveky sdrúžil naše národy s národmi Sovietskeho sväzu v nerozborný sväzok československo-sovietskeho priateľstva a bratstva.

Odišiel súdruh Gottwald, ktorý pevne a neochvejne viedol veľký zápas nášho ľudu proti fašistickým okupantom za národnú slobodu.

Odišiel súdruh Gottwald, ktorý v našej vlasti, oslobodenej hrdinskými sovietskymi vojskami, viedol nás k budovaniu nového poriadku, v ktorom nevládnú už kapitalisti, veľkostatkári a zahraniční imperialisti, ale

robotnícka trieda v bratskej jednote so všetkými vrstvami pracujúceho ľudu.

Odišiel súdruh Gottwald, ktorý nám otvoril veľkú perspektívu svetlej socialistickej budúcnosti, perspektívu mieru, blahobytu a šťastia ľudu a učil nás každodenne, ako socializmus v našej vlasti budovať.

Odišiel súdruh Gottwald, ktorý neustále dbal o posilňovanie obrany-schopnosti nášho štátu, ktorý prezieravo sa staral o naše ozbrojené sily, aby po boku slávnej Sovietskej armády stály na stráží vlasti, na stráží svetového mieru a boli pripravené odraziť všetky úklady útočníka.

Súdružky a súdruhovia, drahí bratia a sestry!

Veľká, nezmerná a nenahraditeľná je strata, ktorú náš ľud utrpel. Avšak práve v nedávnych dňoch zdôrazňoval nám súdruh Gottwald, že ako tomu učil veľký Stalin, nesmieme ani v najťažších chvíľach klesať na duchu a strácať so zreteľa svoje veľké úlohy a ciele.

Takíto musíme byť teraz všetci. Nesmie byť slabosť a zmätok v našich radoch.

Somknime sa všetci ešte pevnejšie okolo Ústredného výboru našej komunistickej strany a okolo našej vlády Národného frontu! Nech je žulová v tejto ťažkej dobe jednota nášho ľudu! Pôjdeme ďalej vpred ešte odhodlanejšie a ešte obetavejšie leninsko-stalinskou cestou, ktorú nám ukázal súdruh Gottwald!

Ešte bližšie sa primknime k našej opore a vzoru, veľkému Sovietskemu sväzu a jeho slávnej komunistickej strane!

Zvýšime svoju ostrážitosť a bdelosť a rozdrvíme každého, kto by sa pokúšal narušiť jednotu našej strany a nášho československého Národného frontu, pracujúceho ľudu miest a vidieka!

S novou mocnou energiou budeme pracovať na svojich budovateľských úlohách. Nazvali sme svoju prvú päťročnicu Gottwaldovou päťročnicou: vynaložíme všetky sily, aby sme ju splnili tak, ako on žiadal, vynaložíme všetky sily k vybudovaniu socializmu v našej vlasti, vynaložíme všetky sily k tomu, aby sme ešte účinnejšie marili zločinné plány vojnových štváčov a vybuodovali našu vlasť v nezdolateľnú pevnosť svetového mieru, vedeného Sovietskym sväzom!

Večne bude žiť v československom ľude meno súdruha Klementa Gottwalda. Bude žiť v našich srdciach, v našich myšliach, v našich činoch.

Napred, československá úderná brigáda, pod zástavou Lenina a Stalina Gottwaldovou cestou!

*Nech žije Komunistická strana Československa, která nikdy nezradí
leninsko-stalinský odkaz Klementa Gottwalda! Nech žije na věčné časy
přátelství a bratrstvo československého a sovietskeho ľudu!*

*Nech žije husitský a gottwaldovský pevný a statočný československý
ľud!*

*Nech žije naša drahá československá vlast a nech rozkvítá ku cti a
sláve největšího syna, sůdruha Klementa Gottwalda!*

Ústředný výbor Komunistické strany Československa

Vláda republiky Československé

Ústředný akční výbor Národního frontu

VEČNE ŽIVÉ DIELO J. V. STALINA

Jozef Višsaronovič Stalin, tvorca veľkej a slávnej historickej epochy, zomrel. Dňa 9. marca bol uložený v Mauzóleu na Červenom námestí vedľa V. I. Lenina. Tak bola symbolicky vyjadrená skutočnosť, že Stalin, verný Leninov žiak a pokračovateľ v Leninovej práci, úspešne splnil obrovskú úlohu, ku ktorej sa zaviazal prísahou nad Leninovou rakvou.

Dlhé roky Stalinovej tvorčej revolučnej činnosti a vyčerpávajúca práca za vybudovanie, ubránenie a upevnenie socializmu predstavujú veľké dielo, ťažko merateľné normálnymi meradlami.

Tvorivý prínos J. V. Stalina do vedeckej pokladnice marxizmu-leninizmu je taký veľký a taký podstatný, že Stalin je právom považovaný za spolutvorcu revolučnej teórie robotníckej triedy, ktorý ako kompas ukazoval v složitých ekonomických a politických podmienkach cestu k víťazstvu socializmu. Jeho meno sa preto neoddeliteľne radí k menám ostatných klasikov marxizmu-leninizmu.

Veľké Stalinovo dielo je charakterizované vedeckou, marxistickou tvorivosťou, neustálym rozvíjaním, spresňovaním a zdokonaľovaním téz marxizmu-leninizmu. Stalin sa vo svojej práci vždy plne riadil zásadou, ktorú vštepoval všetkým revolučným pracovníkom, že marxizmus neustále „vyžaduje zlepšovanie a obohacovanie starých formulácií na základe shromažďovania nových skúseností pri zachovaní hľadiska marxizmu, pri zachovaní jeho metódy.“¹

Súdrh Stalin vždy ostro bojoval proti akémukoľvek dogmatizmu vo výklade klasikov, proti oportunistickému chápaniu marxizmu ako katechizmu mrtvých dogiem a zdôrazňoval nevyhnutnosť tvorivej aplikácie ich téz, nevyhnutnosť neustáleho vývoja marxizmu na základe zovšeobecňovania skúseností robotníckeho hnutia za stále sa vyvíjajúcich historických podmienok. „Nemožno predsa vyžadovať od klasikov mar-

¹ J. V. Stalin, *Sočinenija* 9, 99.

xizmu — povedal na XVIII. sjazde VKS(b) — aby predvídali všetky kľukaté cesty histórie v každej jednotlivej krajine v ďalekej budúcnosti. Bolo by smiešne vyžadovať, aby klasici marxizmu vypracovali pre nás hotové riešenie všetkých možných teoretických otázok, ktoré môžu vzniknúť v každej jednotlivej krajine po 50—100 rokoch, len aby sme my, potomci klasikov marxizmu, mohli pokojne ležať za pecou a prežívať hotové formulky.“²

Stalinovo dielo je a ostane navždy živé, pretože predstavuje klasické dialektické spojenie teórie a praxe. Pre sovietskú vedu a pre pokrokových vedcov celého sveta ostane navždy žiarivým príkladom nezištná a neúnavná Stalinova služba socialistickej vede, služba sovietskemu ľudu a pracujúcemu ľudu celého sveta, umožňovaná práve neustálym spajovaním teórie s potrebami praxe, neustálym overovaním teórie v praxi, neustálym spajovaním vedy so životom, s výrobou. Pokrokovým vedeckým pracovníkom ostanú navždy vodidlom v ich vedeckej činnosti Stalinove idey o jednote teórie a revolučnej praxe, o pokrokovej vede, zbavenej akýchkoľvek fetišizmov, o vede, spätjej pevnými sväzkami s ľudom, o pokrokovej vede, ktorá bojuje za blaho ľudstva.

Skvelé vysvetlenie zásadnej nevyhnutnosti spajovania teórie s praxou podáva J. V. Stalin v svojej práci *O základoch leninizmu*. „Teória sa stáva bezpredmetnou — hovorí — ak nie je spajovaná s revolučnou praxou, práve tak, ako prax sa stáva slepou, ak si neosvetľuje cesty revolučnou teóriou. No teória sa môže premeniť na nesmiernu silu robotníckeho hnutia, ak sa utvára v nerozlučnej spojitosti s revolučnou praxou, lebo teória a len teória môže dať hnutiu istotu, schopnosť orientovať sa, chápať vnútornú súvislosť udalostí, odohrávajúcich sa okolo, lebo teória a len teória môže pomôcť v praxi pochopiť nielen to, ako a kam triedy idú v prítomnosti, ale aj to, ako a kam majú ísť v najbližšej budúcnosti.“³

Stalinovo dielo je a ostane navždy živé, pretože je celé predchnuté hlbokou láskou k pracujúcemu ľudu. Za jeho teoretickými, vedeckými rozborami, za jeho praktickou, revolučnou činnosťou, za jeho nesmieriteľnosťou voči nepriateľom je vždy jediný motív: pomoc pracujúcim, snaha po vybudovaní takých podmienok, v ktorých by sa každý člen spoločnosti mohol plne a všestranne rozvíjať. Preto je jeho dielo stále živé, preto je až

² J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1951, 618.

³ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1951, 24.

do svojich základov internacionálne. Pozrime sa napr. na jeho predrevolučnú prácu *Marxizmus a národnostná otázka*.

Túto prácu napísal v čase, keď robotnícke hnutie v Rusku i v celej Európe rozleptávaly národnostné spory, ktoré oslabovali jednotu robotníckej triedy. Vlna nacionalizmu a hrubého šovinizmu rozpútavaná buržoáziou hrozila strhnúť so sebou robotnícke masy. Čím viac ochabovalo revolučné hnutie, povedal vtedy Stalin, tým viac rozkvitá nacionalizmus. Sociálnej demokracii pripadla vtedy dôležitá úloha: odraziť vlnu nacionalizmu a ukázať robotníctvu správnu cestu k vyriešeniu národnostných problémov. Avšak sociálna demokracia v Európe nebola schopná plniť túto úlohu. Veľký a zásadný význam pre túto dobu a pre riešenie národnostnej otázky vôbec má spomenutá Stalinova práca, ktorá mocne zapôsobila na vývoj robotníckej triedy a ukázala cestu, ako sa oslobodiť z národnostného útľaku.

Práca *Marxizmus a národnostná otázka*, ako aj celé Stalinovo dielo je príkladom jeho veľkého úsilia pomôcť vykorisťovanému, ožobračovanému človeku svrhnuť kapitalistické jarmo.

V tom je životnosť tejto práce, ktorá bude dotiaľ bojovým programom koloniálnych a porobených národov, kým sa i posledný a najmenší z nich nevyslobodí zpod imperialistického útľaku.

Stalinovo dielo je a ostane navždy živé, pretože je vybudované na základe jedinej vedeckej tvorivej metódy, metódy marxistickej dialektiky. Pomocou marxistickej dialektiky Stalin vždy správne a do hĺbky rozanalyzoval složité ekonomické politické podmienky, správne sa v nich orientoval a využíval vždy najpríhodnejší moment pre rozhodný čin. Tak napr. hlboká marxistická analýza súčasných podmienok pomohla Stalinovi odhaliť zradcovské zámery trockistov r. 1926 v otázke kolektivizácie poľnohospodárstva. Keď však bol vybudovaný priemysel, ktorý mohol dodávať poľnohospodárstvu potrebné mechanizačné prostriedky, keď bol zrelý čas na rozhodný útok, v r. 1929 dáva Stalin podnet k útoku na kulactvo, dovŕšuje uskutočňovanie Leninovho družstevného plánu.

Avšak zásluha J. V. Stalina spočíva nielen v tom, že bol skutočný majster a učiteľ vo využívaní marxistickej dialektickej metódy, ale že ju súčasne tvorivo rozvíjal a tak pozdvihol teóriu dialektického materializmu na nový, vyšší stupeň. Klasickým príkladom takéhoto tvorivého rozvíjania je práca *O dialektickom a historickom materializme*, kde Stalin na základe teoretického zovšeobecnenia boja strany proti metafyzike

anarchistov, národníkov, menševíkov a iných nepriateľov marxizmu sformuloval a objasnil štyri základné črty marxistickej dialektiky.

Ďalšie vedecké pozdvihnutie teórie marxistickej dialektiky je obsiahnuté v Stalinovej práci *O marxizme v jazykovede*, kde je najmä rozvinutá tretia črta dialektiky — vývoj cestou postupných kvantitatívnych zmien a prechod do novej kvality. Stalin tu ukazuje, že prechod do novej kvality sa nemusí uskutočňovať len cestou náhleho zvratu, čo je charakteristické pre vývoj spoločnosti rozdelenej na nepriateľské triedy, ale aj cestou postupného hromadenia prvkov novej kvality, teda postupným odumieraním prvkov starej kvality, čo je charakteristické práve pre spoločnosť, v ktorej neexistujú nepriateľské triedy, teda pre spoločnosť socialistickú.

Stalinovo dielo je a ostane neustále aktuálne a živé preto, že sa vždy orientuje na to, čo je v spoločnosti nové, rodiace sa, ešte nepevné, ale vyvíjajúce sa, ako o tom sám hovorí v svojej práci *O dialektickom a historickom materializme*. Učenie o nezdolnosti nového v boji so starým ukázalo celému ľudstvu, všetkým pokrokovým ľuďom, všetkým vedeckým pracovníkom, že ak chcú byť skutočne pokrokoví a užitoční ľudskej spoločnosti, musia sa orientovať nie na to, čo sa v danej chvíli zdá byť pevným, ale na to, čo je v spoločnosti a vo vede nové, vznikajúce, čo je schopné i ďalšieho vývoja.

Ďalším príkladom tvorivého používania metódy marxistickej dialektiky je Stalinovo umenie vyhľadávať v složitých spoločenských a ekonomických podmienkach charakteristický hlavný článok a potom zamerať všetko úsilie na jeho vyriešenie. Tak v čase, keď v Sovietskom sväze nie je ešte ani zďaleka dostatok spotrebných produktov, ukazuje Stalin sovietskemu ľudu, že hlavným článkom, ťažiskom socialistickej industrializácie je predovšetkým vybudovanie ťažkého priemyslu.

Jednou zo základných charakteristických črt veľkého Stalinovho diela je skutočnosť, že sa v ňom Stalin prejavuje ako verný nasledovník, obhajca a geniálny žiak Vladimíra Iljiča Lenina. Všetky jeho teoretické závery, vyostrujúce sa v neúprosnom boji proti oportunistom, ktorí sa kryjú pseudomarxistickými frázami, sú budované na základe leninského učenia. J. V. Stalin v nových historických podmienkach konkretizuje a ďalej rozvíja veľký Leninov odkaz na základe neustáleho zovšeobecňovania najnovšej praxe a skúseností z boja proletariátu za vybudovanie socializmu. Možno povedať, že neexistuje významnejšia teoretická otázka marxizmu-leninizmu, otázka, týkajúca sa či už ekonomie, filozofie, stra-

tégie a taktiky proletariátu, organizačných základov strany, teórie štátu atď., ktorú by Jozef Vissarionovič Stalin súčasne s Leninom a po Leninovi sám ďalej nerozvinul a neobohatil.

Rozvíjajúc a obhajujúc Leninovu vedeckú teóriu o diktatúre proletariátu, prepracoval Stalin otázku mechanizmu diktatúry proletariátu, otázku vedúcej úlohy strany, vypracoval tézy o úlohách a prednostiach socialistického štátu; jeho zvlášť významným prínosom je klasická definícia troch hlavných stránok diktatúry proletariátu, tvoriacich dialektickú jednotu.

V boji proti nemarxistickým, ľavičiar-ským teóriám o okamžitom odumieraní štátu ešte za kapitalistického obkľúčenia upevnil a rozvinul Stalin učenie o socialistickom štáte, opierajúc sa pritom o skúsenosti socialistickej výstavby a rozvíjania sovietskeho štátu. Ukázal, že upevnenie socialistického štátu a plné rozvinutie jeho hlavných funkcií je v podmienkach kapitalistického obkľúčenia jednou zo základných úloh socialistickej spoločnosti.

Základné zmeny, ktoré nastaly v hospodárskej a triednej štruktúre Sovietskeho sväzu v dôsledku industrializácie a kolektivizácie a ktoré znamenajú ukončenie jednej veľkej epochy — vybudovanie socializmu v Sovietskom sväze, boli zakotvené v novej ústave socialistického štátu. Stalin starostlivo dohliadal na zostavovanie tejto ústavy a objasnil jej veľký význam vo svojej práci *O návrhu ústavy SSSR. Stalinská ústava* ako základný zákon socialistického práva presne odzrkadlila nové ekonomické a politické podmienky sovietskej spoločnosti a mohla preto výdatne pomáhať pri upevňovaní hospodárskej a politickej moci sovietskeho štátu.

Veľkou Stalinovou zásluhou je aj to, že plne obhájil a potvrdil medzinárodnú platnosť leninskej teórie.

„Či nie je leninizmus zovšeobecnením skúseností revolučného hnutia všetkých krajín?“, kladie J. V. Stalin otázku vo svojej práci *K otázkam leninizmu*. „Či základy teórie a taktiky leninizmu sa nehodia a neplatia pre proletárske strany všetkých krajín? Či Lenin nemal pravdu, keď hovoril, že »boľševizmus sa hodí ako vzor taktiky pre všetkých«? Či Lenin nemal pravdu, keď hovoril o »medzinárodnom význame sovietskej moci a základov boľševickej teórie a taktiky«?“⁴

Stalin ostro bojuje proti Zinovjevovej definícii leninizmu a vytyčuje ako základnú otázku leninizmu otázku diktatúry proletariátu. Ak takto

⁴ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1951, 117.

definujeme leninizmus, potom z toho nevyhnutne vyplýva, že „leninizmus je medzinárodným učením proletárov všetkých krajín, ktoré sa hodí a platí pre všetky krajiny bez výnimky, teda aj pre krajiny kapitalisticky vyspelé“.⁵ Tak dôsledne hájil a rozvíjal Stalin Leninovo dielo a uvádzal Leninove tézy do života.

Po boku Lenina formoval a vychovával Stalin komunistickú stranu a viedol boj za jej generálnu líniu, boj proti trockistom a zinovjevcom, za uskutočnenie teórie o možnosti výstavby socializmu v SSSR. Neúnavne pomáhal Leninovi ideologicky vyzbrojiť stranu a dať jej vedecky presný a teoreticky zdôraznený program, ktorý by jej ukazoval cestu vo všetkých oblastiach spoločenského vývoja. Po Leninovej smrti nesie zodpovednú ťarchu vedenia strany a strana pod jeho vedením, mobilizujúce masy pracujúcich, menila ich sny o lepšej budúcnosti ľudstva na sovietsku skutočnosť.

Veľké Stalinovo dielo a jeho revolučnú tvorčiu činnosť charakterizuje nezlomná dôvera v nevyčerpatelnú tvorčiu silu ľudu. V čase intervencie posielajú Stalinu tam, kde bolo najväčšie nebezpečenstvo, kde boli prelomené fronty a kde boli údery intervenčných a kontrarevolučných síl namierené na životne dôležité centrá sovietskeho štátu. Na týchto miestach Stalin za neuveriteľne ťažkých podmienok pripravil krok za krokom konečné víťazstvo nad nepriateľom. Bolo to možné jedine preto, že bol vyzbrojený veľkou dôverou v silu pracujúceho ľudu a že túto silu vedel správne zorganizovať a zamerať na cestu k víťazstvu.

Keď mohutne vyzbrojené, motorizované armády fašistických útočníkov ohrožovali v dobe Veľkej vlasteneckej vojny najdôležitejšie centrá sovietskeho štátu, Stalin nikdy nezapochyboval o konečnom víťazstve, pretože dôveroval v nevyčerpatelnú silu sovietskych ľudí. Túto silu na základe marxistickej vojenskej stratégie, ktorú obohatil hlavne o teórie protiútoku, vzájomnej spolupráce zbraní, aktívnej obrany atď., zameral na úplnú porážku nepriateľa.

Víťazstvo socializmu na jednej šestine sveta, uhájenie socialistického štátu proti mocným útokom nepriateľa, víťazstvo ľudu v ľudovodemokratických krajinách, veľké úsilie sovietskych národov o vybudovanie komunizmu, mohutné hnutie pokrokového ľudstva za mier — to všetko sa vyvíjalo pod vplyvom Stalinových myšlienok, pod vplyvom jeho revolučných téz, pod jeho priamym vedením. Preto plným právom sovietsk-

⁵ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1951, 119.

sky ľud a s ním pracujúci a pokrokoví ľudia celého sveta nazývajú obdobie od Leninovej smrti *stalinskou epochou*.

*

V Stalinovom diele, ktoré tvorivo rozvíja najrozličnejšie problémy marxistického svetonázoru, zaujímajú ekonomické problémy veľmi dôležité miesto. Toto vynikajúce miesto politickej ekonomie vyplýva z jej celkového postavenia v sústave marxisticko-leninskej teórie, vyplýva zo samotnej podstaty marxisticko-leninského učenia, z jeho najhlbších základov.

Vychádzajúc zo základných téz, vytýčených Leninom a riadiacim sa revolučným učením a metódou Marxa a Engelsa, Stalin nesmierne obohatil marxistickú politickú ekonomiu. Jeho veľký prínos spočíva v tom, že vedecky zovšeobecnil jednak najnovšie javy vo vývoji kapitalistického spoločenského systému a jednak nové skúsenosti a revolučnú prax výstavby socializmu SSSR. Takto J. V. Stalin obohatil a rozvinul marxistickú politickú ekonomiu kapitalizmu a spolu s V. I. Leninom vytvoril politickú ekonomiu socializmu.

J. V. Stalin rozvinul Leninovo učenie o imperializme svojou teóriou o všeobecnej kríze kapitalizmu ako záverečnej epoche imperializmu, ktorá sa rozprestiera medzi víťazstvom proletariátu v SSSR a konečným zánikom kapitalistickej sústavy. Túto teóriu ďalej rozviedol na podklade analýzy politických a ekonomických výsledkov druhej svetovej vojny vo svojom poslednom diele *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, v ktorom hlboko objasnil otázku rozpadu jednotného svetového trhu, nevyhnutnosti vojen medzi kapitalistickými krajinami a prehlbenia krízy svetovej kapitalistickej sústavy.

Stalin všestranne objasnil podstatu kapitalistických kríz a vedecky zdôvodnil prednosti bezkrízovej socialistickej hospodárskej sústavy. Ešte niekoľko rokov pred veľkou svetovou krízou r. 1929—1933 rozbil teórie „organizovaného kapitalizmu“ a predpovedal, že vzrast techniky v kapitalistických štátoch, rast výrobných síl a zvyšovanie kapitalistickej racionalizácie za súčasného neustáleho snížovania životnej úrovne miliónov robotníkov a roľníkov nevyhnutne povedie k ostrej hospodárskej kríze. Na XVI. sjazde VKS(b) ukázal, že podstata hospodárskych kríz z nadvýroby tkvie v samotnej kapitalistickej hospodárskej sústave. „Podstata krízy tkvie v rozpore medzi spoločenským charakterom výroby a

súkromnokapitalistickou formou privlastňovania výsledkov výroby. Prejavom tohto základného rozporu kapitalizmu je rozpor medzi obrovským vzrastom výrobných možností v kapitalizme, počítajúcim s maximálnym kapitalistickým ziskom a pomerným snížením kúpyschopného dopytu miliónových mäs pracujúcich, ktorých životnú úroveň sa kapitalisti snažia neustále udržiavať v medziach krajného minima.“ Toto Stalinovo vysvetlenie je klasickým rozborom podstaty krízy a je v ňom prvýkrát odhalený cieľ súčasnej kapitalistickej výroby — snaha po dosiahnutí maximálneho zisku.

Veľkým Stalinovým prínosom do politickej ekonomie kapitalizmu, prínosom, ktorý má zásadný význam, je odhalenie a formulácia základného ekonomického zákona kapitalizmu. Samotná otázka, či vo veľkom množstve ekonomických zákonov, ktoré pôsobia v ekonomicko-spoločenských formáciách a teda tiež v kapitalizme, existuje nejaký ekonomický zákon ako zákon základný, ostávala až do vydania práce *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* nevyjasnená. Až Stalin dokázal, že v rade ekonomických zákonov existuje základný zákon, ktorý plne vystihuje samotnú podstatu určitej ekonomicko-spoločenskej formácie, jej základný cieľ, pôdstatu a súčasne vystihuje i hlavné prostriedky na dosiahnutie tohto cieľa. Formulácia základného ekonomického zákona kapitalizmu je vyvrcholením Stalinových téz rozoberajúcich podstatu súčasného kapitalizmu. Prvá časť Stalinovej formulácie základného ekonomického zákona kapitalizmu vedecky presne vystihuje cieľ a podstatu kapitalistického výrobného spôsobu, kým druhá časť hovorí o hlavných prostriedkoch používaných na dosiahnutie tohto cieľa.

Pomocou základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu možno definovať a pochopiť všetky najdôležitejšie javy v oblasti vývoja monopolistického kapitalizmu, „jeho vzostupy a krízy, jeho víťazstvá a porážky, jeho prednosti a nedostatky — celý proces jeho protirečivého vývinu“.⁶

Politický dosah tohto Stalinovho objavu je nedozierny. Vedecky presná formulácia základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu slúži nielen ako východisko pre ďalšie, hlbšie a dokonalejšie poznávanie ekonomiky imperializmu, ale súčasne veľmi jasne ukazuje pracujúcemu ľudu základný rozdiel medzi kapitalizmom a socializmom a veľké prednosti socialistického hospodárskeho zriadenia.

⁶ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 31.

Definovanie hlavného ekonomického zákona kapitalizmu je bojovým nástrojom robotníckej triedy a všetkých pokrokových síl v kapitalistických krajinách, lebo podáva jediné vedecké, správne vysvetlenie javov súčasného kapitalizmu, ako je militarizácia, vojna, vzrast absolútneho i relatívneho zbedačovania atď. Formulácia základného ekonomického zákona kapitalizmu mobilizuje pokrokové sily sveta do boja za mier a medzinárodný proletariát do boja za úplné odstránenie kapitalizmu. Stalinovo dielo *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* znamená priame tvorivé pokračovanie myšlienok, obsiahnutých najmä v Marxovom *Kapitále* a v Leninovej práci o imperializme.

*

Historickou zásluhou J. V. Stalina je ďalej skutočnosť, že opierajúc sa o učenie Marxa a Engelsa vytvoril spolu s Leninom vedeckú teóriu výstavby socialistickej spoločnosti a jej postupného prechodu ku komunizmu. Jeho podiel na obohatení politickej ekonomie socializmu a vypracovaní základných poučiek o prechode ku komunizmu je taký veľký, že právom možno nazvať náuku o zákonoch ekonomického rozvoja socialistickej spoločnosti *stalinskou politickou ekonomikou*.

Učenie o podstate, ráze a pôsobení ekonomických zákonov je dôležitou súčasťou politickej ekonomie. Stalin vo svojich prácach na mnohých miestach charakterizoval ekonomické zákony a opierajúc sa o tézy klasikov obhajoval vedecké, skutočne marxistické chápanie týchto zákonov proti rozličným voluntaristickým alebo subjektivistickým teóriám. Tieto myšlienky sú vykryštalizované a shrnuté v poslednom Stalinovom diele *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*.

V tomto diele práve v čase, keď sovietsky ľud dokončil výstavbu socializmu a nastupuje do budovania komunizmu, teda v čase, keď správne pochopenie podstaty ekonomických zákonov má rozhodujúci význam, vysvetlil Stalin s vedeckou presnosťou a marxistickou jasnosťou objektívnu podstatu ekonomických zákonov a podrobne rozobral možnosti využívania týchto zákonov v socialistickej spoločnosti.

Stalinovo učenie o podstate a pôsobení ekonomických zákonov a najmä o možnosti ich využívania v socialistickej spoločnosti sa stalo nielen nerozdeliteľnou súčasťou politickej ekonomie socializmu, ale priamo jej základným kameňom.

Ako pre politickú ekonomiu kapitalizmu má zásadný význam odhaľenie a formulovanie základného ekonomického zákona súčasnej kapitalistickej spoločnosti, ústredným bodom politickej ekonomie socializmu je Stalinom formulovaný základný ekonomický zákon socialistickej spoločnosti; ostatné ekonomické zákony socializmu vyúsťujú do tohto zákona. Základný zákon socializmu vysvetľuje smysel a podstatu socialistickeho spôsobu výroby, vytyčuje jeho cieľ a súčasne ukazuje prostriedky na jeho dosiahnutie.

Formulovanie základného ekonomického zákona socializmu pôsobí veľkou mobilizujúcou silou na pracujúci ľud budujúci socialistickú spoločnosť alebo budujúci už základy komunistickej spoločnosti, pretože poukazuje na hybnú silu, na smysel a podstatu všetkého úsilia o výstavbu socialistickej spoločnosti.

Avšak formulovanie základného ekonomického zákona socializmu má veľký význam aj pre robotnícku triedu a pokrokové sily v kapitalistickej spoločnosti, pretože je v úplne zrejmom a na prvý pohľad jasnom protiklade k základnému ekonomickému zákonu kapitalizmu a tak vlastne stelesňuje veľké prednosti socialistickej hospodárskej sústavy pred dokonávajúcou kapitalistickou sústavou.

Stalin rozvíjajúc Leninove idey v boji proti trockistom, proti stúpencom Zinovjeva, Bucharina a proti iným kontrarevolucionárom skrývajúcim sa za prekrútenými Marxovými poučkami, vytvoril široko rozpracovanú teóriu socialistickej industrializácie a dokázal, že ju možno uskutočniť i za kapitalistického obkľúčenia. Táto teória je vypracovaná na základe hlbokého pochopenia a vedeckého využitia objektívnych zákonov pôsobiacich v sovietskom hospodárstve. Je založená na využití všetkých predností socialistickeho hospodárstva a najmä na veľkých možnostiach vnútorných zdrojov socialistickej akumulácie.

Teória socialistickej industrializácie súčasne odhaľuje zásadnú odlišnosť od kapitalistickej industrializácie, ktorá sa živelné rozvíja v honbe za ziskom a ktorá je budovaná na základe ľahkého priemyslu pri zvýšenom vykorisťovaní domáceho i koloniálneho proletariátu. Hlavným článkom socialistickej industrializácie, ktorá na rozdiel od kapitalizmu čerpá z vnútorných zdrojov socialistickeho hospodárstva, je prednostný rozvoj ťažkého priemyslu. Socialistická industrializácia vedie k vybudovaniu materiálnej základne socializmu, k neustálemu rozvoju výroby, k postupnému zvyšovaniu životnej úrovne pracujúcich a vytvára podmienky pre kolektivizáciu poľnohospodárstva, pre vybudovanie hospo-

dárskej nezávislosti od kapitalistického zahraničia a konečne pre zaistenie obranyschopnosti krajiny.

J. V. Stalin tvorivo rozvinul aj Leninov družstevný plán socialistickej prestavby poľnohospodárstva, rozpracoval ho do presných konkrétnych úloh postupnej kolektivizácie a viedol sovietsky ľud k jeho uskutočneniu.

Teóriu socialistickej kolektivizácie a postupnej likvidácie dedinských kapitalistov rozvíjal Stalin za ostrého ideologického boja proti Bucharinovmu názoru o „samočinnom vrastaní“ kapitalistických živlov do socializmu a proti iným tzv. „teóriám“, ktoré mali s útokmi proti socialistickej industrializácii rovnaký základ: triedne nepriateľstvo a snahu priviesť socialistické hospodárstvo do katastrofy. Je historickou zásluhou Stalina, že zavčasu odhalil a rozbil tieto nepriateľské názory a obhájil základy leninského učenia.

Rozvíjajúc leninské tézy o plánovaní národného hospodárstva vytvoril Stalin široko rozvinutú teóriu socialistického plánovania a odhalil podstatu a charakter pôsobenia neobyčajne dôležitého ekonomického zákona, zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva.

Dokázal, že národohospodárske plánovanie, usmerňujúce tvorivú silu pracujúcich mas, má svoj objektívny základ práve v pôsobení tohto zákona, ktorý v podmienkach spoločenského vlastníctva výrobných prostriedkov vznikol ako objektívna skutočnosť a protiváha kapitalistického zákona konkurencie a anarchie.

Stalin dokázal, že podstata zákona plánovitého, proporcionálneho rozvoja národného hospodárstva spočíva v tom, že vyjadruje objektívnu nevyhnutnosť plánovitého rozvoja a že socialistické plány, ktoré samy nie sú objektívnymi zákonmi — pretože sú výsledkom hospodárskej politiky — musia čo najvernejšie odrážať požiadavky tohto zákona.

Toto Stalinovo učenie má podstatný a rozhodujúci význam pre správne zameranie uvedomelej plánovacej činnosti socialistickej spoločnosti. Slávne päťročné plány mohutného rozvoja socialistického hospodárstva, ktorým dal sovietsky ľud názov *stalinské päťročnice*, boli zostavované pod vedením J. V. Stalina, skvelého teoretika a iniciátora týchto plánov.

Obrovské úlohy, ktoré vytýčili jednotlivé päťročnice pred pracujúci ľud Sovietskeho sväzu, mohli byť splnené iba za predpokladu, že spoločnosť bude vedieť dobre organizovať prácu na všetkých úsekoch hospodárstva. Problém socialistickej organizácie práce vystupuje stále viac do popredia. Je to opäť Stalin, ktorý vychádzajúc z Leninových téz rozpra-

cováva otázky socialistickej organizácie práce, vysvetľuje jej novú povahu — povahu práce, oslobodenej od vykorisťovania — a ukazuje, že podstatou socialistickej organizácie práce je vzájomná súdružská spolupráca a pomoc.

J. V. Stalin prvý odhalil a objasnil zásadný význam socialistickeho súťaženia ako metódy širokého rozvíjania iniciatívy pracujúcich mas, ako skutočne revolučnej formy kritiky a sebakritiky pracujúcich. Zdôrazňuje veľký význam socialistickeho súťaženia pre splnenie vysokých úloh päťročnice, pre zvyšovanie produktivity práce a ukazuje všetkým pracujúcim Sovietskeho svazu, že socialistické súťaženie je mohutnou hybnou pákou rozvoja socialistickej výroby.

J. V. Stalin sa neobmedzil len na teoretické rozpracovanie problémov socialistickeho súťaženia, ale venoval veľkú každodennú starostlivosť jeho rozvoju, jeho masovému rozšíreniu. V rozhovoroch s novátormi, stachanovcami, na konferenciách a aj na praktických príkladoch učí sovietskych ľudí rozvíjať výrobu, zvyšovať produktivitu a stupňovať kvalitu.

Zavčas odhaľuje rovnostárske oportunistické názory a nekompromisne proti nim bojuje. Vysvetľuje, že marxisticky chápaný pojem rovnosti neznamena rovnostárstvo v osobných potrebách, ale rovnaké oslobodenie všetkého pracujúceho ľudu od vykorisťovania, rovnaké zrušenie súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, rovnakú povinnosť všetkých pracovať podľa svojich schopností a v prvej fáze komunistickej spoločnosti rovnaké právo všetkých dostávať za to podľa svojej práce, podľa zásluh.

Stalin zdôrazňoval nevyhnutnosť neustále zvyšovať techniku výroby a odbornú i politickú úroveň kádrov, o ktorých výchovu sa neustále staral. Učí, že sovietsky strannícky a hospodársky pracovník „musí byť nielen špecialistom, ktorý dobre ovláda svoju vec, ale aj „politikom“, verejným pracovníkom, ktorý sa živo zaujíma o osud svojej krajiny, pozná zákony spoločenského vývoja, vie používať tieto zákony a snaží sa aktívne zúčastniť politického riadenia krajiny“.

Sovietsky ľud pod Stalinovým vedením uskutočnil socialistickú industrializáciu a kolektivizáciu a plnil obrovské úlohy päťročníc pred stanovenými termínmi. Sovietsky sväz sa zmenil zo zaostalej agrárnej krajiny na priemyselnú veľmoc s najpokrokovejším poľnohospodárstvom — na krajinu socializmu.

Veľké skúsenosti a víťazstvo, ktoré dosiahla strana a sovietsky ľud pri budovaní socializmu pod Stalinovým vedením, sú poučením a posilou pre všetky ľudové demokracie, ktoré sa daly na cestu výstavby socializmu v svojich krajinách.

So Stalinovým menom je spojené rozpracovanie teórie o budovaní komunistickej spoločnosti, vytýčenie konkrétnych úloh obdobia postupného prechodu od socializmu ku komunizmu. Marx a Engels určili najvšeobecnejšie zákony budúcej komunistickej spoločnosti, ale konkrétne riešenie jej výstavby nedali a ani nemohli dať, pretože toto riešenie závisí od daných historických podmienok. Je veľkou Leninovou zásluhou, že načrtol hlavné zákonitosti prechodu do prvej fázy komunistickej spoločnosti, že vypracoval vedecké riešenie problémov ekonomiky a politiky v epoche diktatúry proletariátu.

J. V. Stalin rozpracoval teóriu výstavby komunistickej spoločnosti na základe zovšeobecnenia najnovších skúseností z budovania socialistickej spoločnosti, ktorá sa už natoľko rozvinula a upevnila, že postupný prechod ku komunizmu sa stal konkrétnym a aktuálnym problémom. Tieto Stalinove myšlienky sú uložené na rôznych miestach jeho veľkého diela, sú však tiež uložené v grandióznom pláne pretvorenia prírody v SSSR i v realizácii veľkých stavieb komunizmu.

Avšak vyvrcholenie a vykryštalizovanie týchto myšlienok predstavuje posledné Stalinovo dielo *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. Tu sa ukazuje cesta, po ktorej sa nevyhnutne musí uberať sovietska spoločnosť v nasledujúcich rokoch svojho vývoja. Tu sú vytýčené tri základné predbežné podmienky príprav prechodu ku komunizmu; bez splnenia týchto podmienok nemožno prejsť od ekonomiky socializmu k vyššej ekonomike komunizmu.

J. V. Stalin analyzujúc prvú podmienku poukázal na to, že na prípravu skutočného, nie nejakého deklaratívneho prechodu ku komunizmu treba zabezpečiť neustály rast celej spoločenskej výroby s uprednostným rastom výroby výrobných prostriedkov.

Druhá podmienka sa týka problému prispôsobenia výrobných vzťahov rastu výrobných síl socialistickej spoločnosti. Je tu veľmi jasne konkretizovaný celý problém postupnej premeny družstevného skupinového vlastníctva celej spoločnosti.

Pri rozbere tretej podmienky — dosiahnutie potrebného kultúrneho vzostupu celej spoločnosti — J. V. Stalin stanovil na základe Marxových a Engelsových myšlienok presné úlohy, ktoré treba predovšetkým splniť,

aby bolo možné postupne uskutočňovať i túto tretiu podmienku. Tak Stalinove *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* ukazujú konkrétnu cestu k postupnému budovaniu komunizmu.

„V tejto práci — povedal G. M. Malenkov na XIX. sjazde strany — sú všestranne preskúmané zákony spoločenskej výroby a rozdeľovania materiálnych statkov v socialistickej spoločnosti, sú definované vedecké základy vývinu socialistickej ekonomiky a ukázané cesty postupného prechodu od socializmu ku komunizmu. Rozpracovaním otázok ekonomickej teórie súdruh Stalin vysoko povzniesol marxisticko-leninskú politickú ekonomiu.“⁷

Jozef Vissarionovič Stalin zomrel, ale cesta, ktorú naznačil sovietskemu ľudu a všetkým pokrokovým ľuďom celého sveta, je priama a jasná. Jeho učenie sa stalo duchovným majetkom celého ľudstva, jeho idea mieru medzi národmi je zástavou obrancov mieru na celom svete. Stalinove slová o mieri a mierumilovnej politike budú oporou pre všetkých, ktorí za mier bojujú, a výstrahou tým, ktorí pripravujú vojnu. „Naša zahraničná politika je jasná“, povedal J. V. Stalin. „Je to politika zachovania mieru a posilnenia obchodných vzťahov so všetkými štátmi. Sovietsky sväz nezamýšľa nikoho ohrožovať a tým menej niekoho napadnúť. My stojíme za mierom a bránime vec mieru. Nebojíme sa však hrozieb a sme pripravení odpovedať úderom na úder vojnových podpaľáčov.“

Robotnícka trieda krajín, kde vládne kapitál, pôjde nezadržiateľne vpred, sústreďujúc okolo seba väčšinu pracujúceho ľudu, pôjde vpred cestou, ktorú vytýčil J. V. Stalin v geniálnej skratke v svojom prejave na XIX. sjazde KSSS.

Cestou, ktorú vytýčil vo svojom veľkom diele, pôjde ľud ľudovodemokratických krajín, aby krok za krokom uskutočňoval vybudovanie socializmu.

Stalinove myšlienky bude pod vedením komunistickej strany neustále uvádzať do života veľký sovietsky ľud.

Cestou Lenina a Stalina sa dávajú pracujúci všetkých krajín na pochod do poslednej borby.

⁷ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. — XIX. sjazd Komunistickej strany Sovietskeho sväzu. Prejavy a dokumenty. Referát G. M. Malenkova, Bratislava 1952, 150.

ZA KLEMENTOM GOTTWALDOM

19. marca sa ľud Československa v hlbokom žiali rozlúčil so svojim vodcom, predsedom Komunistickej strany Československa, prezidentom republiky Klementom Gottwaldom. Niekoľko málo dní po smrti osloboditeľa a najlepšieho priateľa našich národov, s. Jozefa Vissarionoviča Stalina, odišiel s. Klement Gottwald. Utrpeli sme nenahraditeľnú stratu. Zomreli súdruhovia nášmu ľudu najdrahší, velikáni, ktorým vďačíme za svoju národnú a sociálnu slobodu, za to, že môžeme budovať svoju vlast ako nezávislý socialistický štát, ako pevnú súčasť svetového mierového a demokratického tábora, vedeného mocným Sovietskym sväzom.

V súdruhuvi Gottwaldovi odišiel veľký vodca Komunistickej strany, strojca jej boľševizácie, revolucionár, ktorý vykoval našej robotníckej triede a všetkému pracujúcemu ľudu v strane víťaznú bojovú zbraň. Komunistická strana, vedená s. Gottwaldom, stála na čele triednych bojov ubiedených a vykorisťovaných robotníkov a roľníkov v časoch masarykovskej a benešovskej republiky, pod jej zástavami sa sjednotili statoční Česi a Slováci v národnooslobodzovacom zápase proti ujarmujúcemu nemeckému fašizmu a jemu slúžiacej zradnej domácej buržoázii. S menom s. Gottwalda je nerozlučne späté slávne povstanie slovenského ľudu z jesene pamätného štyridsiatehoštvrtého roku.

Súdruh Gottwald bol veľkým stratégom našej národnej a demokratickej revolúcie, on ju viedol bez prerušenia ďalej do revolúcie socialistickej. V Národnom fronte pracujúcich miest a dedín vychovával pracujúci ľud k jednote pod uznávaným vodcovstvom Komunistickej strany Československa. Gottwaldovská politika Národného frontu, somknúajúca všetky zdravé sily v národe, obstála a dokázala svoju životnosť v historickej skúške vo Februári. S prezieravosťou proletárskeho štátnika odhalil s. Gottwald pred národom falošné karty reakčnej buržoázie a s hanbou vyhnal vo Februári jej vodcov z vlády a z kľúčových pozícií nášho hospodárskeho, politického a kultúrneho života. Pod jeho vedením víťazne vybojovala robotnícka trieda v úzkom sväzku s pracujúcim roľníctvom

rozhodujúci zápas o politickú moc v štáte a navždy rozhodla o ďalšom smere vývinu našich národov k socializmu a komunizmu. Náš ľudovo-demokratický štát, jeho založenie, ubránenie a výstavba, zostanú navždy nerozlučne späté s vodcovskou úlohou s. Klementa Gottwalda. On vytvoril našu novú ľudovú armádu. Staral sa o zvyšovanie jej politickej a bojovej pripravenosti, o upevňovanie celkovej obrannej schopnosti našej republiky a vytvoril tak silu, ktorá po boku slávnej Sovietskej armády a ozbrojených síl ostatných krajín socialistického tábora je zárukou odrazenia každého útoku so strany agresívnych síl imperialistických mocností.

Súdruh Gottwald, ako rýdzy typ proletárskeho internacionalistu, učil náš ľud nadovšetko milovať Sovietsky sväz, nášho osloboditeľa a obrancu, našu záštitu, základňu svetového revolučného robotníckeho hnutia. Takmer za štvrt storočia, čo stál na čele Komunistickej strany Československa, učil pracujúcich brať si vzor z víťaznej robotníckej triedy Sovietskeho sväzu, učil komunistov hrdo sa hlásiť k svojej učiteľke — slávnej Komunistickej strane Sovietskeho sväzu. Sám ako jeden z čelných predstaviteľov medzinárodného komunistického hnutia stál v každých podmienkach neochvejne a verne po boku veľkého Stalina ako jeho žiak a spolubojovník. V jednote svojej činorodej lásky k pracujúcemu ľudu Československa a plamennej nenávisti k vykorisťovateľskej buržoázii na jednej strane a svojej oddanosti k socialistickému Sovietskemu sväzu na druhej strane zostane nám s. Gottwald navždy svetlým vzorom proletárskeho vlastenca.

Klement Gottwald je strojcom nového, bratského vzťahu Čechov a Slovákov, založeného na ozajstnej rovnosti, vzájomnej úcte a nezištnej pomoci vyspelej českej robotníckej triedy dielu hospodárskeho, politického a kultúrneho povznesenia Slovenska. Ako strannícky pracovník na Slovensku poznal s. Gottwald dôkladne a hlboko korene a príčiny biedy pracujúceho ľudu fabrik a majerov. Na stĺpcoch Pravdy odhaľoval nepriateľskú, protiľudovú politiku hlinkovcov a tukovcov a ukazoval, že za ich nacionalistickou demagogiou sa skrýva prisluhovanie záujmom českej a slovenskej buržoázie. Už v prvých rokoch republiky učil Klement Gottwald slovenský pracujúci ľud hľadať cestu z biedy vo vytvorení silnej komunistickej strany a v boji pod jej zástavami podľa príkladu ruských boľševikov. Slovenská chudoba verila s. Gottwaldovi a poslala ho ako svojho delegáta na III. sjazd KSČ a do najvyšších orgánov strany. Táto dôvera sa rokmi len ďalej upevnila.

Súдруh Gottwald je autorom Magny charty slovenského národa, ktorú vyhlásil 5. apríla 1945 na slávnostnom zasadnutí Slovenskej národnej rady v Košiciach. Náš ľud ho miluje ako inšpirátora socialistickej industrializácie Slovenska. S. Gottwald prvý raz a záväzne v boji proti českej a slovenskej buržoázii a najmä proti Benešovi a jeho klike naplnil skutočným obsahom heslo o rovnosti Čechov a Slovákov. Slovenský pracujúci človek si zvykol s láskou hľadiť na pražský hrad, kde sídlil Klement Gottwald, starostlivý budovateľ nových závodov, škôl, elektrární a kultúrnych ustanovizní po slovenských mestách a dedinách. Slovenskí robotníci, malí a strední roľníci, príslušníci pokrokovej inteligencie sa naučili oprieť sa o český pracujúci ľud a spolu s ním bojovať proti slovenskej buržoázii a jej agentom v svojich radoch.

Československý ľud si v s. Gottwaldovi hlboko váži veľkého žiaka Marxa, Engelsa, Lenina a Stalina, ktorý vedel stalinsky tvorivo rozvíjať učenie marxizmu-leninizmu a uplatňovať ho na naše pomery. Gottwaldove rozbor imperalistického charakteru buržoáznej ČSR, podriadenia štátnej moci veľkému kapitálu, prenikania kapitálu do dedín, hospodárskej krízy v epoche všeobecnej krízy kapitalizmu, Gottwaldove analýzy vývinu medzinárodných vzťahov, jeho poučky o otázkach výstavby strany, o sväzku robotníckej triedy s masami roľníctva a ostatného pracujúceho ľudu ukazujú smer marxistickému vedeckému skúmaniu postavenia a bojov robotníckej triedy Československa v období medzi dvoma vojnami. Na *Spisoch* Klementa Gottwalda budú sa pokolenia učiť hlboko poznávať slávnú cestu bojov našej komunistickej strany za víťazstvo robotníckej triedy. Pre pracovníkov vo všetkých oblastiach spoločenských vied budú *Spisy* veľkým príkladom postoja k skúmaniu spoločenských javov všeobecne a k štúdiu hospodárskych javov osobitne. Dielo súdruha Gottwalda, najväčšieho nášho marxistu-leninovca, zostane pre pracujúcich našej vlasti navždy veľkým príkladom tvorivého osvojovania si a uplatňovania vedy všetkých vied — revolučného učenia robotníckej triedy.

Po oslobodení našej vlasti Sovietskou armádou, KSČ, riadiac sa marxisticko-leninským učením, rozpracovala pod vedením Klementa Gottwalda vedecky odôvodnenú správnu politiku, zameranú na výstavbu socializmu v ČSR. Jej základnými kameňmi bol pevný sväzok robotníckej triedy s malými a strednými roľníkmi a ustavične sa upevňujúca jednota českého a slovenského národa. Vychádzajúc z medzinárodnej platnosti leninského a stalinského učenia o ekonomike a politike prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu a z plnej platnosti skúseností

Sovietskeho sväzu z tohto prechodného obdobia pre každú krajinu, ktorá sa nachodí vo fáze budovania socializmu, rozpracoval s. Gottwald generálnu líniu vytlačania kapitalistických prvkov z nášho hospodárstva a upevňovania a rozširovania socialistického sektoru až po jeho úplné víťazstvo v našom hospodárstve. Epocha boja za víťazstvo robotníckej triedy a za výstavbu socializmu zostane v našej histórii navždy zapísaná ako epocha gottwaldovská.

Rozvíjajúc výdobytky našej národnej a demokratickej revolúcie, opierajúc sa predovšetkým o znárodnenie kľúčových odvetví priemyslu a peňažníctva, vyznačil s. Gottwald v dvojročnom pláne obnovy hospodárstva a neskôršie v päťročnom pláne hospodárskeho rozmachu smer vývinu celého nášho hospodárstva. Vedúcou líniou bola pritom požiadavka pozdvihnúť socialistický sektor na vládnući sektor v našom hospodárstve a budovať rozširovaním priemyslu výrobných prostriedkov materiálnu a technickú základňu socializmu. V budovateľskom programe svojej prvej vlády vyhlásil s. Gottwald už 8. júla 1948, že v období plnenia dvojročného plánu treba sústrediť hlavné úsilie predovšetkým na tie priemyselné odvetvia, ktoré majú rozhodujúci význam pre prekročenie predvojnovkej úrovne československého hospodárstva a pre zvyšovanie životnej úrovne ľudu. Za takéto odvetvia označil najmä ťažbu uhlia, železnej rudy, nafty, výrobu surového železa, ocele, elektrickej energie, plynu a ďalej hlavné odvetvia kovorobného a chemického priemyslu. Túto líniu na prednostnú výstavbu ťažkého priemyslu s. Gottwald dôsledne bránil a uplatňoval celý čas. V prejave O budúcom päťročnom hospodárskom pláne z 10. októbra 1947 o tom už hovorí veľmi jasne: „*Treba premeniť štruktúru československého hospodárstva, ktorá v podstate vznikla v časoch Rakúsko-Uhorska a zodpovedá potrebám tých čias, a prispôbiť ju novým hospodárskym a politickým podmienkam našich čias.*“ Ide pritom o preorientáciu od tých odborov spotrebného priemyslu, kde bolo pred vojnou možno konkurovať na svetových trhoch na základe hladových miezd na také priemyselné odvetvia, ako je hlavne kovopriemysel, ktoré budú slúžiť ako základ rozvoja našich vlastných výrobných síl, modernizácie nášho priemyslu, zvýšenia brannosti nášho štátu a pre ktoré nadto máme zabezpečený odbyt v ostatných ľudovodemokratických krajinách. Takáto preorientácia — dôvodil s. Gottwald — je nevyhnutne potrebná pre zvýšenie životnej úrovne československého ľudu.

Keď sa o dva roky neskôr ukázalo, že päťročný plán nedostatočne od-

ráža požiadavku čo najplnšieho prednostného rozvoja ťažkého priemyslu, vystupuje s. Gottwald na zasadaní ÚV KSČ vo februári 1950 s prejavom, v ktorom upozorňuje na zaostávanie v prestavbe nášho priemyslu a priamo ukladá príslušným štátnym a hospodárskym orgánom zmeniť plán tak, aby sa rozvíjal predovšetkým ťažký priemysel a vôbec taký priemysel, kde treba čo najmenej cudzích surovín a pre ktorý máme tiež zabezpečený trvalý odbyť.

Ako ukázal proces s protištátnym sprisahaneckým centrom, vedeným nepriateľom ľudu Slánskym, krivili títo agenti imperializmu úmyselne líniu prednostnej výstavby ťažkého priemyslu, lebo sa, prirodzene, pričila ich zákerným úmyslom udržiavať naše hospodárstvo v závislosti od kapitalistického sveta, podlamovať obrannú schopnosť krajín demokratického tábora. Sabotovali prestavbu nášho priemyslu, lebo táto gottwaldovská línia je diametrálne protichodná záujmom kapitalistických monopolistov. Bola to práve bdelosť s. Gottwalda, dôsledné presadzovanie línie socialistickej industrializácie ČSR, čomu možno ďakovať, že ešte prv, ako bola odhalená táto hnusná agentúra nepriateľských rozvediek v našej republike, bol odrazený jej útok na základný článok výstavby nášho socialistického hospodárstva — na ťažký priemysel.

Urýchlené rozširovanie a výstavba banského priemyslu, ťažby uhlia a rúd železných a farebných kovov, plné využitie výrobného zariadenia hút, strojárnských a chemických závodov, sústredené zvyšovanie kapacity vodných a tepelných elektrární, prosto urýchlený rozvoj priemyslu výrobných prostriedkov, ktorý zabezpečuje všestranný rozvoj výrobných síl, zvyšuje nezávislosť nášho hospodárstva od kapitalistického sveta, upevňuje obrannú schopnosť našej vlasti a prispieva k rastu síl krajín socialistického tábora, to je línia, ktorú uskutočňovať náš zaväzuje veľký odkaz Klementa Gottwalda.

Súdruh Gottwald je strojcom plánu výstavby socializmu na našej dedine. Učil nás ľud, že tak ako v Sovietskom sväze, aj u nás vedie cesta roľníka k socializmu cez družstevníctvo. V svojom prejave na IX. sjazde KSČ vytýčil postup, ako získať pre socializmus, pre jednotné roľnícke družstvá malého a stredného roľníka v boji proti dedinskému boháčovi. Rozviedol úlohu štátnych majetkov a strojových staníc pri získavaní roľníckych mas pre budovanie výrobných družstiev. Za základnú metódu všetkej našej politiky a práce na dedine vždy označoval metódu názorného presvedčovania a aktívnej účasti širokých vrstiev malých a stredných roľníkov. Ako na nevyhnutnosť ukazoval pritom na blok robot-

níctva so základnou masou pracujúceho roľníctva. Slávne heslo s. Gottwalda z februárových dní „Robotník za roľníka, roľník za robotníka, a tam sa svet hne, kam sa táto sila oprie!“, preniklo do myslí miliónov pracujúcich. Myšlienka výstavby šťastného života na dedine cestou družstevníctva stala sa už veľkou materiálnou silou. Rastúci počet družstiev, čoraz vyšší podiel socialistického sektoru v poľnohospodárskej výrobe, relatívne vyššie výnosy družstiev oproti súkromne hospodáriacim roľníkom a v poslednom čase široký ohlas výsledkov I. sjazdu našich družstevníkov, to všetko svedčí o víťaziacej životnosti Gottwaldovej cesty výstavby socializmu na našej dedine.

V prejave na Sbore povereníkov 16. augusta 1946 povedal s. Gottwald: „O mne osobne je i na Slovensku i v českých krajinách známe, že som vždy stál v predných radoch tých Čechov, ktorí bojovali za národné, politické i sociálne práva Slovákov. Nepokladal som to nikdy za nejakú zvláštnu zásluhu, ale za povinnosť človeka, ktorý má skutočný záujem na osude Československej republiky a českého i slovenského ľudu.“

Slovenský ľud nikdy nezabudne na to, že to bol s. Gottwald, ktorý postavil už v budovateľskom programe svojej prvej vlády v júli 1946 otázku industrializácie Slovenska ako dôležitú úlohu hneď prvého nášho hospodárskeho plánu — dvojročnice. „Súdržnosť a jednota štátu — vyhlásil vtedy Klement Gottwald — nevyhnutne vyžadujú, aby sa hospodárska úroveň Slovenska urýchlene približovala k hospodárskej úrovni českých krajín. To znamená vytvoriť predpoklady, aby sa mohli plne využiť surovinové a energetické zdroje, ako i rezervy pracovných síl na rozšírenie starého a na utvorenie nového, moderného priemyslu na Slovensku.“ A keď s. Gottwald o rok neskôršie vyznačoval základné úlohy prvej päťročnice, pojal medzi ne na popredné miesto požiadavku pokračovať v industrializácii Slovenska. Komunistická strana, vedená s. Gottwaldom, v boji obhájila program výstavby mohutného priemyslu na Slovensku, program všestranného hospodárskeho, politického a kultúrneho povznesenia Slovenska v prospech jeho ľudu a v prospech rozvoja výrobných síl v celej našej republike. Obhájila tento program tak proti jeho zjavným odporcom z radov predfebruárových predstaviteľov slovenskej a českej buržoázie, ako aj proti jeho skrytým nepriateľom, proti slovenským a českým buržoáznym nacionalistom a protištátnym sprisahancom, ktorí sa maskovali ako komunisti a farizejsky vyhlasovali svoj kladný vzťah k rozvíjaniu Slovenska.

Socialistická industrializácia Slovenska bola a zostáva i naďalej člán-

kom bojového programu výstavby socialistického Československa. Výstavba socializmu si vyžaduje využitie všetkých materiálnych a ľudských zdrojov našej vlasti a pevnosť republiky sa opiera o neporušiteľnú družbu predovšetkým českého a slovenského národa. Je preto prirodzené, že komunistická strana povedie výstavbu mohutného socialistického priemyslu na Slovensku ako nerozlučnej časti jednotného československého hospodárstva ďalej, v duchu odkazu s. Gottwalda.

Po návrate z XIX. sjazdu KSSS obrátil s. Gottwald pozornosť strany a všetkých pracujúcich v ČSR na základný ekonomický zákon socializmu, odkrytý a sformulovaný s. Stalinom. Tento zákon platí už pre súčasné obdobie budovania socializmu v našej ľudovodemokratickej vlasti. Zabezpečenie maximálneho uspokojenia neustále rastúcich materiálnych a kultúrnych potrieb celej spoločnosti — to bolo a zostáva cieľom nášho rozvíjajúceho sa priemyslu, poľnohospodárstva a ostatných hospodárskych úsekov. Starostlivosť o pracujúceho človeka stojí v strede pozornosti politiky našej komunistickej strany a vlády.

Súduh Gottwald pritom však nástoľčivo zdôraznil, že základný ekonomický zákon socializmu má tri od seba neoddeliteľné časti. Na dosiahnutie cieľa — ustavičného zvyšovania životnej úrovne spoločnosti — je nevyhnutne potrebný nepretržitý rast výroby a ďalej nepretržité zdokonaľovanie výroby na základe najvyššej techniky. A zvyšovanie a zdokonaľovanie výroby — to závisí zasa predovšetkým od pracujúceho človeka, hospodára našich podnikov, od vyrastajúcej novej robotníckej triedy, ktorá je na čele budovania novej, socialistickej spoločnosti. Rozvíjaníu socialistického vzťahu k práci, predným predstaviteľom údernického a novátorského hnutia, venoval s. Gottwald veľkú, priam otcovskú starostlivosť. Osobnými listami najlepším robotníkom a zlepšovateľom, zavedením krásnej tradície každoročného prijatia a vyznamenávania vynikajúcich pracovníkov z výroby, vedy a kultúry na pražskom hrade, svojimi pokynmi a smernicami pri rozvíjaní socialistického súťaženia ukázal veľký príklad, ako treba napomáhať a podporovať kľúčiace zárodky nového vzťahu pracujúcich k ich každodennej práci, ako treba v socialistickom súťažení vidieť popri jeho veľkom hospodárskom význame aj nesmierny význam mravnopolitický. S. Gottwald sa so všetkou rozhodnosťou obracal na vedúcich hospodárskych pracovníkov, na technikov a majstrov, riadiacich prevádzku v závodoch, aby dobrou organizáciou práce pomáhali robotníkom, aby sami stáli v prvých radoch organizátorov socialistického súťaženia.

S osobitným dôrazom upozorňoval s. Gottwald na základný význam masového preberania a uplatňovania sovietskych skúseností. V liste II. sjazdu SČSP z 5. novembra 1950 napísal: „Treba si uvedomiť, že osvojenie si sovietskych skúseností, či už v oblasti výstavby priemyslu a pôdohospodárstva, alebo v oblasti vedy a kultúry, má rozhodujúci význam pre náš ďalší vývin k socializmu. Čím lepšie si ich osvojíme, tým ľahšie a rýchlejšie pôjdeme napred.“

Búrlivo sa rozmáhajúce národné hospodárstvo, budované na základe nových, socialistických výrobných vzťahov, to je časť veľkého a bohatého dedičstva, ktoré nám zanechal s. Klement Gottwald. Milióny pracujúcich sa teraz zaväzujú zdokonaľovať sa v umení pracovať a organizovať prácu socialisticky, gottwaldovsky.

Súdruh Gottwald učil náš ľud vernosti vlasti svetového proletariátu — Sovietskemu sväzu. Na pamätnom IX. sjazde KSČ v referáte, ktorý určoval generálnu líniu budovania socializmu, povedal s. Gottwald: „Poznáme svojich priateľov a vieme, na koho sa môžeme spoľahnúť v dobrom i v zlom. Je to predovšetkým náš veľký osloboditeľ a spojenec, Sväz sovietskych socialistických republík a náš veľký priateľ, generalissimus Stalin. My vieme, za čo vďačíme Sovietskemu sväzu. Vieme, kto stál za nami v čase Mníchova, v osudnom marci 1939, v temných dňoch okupácie a vojny. My vieme, kto prelial najviac krvi, aby sme boli opäť slobodní, vieme tiež, odkiaľ prišla sloboda v pamätnom roku 1945. My vieme, komu vďačíme za nezištnú pomoc pri výstavbe republiky a pri prekonávaní povojnových ťažkostí. A pretože to vieme, preto nás nikto a nič od Sovietskeho sväzu neodtrhne.“

Vernosť Sovietskemu sväzu, ustavičné upevňovanie družby a spolupráce s národmi SSSR, rozvíjanie priateľských, hospodárskych a politických vzťahov s ľudom veľkej Číny a ostatných ľudových demokracií, to nám zanechal s. Gottwald ako neoddeliteľnú časť svojho bohatého odkazu, ako nerozlučnú časť generálnej línie výstavby socializmu. Naša bezpečnosť, budúcnosť našej vlasti a ľudu je nerozlučne sviazaná s budúcnosťou Sovietskeho sväzu, s osudmi krajín demokratického tábora.

Súdruh Gottwald nás učil: „Sovietsky sväz nám zaručuje nielen národnú slobodu a štátnu nezávislosť, ale Sovietsky sväz stojí aj na čele tých, čo zápasia v svete za udržanie a upevnenie mieru, ktorý je i nám Čechoslovákovi taký drahý. Lebo udržanie mieru je tiež jednou z podmienok našej cesty k socializmu a tak každý úspech svetového frontu mieru na čele so Sovietskym sväzom osoží aj našej vlastnej veci.“ S. Gott-

wald v povojnových rokoch krok za krokom sledoval a pred naším ľudom odhaľoval agresívnu svetovládnu politiku amerických imperialistov a vládúcich monopolistických kruhov ostatných vedúcich kapitalistických štátov. V priamo klasických rozboroch vývinu medzinárodnej situácie na IX. sjazde a na jednotlivých zasadaniach Ústredného výboru ukazoval na podpaľácké prípravy monopolistov, na vytváranie vojnového ohniska na našich západných hraniciach obnovovaním nemeckého imperializmu. Ustavične vstúpil do myslí nášho ľudu hlbokú pravdu o tom, že imperialisti vedú s obľubou vojnu, ak majú proti sebe slabšieho. To je pre nich menej riskantné. Ak však majú proti sebe silného odporcu, dá sa s nimi skôr hovoriť. Z toho vyvodzoval s. Gottwald hlavnú úlohu v našom mierovom úsilí — upevňovať silu a moc našej vlasti, budovať mohutné, od kapitalistického sveta nezávislé hospodárstvo, zvyšovať bojovú schopnosť ozbrojených síl, týchto strážcov nedotknuteľnosti našich hraníc a strážiť ako oko v hlave jednotu mierumilovných krajín na čele so Sovietskym sväzom, upevňovať ich somknutosť, silu a moc.

V dňoch hlbokého smútku nad smrťou vodcu našich národov osvedčili pracujúci miest a dedín svoju vernosť a oddanosť Komunistickej strane Československa a vláde republiky. Všetky zdravé sily v národe sa somkly a sjednotily okolo odkazu Klementa Gottwalda a prejavily nerozborné odhodlanie nešetriť sily pri uskutočňovaní tohto odkazu, pri výstavbe socializmu v našej republike.

ŠTEFAN HERETIK

PREDMET POLITICKEJ EKONOMIE V SVETLE PRÁCE J. V. STALINA EKONOMICKÉ PROBLÉMY SOCIALIZMU V SSSR

Geniálna práca s. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* znamená historický medzník v rozvoji marxisticko-leninskej teórie, ktorej najdôležitejšiu súčasť tvorí politická ekonomia. Táto práca má nesmierny teoretický a praktický význam pre postupný prechod od socializmu ku komunizmu v SSSR, pre výstavbu socializmu v krajinách ľudovej demokracie, ako aj pre boj robotníckej triedy proti kapitálu v celom kapitalistickom svete. V tejto práci J. V. Stalin vytýčil a vyriešil s neprekonateľnou vedeckou hĺbkou a jasnosťou najpálčivejšie ekonomické problémy dneška, základné ekonomické otázky socializmu i súčasného kapitalizmu.

Veľkým prínosom novej práce J. V. Stalina pre ďalší rozvoj marxisticko-leninskej ekonomickej vedy je všestranný a vyčerpávajúci rozbor charakteru a predmetu politickej ekonomie. Vyvracajúc rôzne protimarxistické názory, s. Stalin objasnil, skonkretizoval a rozvinul definíciu politickej ekonomie a vyzdvihol veľký význam tejto vedy pri výstavbe socializmu a prechode od socializmu ku komunizmu.

Vymedzenie predmetu skúmania má zásadný význam pre rozvoj každej vedy; konkrétne vytyčuje jej úlohy a určuje jej miesto medzi ostatnými vedami. Klasici marxizmu-leninizmu presne stanovili predmet politickej ekonomie ako vedy, ktorá skúma spoločensko-výrobné vzťahy ľudí a odhaľuje zákony spoločenskej výroby a rozdeľovania na rôznych stupňoch vývinu ľudskej spoločnosti. Engels píše, že politická ekonomia sa nezapodieva vecami, ale vzťahmi medzi osobami a v konečnej inštancii medzi triedami.¹ V súhlase s tým Lenin zdôrazňuje, že politická

¹ K. Marx, *Ku kritike politickej ekonomie*, Bratislava 1952, 168 (Engelsova recenzia).

ekonomia sa vôbec nezaobera „výrobou“, ale spoločenskými vzťahmi ľudí vo výrobe, spoločenským zriadením výroby.²

Politická ekonomia patrí do skupiny spoločenských vied, ktoré odhaľujú zákony vývinu ľudskej spoločnosti. Politická ekonomia skúma len jednu stránku spoločenského života, jeho ekonomickú stránku, ktorá sa prejavuje vo vzájomných vzťahoch ľudí vo výrobe; tým sa presne ohraničuje od ostatných spoločenských vied, ktoré skúmajú ostatné oblasti spoločenského života, napr. vzťahy ideologické, právne, politické atď. Lenin poukázal na to, že Marx vymedzil predmet politickej ekonomie „tak, že vybral z rôznych oblastí spoločenského života ekonomickú oblasť, že vybral zo všetkých spoločenských vzťahov — *výrobné vzťahy* — ako vzťahy základné, prvotné, ktoré určujú všetky ostatné vzťahy“.³ Z toho vyplýva, že politickej ekonomii pripadá mimoriadne dôležité miesto medzi všetkými spoločenskými vedami, pretože od panujúcich ekonomických vzťahov závisia koniec koncov všetky ostatné spoločenské vzťahy.

Kľúčom pre porozumenie predmetu politickej ekonomie je marxistické učenie o dvoch stránkach spoločenskej výroby, o výrobných silách a výrobných vzťahoch a o dialektike ich vzájomného pôsobenia.

DVE STRANKY SPOLOČENSKEJ VÝROBY

Základom existencie a rozvoja ľudskej spoločnosti je výroba hmotných statkov, nevyhnutných na uspokojenie ľudských potrieb. Výroba hmotných statkov bola vždy spoločenská; ľudia nikdy nevyrábali oddelení, izolovaní jeden od druhého ako osamelí jednotlivci. „Produkcia ojedinelého jednotlivca mimo spoločnosť — píše Marx — je práve taký nesmysel ako rozvoj jazyka bez *spoločne* žijúcich a medzi sebou hovoriacich indivíduí.“⁴

V procese spoločenskej výroby musíme rozlišovať dve stránky: 1. pôsobenie ľudí na prírodu, to, čo Marx označuje ako výmenu látok medzi človekom a prírodou; 2. pôsobenie ľudí navzájom, jeden na druhého tým, že pri výrobe určitým spôsobom spolupracujú a vstupujú do urči-

² V. I. Lenin, *Spisy* 3, Praha 1952, 51.

³ V. I. Lenin, *Vybrané spisy* 1, Bratislava 1951, 81.

⁴ K. Marx, *Ku kritike politickej ekonomie*, Bratislava 1952, 182.

tých vzájomných vzťahov. Na jednej strane výroba hmotných statkov nie je možná bez predmetov a síl prírody a bez ľudskej práce, na druhej strane výroba vždy prebieha v určitej spoločenskej forme. Inými slovami, treba prísne rozlišovať medzi bezprostrednou hmotnou výrobou a jej spoločenskou formou. „Spoločenská výroba — učí s. Stalin — sa teda skladá z dvoch stránok, ktoré napriek tomu, že sú nerozlučne navzájom späté, predsa odrážajú dva rady rozličných vzťahov: vzťahov ľudí k prírode (výrobné sily) a vzťahov ľudí medzi sebou v procese výroby (výrobné vzťahy). Jedine existencia obidvoch stránok výroby nám dáva spoločenskú výrobu, či už ide o socialistické zriadenie alebo o iné spoločenské formácie.“⁵

Jedna stránka výroby, výrobné sily, vyjadruje vzťah spoločnosti k prírode, k prírodným silám, v boji proti ktorým spoločnosť získava nevyhnutné hmotné statky; sem marxizmus zahrnuje výrobné nástroje a ľudí spolu s ich výrobnými skúsenosťami a zručnosťou v práci. Výrobné sily ukazujú, nakoľko ľudia ovládli prírodu. Druhá stránka výroby: výrobné vzťahy, t. j. vzťahy, ktoré sa pri výrobe medzi ľuďmi utvárajú, predstavuje zas spoločenskú formu, v rámci ktorej prebieha výroba hmotných statkov na určitom historickom stupni rozvoja výrobných síl spoločnosti.

Spoločenská výroba predstavuje teda dialektickú jednotu výrobných síl a výrobných vzťahov. Aký je vzájomný vzťah medzi týmito dvoma rozličnými, no nerozlučne spojenými stránkami spoločenskej výroby? Odpoveď na túto otázku odhaľuje zákonitosti vývinu výrobných síl a výrobných vzťahov, zákonitosti, ktoré riadia rozvoj spoločenskej výroby.

Marxistická dialektická metóda učí, že každý predmet alebo jav má svoj obsah a svoju formu; v tejto jednote obsahu a formy rozhodujúcim, určujúcim činiteľom je obsah, ktorý sa vždy mení a vyvíja prvý a len za ním a v závislosti od neho sa mení a vyvíja forma. To však neznamená, že by forma bola pasívna, neutrálna voči obsahu, ale práve naopak, forma aktívne pôsobí na obsah, a to buď kladne, tým že podporuje a urýchľuje jeho vývin (nová forma), alebo záporne, ak tento vývin hamuje (stará forma). Aplikujúc tieto poučky materialistickej dialektickej metódy na vzájomný vzťah medzi výrobnými silami ako obsahom a výrobnými vzťahmi ako formou spoločenskej výroby Marx vo svojom

⁵ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 55

slávnom predhovore k dielu *Ku kritike politickej ekonomie* dokázal, že výrobné vzťahy zodpovedajú vždy určitému stupňu rozvoja výrobných síl. Výrobné sily sa však rozvíjajú rýchlejšie ako výrobné vzťahy, v dôsledku čoho nevyhnutne vzniká medzi nimi na určitom bode protirečenie: výrobné vzťahy prestávajú byť formou rozvoja výrobných síl a menia sa na ich okovy. Vtedy, hovorí Marx, nastáva epocha sociálnej revolúcie, ktorá znamená úplný prevrat vo výrobných vzťahoch: staré výrobné vzťahy sú odstránené a nahradené novými, ktoré zodpovedajú novej úrovni výrobných síl a umožňujú ich ďalší rozvoj. Takto K. Marx po prvý raz sformuloval objektívnu nevyhnutnosť súladu medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi, súladu, ktorý v antagonistických triednych formáciách obnovuje sa sociálnou revolúciou.

Vychádzajúc z týchto téz zakladateľov vedeckého komunizmu J. V. Stalin vo svojom klasickom diele *O dialektickom a historickom materializme* podrobne rozpracoval dialektiku vývinu výrobných síl a výrobných vzťahov; jeho učenie o troch zvláštnostiach výroby obsahuje všeobecné zákonitosti rozvoja spoločenskej výroby. S. Stalin učí, že výroba sa neustále mení a vyvíja, pričom najrýchlejšie sa meniacim, najrevolučnejším prvkom výroby sú výrobné sily a predovšetkým výrobné nástroje. Výrobné vzťahy zaostávajú za rastom výrobných síl nevyhnutne sa dostávajú s nimi do konfliktu, no tento stav nemôže príliš dlho trvať. Výrobné vzťahy musia sa skôr či neskôr dostať do súladu s úrovňou výrobných síl, lebo tieto sa môžu v plnej miere rozvíjať len vtedy, ak výrobné vzťahy zodpovedajú charakteru a stavu výrobných síl.

Vo svojej novej práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* J. V. Stalin ďalej prehĺbil, rozvinul a skonkretizoval marxistické učenie o výrobných silách a výrobných vzťahoch. Rozvinul a spresnil hlavné črty a požiadavky zákona bezpodmienečného súladu výrobných vzťahov s charakterom výrobných síl a osobitnú pozornosť venoval dialektike vzájomného pôsobenia týchto dvoch stránok spoločenskej výroby v socialistickom zriadení. Zároveň poukázal na to, že zamieňanie alebo stotožňovanie týchto dvoch stránok spoločenskej výroby znemožňuje poznať a pochopiť zákony ekonomického rozvoja spoločnosti. Zákony politickej ekonomie odrážajú a vyjadrujú vždy určité nevyhnutné, podstatné súvislosti medzi výrobnými, t. j. ekonomickými vzťahmi ľudí. Výrobné vzťahy ľudí sú vzťahy objektívne, jestvujú nezávisle od vôle a želania ľudí; ľudia si nemôžu ľubovoľne zvoliť určité výrobné sily, ale nachodia

ich vždy hotové ako výsledok práce minulých generácií a len vychádzajúc z tejto „zdedenej“ úrovne výrobných síl môžu ich ďalej zdokonaľovať; z toho vyplýva, že rovnako nemôžu ľubovoľne rozhodovať ani o povahe svojich výrobných vzťahov, ktoré závisia od úrovne rozvoja výrobných síl. Preto sú zákony vývinu výrobných vzťahov, ktoré odhaľuje politická ekonomia, objektívnymi zákonmi, odrážajúcimi procesy ekonomického vývinu, ktoré prebiehajú nezávisle od vôle ľudí. Ľudia môžu objaviť tieto zákony, poznať ich a využívať ich v záujme spoločnosti, nemôžu však tieto zákony odstrániť, pretvárať alebo vytvoriť nové ekonomické zákony.

STALINSKÁ DEFINÍCIA POLITICKEJ EKONOMIE

Vzťahy, ktoré sa vytvárajú medzi ľuďmi pri výrobe hmotných statkov, tvoria veľmi složitú a zdanlivo neprehľadnú, chaotickú sieť. Politická ekonomia, ak má preniknúť do podstaty ekonomických procesov a odhaliť zákony vývinu výrobných vzťahov, musí predovšetkým správne poznať základ celej sústavy výrobných vzťahov a vychádzajúc z tohto základu musí správne stanoviť rozličné stránky výrobných vzťahov a vzájomné súvislosti medzi nimi. Už Marx poukázal na to, že základom výrobných vzťahov je vždy vlastníctvo výrobných prostriedkov; v spomenutom predслоve k práci *Ku kritike politickej ekonomie* píše, že právnym výrazom výrobných vzťahov sú vlastnícke vzťahy. S. Stalin v diele *O dialektickom a historickom materializme* zdôrazňuje, že stav výrobných vzťahov odpovedá na otázku: „komu patria výrobné prostriedky (pôda, lesy, vody, nerastné bohatstvá, suroviny, výrobné nástroje, podnikové budovy, dopravné a spojovacie prostriedky atď.), kto disponuje výrobnými prostriedkami, či celá spoločnosť alebo jednotlivci, skupiny a triedy, ktoré ich využívajú na vykorisťovanie iných osôb, skupín a tried“.⁶

Ďalšie prenikavé prehĺbenie a rozvinutie marxistického učenia o sústave výrobných vzťahov v určitej spoločenskej formácii nachodíme v definícii predmetu politickej ekonomie v práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. Táto definícia znie:

„Predmetom politickej ekonomie sú výrobné, ekonomické vzťahy ľudí.

⁶ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1948, 654.

Sem patria: a) formy vlastníctva výrobných prostriedkov; b) z toho vyplývajúce postavenie rôznych sociálnych skupín vo výrobe a ich vzájomný vzťah, alebo, ako hovorí Marx: „vzájomná výmena činnosti,“ c) od nich úplne závislé formy rozdeľovania výrobkov. Všetko to dohromady tvorí predmet politickej ekonomie.“⁷

Táto nová, stalinská definícia politickej ekonomie po prvý raz presne a vyčerpávajúco charakterizuje základ výrobných vzťahov, rozličné stránky výrobných vzťahov a vzájomné súvislosti medzi výrobnými vzťahmi, ktorých súhrn tvorí ekonomickú základňu, ekonomické zriadenie spoločnosti na určitom historickom stupni jej rozvoja. V tom spočíva obrovský metodologický význam tejto definície politickej ekonomie, ktorá je kľúčom pre riešenie všetkých ekonomických problémov.

Stalinská definícia predmetu politickej ekonomie ukazuje, že v sústave ekonomických vzťahov, v ekonomickom zriadení spoločnosti určujúce miesto patrí formám vlastníctva výrobných prostriedkov, t. j. vlastníckym vzťahom členov spoločnosti k výrobným prostriedkom. Tieto vlastnícke vzťahy sú samy zas určené danou úrovňou rozvoja výrobných síl. Teda, aká je úroveň výrobných síl spoločnosti, také sú formy vlastníctva výrobných prostriedkov, od ktorých závisia všetky ostatné výrobné, ekonomické vzťahy ľudí. Formy vlastníctva určujú postavenie rôznych sociálnych skupín v spoločnosti a ich vzájomný vzťah, ďalej formu, v akej si ľudia vymieňajú svoju činnosť, buď vo forme výmeny výrobkov alebo tovarov, a konečne určujú aj formu rozdeľovania spoločenskej výroby. Ak panuje v spoločnosti súkromné vlastníctvo výrobných prostriedkov, majú výrobné vzťahy ľudí povahu vzťahov nadvlády a podriadenosti, pretože táto forma vlastníctva dovoľuje vlastníkom výrobných prostriedkov vykorisťovať prácu tých členov spoločnosti, ktorí nevlastnia výrobné prostriedky. Takáto spoločnosť je rozdelená na antagonistické triedy, vzťahy medzi triedami prejavujú sa ako nesmieriteľné, protikladné triedne záujmy a hlavnou hybnou silou takejto spoločenskej formácie je triedny boj. Ak panuje v spoločnosti spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov, sú vlastnícke vzťahy všetkých členov spoločnosti k výrobným prostriedkom rovnaké, v dôsledku čoho je vylúčené vykorisťovanie človeka človekom a výrobné vzťahy majú povahu vzťahov spolupráce a vzájomnej pomoci ľudí.

⁷ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 63.

V dejinách ľudskej spoločnosti sa výroba rozvíjala vždy v rámci určitej, od stavu výrobných síl závislej formy vlastníctva výrobných prostriedkov a z tejto formy vyplývajúcich ostatných výrobných vzťahov. Takto sa utvorili určité historické typy výrobných vzťahov, ktoré na danom stupni historického vývinu spoločnosti zabezpečovali ďalšiu rast výrobných síl. Ako je známe, najstaršími výrobnými vzťahmi ľudí boli prvotno-pospolné vzťahy, ktoré spočívaly na spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov; pri krajne nízkej úrovni produktivity práce jedine táto forma vlastníctva mohla zabezpečiť rozvoj výrobných síl. Výrobné vzťahy prvotnej spoločnosti boli na určitom stupni rozvoja výrobných síl nevyhnutne nahradené otrokáorskými výrobnými vzťahmi; tento typ výrobných vzťahov spočíva už na prvej forme súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov, ktoré rozdeľovalo spoločnosť na triedu vykorisťovaných a na triedu vykorisťovateľov. Boli to prvé triedne-antagonistické výrobné vzťahy v dejinách spoločnosti. Ďalší vývin výrobných vzťahov: nahradenie otrokáorských vzťahov feudálnymi a feudálnymi kapitalistickými odrážal rozvoj foriem súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov; otrokáorskú formu vystriedala feudálna forma a feudálnu kapitalistická forma súkromného vlastníctva. Kapitalistické vlastníctvo predstavuje najvyššiu formu rozvoja súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov a vykorisťovania človeka človekom. A tak počnúc otrokáorským zriadením a končiac kapitalistickým zriadením ekonomické vzťahy ľudí rozvíjajú sa na podklade rozvoja súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov; jeho rozličné formy v jednotlivých triedne-antagonistických formáciách určovali rozdelenie spoločnosti na triedy, vzájomné vzťahy medzi týmito triedami, formy rozdeľovania spoločenskej výroby, slovom rozličné formy vykorisťovania človeka človekom. Napr. kapitalistická forma súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov predpokladá formálne slobodného robotníka, ktorý predáva svoju pracovnú silu kapitalistom ako monopolným vlastníkom výrobných prostriedkov; preto je kapitalistická spoločnosť rozdelená na dve hlavné antagonistické triedy, na triedu námezdných robotníkov a na buržoáziu, medzi ktorými prebieha nesmieriteľný triedny boj. Výmena činnosti medzi ľuďmi v kapitalizme deje sa prostredníctvom anarchického obehu tovarov, pričom obiehajúce tovary nepatria bezprostredným výrobcam, ale kapitalistickým vykorisťovateľom. Na podklade kapitalistického vlastníctva výrobných prostriedkov vyrobený produkt sa rozdeľuje tak, že jeho bezprostredným výrobcam, námezdným robotníkom, pripadá z neho len určitý

podiel, ktorého výšku určuje mzda ako cena pracovnej sily, zatiaľ čo ostatnú časť výroby si bezpracne prisvojujú vlastníci výrobných prostriedkov vo forme ziskov, úrokov a pozemkovej renty. Taká je sústava vykorisťovateľských výrobných vzťahov, spočívajúca na kapitalistickej forme súkromného vlastníctva výrobných prostriedkov.

Kapitalizmus rozvinul na vysokú úroveň výrobné sily spoločnosti a vytvoril silne zospoločenšтенú strojovú veľkovýrobu. No na určitom stupni rozvoja kapitalizmu kapitalistické výrobné vzťahy dostaly sa do konfliktu s výrobnými silami, prestaly byť spoločenskou formou ich rozvoja a premenily sa na okovy výrobných síl. Základné protirečenie kapitalizmu, protirečenie medzi súčasnými výrobnými silami a kapitalistickými výrobnými vzťahmi, môže vyriešiť iba socialistická revolúcia. To sa už stalo v Sovietskom sväze a v rozhodujúcej miere v krajinách ľudovej demokracie, kde kapitalistické výrobné vzťahy boli nahradené socialistickými výrobnými vzťahmi, ktoré spočívajú na spoločenskom vlastníctve výrobných prostriedkov. V socializme, učí s. Stalin, „... výrobné vzťahy sú v úplnom súlade so stavom výrobných síl, lebo spoločenský charakter výrobného procesu sa upevňuje spoločenským vlastníctvom výrobných prostriedkov. Preto socialistická výroba nepozná periodické krízy nadvýroby a absurdnosti s nimi spojené. Preto sa tu výrobné sily rozvíjajú urýchlenným tempom, lebo zodpovedajúce im výrobné vzťahy poskytujú im voľný priestor pre takýto rozvoj.“⁸

Celé dejiny spoločenskej výroby dokazujú, že nové výrobné vzťahy sú vždy formou rozvoja výrobných síl, zatiaľ čo staré výrobné vzťahy, ktoré sa dostaly do konfliktu so stavom výrobných síl, hamujú ich rozvoj a odsudzujú ich na živorenie. Dnes je svet rozdelený na sféru panstva nových, socialistických výrobných vzťahov a na sféru panstva starých, kapitalistických výrobných vzťahov, ktoré sa už dávno prežili. Fakty nevývratne svedčia o tom, že nové, socialistické výrobné vzťahy sú dnes tou hlavnou a rozhodujúcou silou, ktorá určuje ďalší, mohutný rozvoj výrobných síl a bez ktorých by výrobné sily boli odsúdené na živorenie, ako je to teraz v kapitalistických krajinách.

V referáte na XIX. sjazde KSSS s. Malenkov uviedol, že objem priemyselnej výroby Sovietskeho sväzu bol r. 1951 v porovnaní s r. 1929 1.266 %, za uplynulých 23 rokov vzrástol teda takmer 13 ráz. V tom istom čase priemyselná výroba v západoeurópskych krajinách prešľapo-

⁸ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1948, 659.

vala na jednom mieste a iba v Anglicku stúpila o 60%. V hlavnej kapitalistickej krajine, v USA, v období 1929—39 priemyselná výroba taktiež iba prešľapovala na jednom mieste a len v dôsledku druhej svetovej vojny a po vojne vďaka rastúcej militarizácii amerického hospodárstva a čoraz silnejšiemu olupovaniu ostatných kapitalistických krajín americkými monopolmi stúpol objem priemyselnej výroby USA na dvojnásobok úrovne z r. 1929, pričom však ešte stále nedosahuje úroveň najlepšieho vojnového roku 1943. Za 35 rokov sovietskej moci vzrástol objem priemyselnej výroby v SSSR 39 ráz, v USA iba 2.6 ráz. Za posledných 90 rokov francúzsky priemysel zvýšil výrobu len 5.5 ráz.

Hoci krajiny ľudovej demokracie sú dnes ešte len na začiatku výstavby socializmu a utrpeli vojnou omnoho väčšie škody ako kapitalistické krajiny západnej Európy, nové, socialistické výrobné vzťahy umožnili im dosiahnuť už veľké úspechy v rozvoji priemyselnej i poľnohospodárskej výroby. R. 1951 prekročila priemyselná výroba predvojnovú úroveň v Poľsku 2.9 ráz, v Maďarsku 2.5 ráz, v Rumunsku 1.9 ráz, v Bulharsku 4.6 ráz, v Albánsku viac ako 5 ráz. U nás dosiahla priemyselná výroba r. 1952 takmer dvojnásobok, na Slovensku viac ako štvornásobok predvojrovej úrovne; za posledné štyri roky priemerný každoročný prírastok priemyselnej výroby ČSR predstavuje vyše 16%.

Ide tu o dve úplne protikladné vývinové línie: na jednej strane línia nepretržitého vzostupu mierového hospodárstva Sovietskeho sväzu a krajín ľudovej demokracie, hospodárstva spočívajúceho na socialistických výrobných vzťahoch, ktoré nepozná krízy a rozvíja sa v záujme maximálneho uspokojenia stále rastúcich materiálnych a kultúrnych potrieb spoločnosti; na druhej strane línia kapitalistického hospodárstva, ktorého výrobné sily prešľapujú na jednom mieste, ktoré sa zmietajú v spároch stále sa prehĺbujúcej všeobecnej krízy kapitalizmu a neustále sa opakujúcich hospodárskych kríz, línia militarizácie hospodárstva, rastúceho zbedačovania pracujúcich a zotročovania jedných krajín druhými. Tieto dve protikladné vývinové línie jasne dokazujú, že kapitalistické výrobné vzťahy sa prežili, že sa stali prekážkou rozvoja výrobných síl, a preto musia byť nahradené socialistickými výrobnými vzťahmi, ako to vyžaduje objektívny ekonomický zákon bezpodmienečného súladu výrobných vzťahov s charakterom výrobných síl.

J. V. Stalin sformuloval v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* presnú a vyčerpávajúcu definíciu predmetu politickej ekonomie v boji proti rôznym falošným, protimarxistickým náhľadom o predmete a charaktere tejto vedy. Tieto náhľady poväčšine vychádzajú zo stotožňovania výrobných síl a výrobných vzťahov, z podceňovania úlohy výrobných vzťahov v socializme alebo zo stotožňovania objektívneho a živelného charakteru ekonomických zákonov; ich korene väžia v ideológii rôznych nepriateľských skupín, ktoré sa v boji proti socializmu usilovali zlikvidovať politickú ekonomiu ako vedu. S. Stalin očistil marxisticko-leninskú teóriu od zvyškov podobných náhľadov; súčasne urobil hlbokú analýzu úlohy výrobných vzťahov za socializmu a usmernil tak ďalší vývin politickej ekonomie socializmu.

V socializme výrobné sily a výrobné vzťahy sú v úplnom súlade, pretože spoločenskej povahe výrobných síl zodpovedá spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov. Tento súlad neslobodno však chápať metafyzicky, v absolútnom smysle; nejde tu o nijaký absolútny súlad. Aj v socializme výrobné sily ostávajú tým najhybnejším, najrýchlejšíe sa meniacim, najrevolučnejším prvkom spoločenskej výroby; v dôsledku toho aj v socializme je nevyhnutné určité zaostávanie výrobných vzťahov za rastom výrobných síl. Protirečenia medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi bezpodmienečne sú a budú, zdôrazňuje s. Stalin, pretože vývoj výrobných vzťahov zaostáva a bude zaostávať za vývojom výrobných síl. Tieto protirečenia sú však neantagonistického rázu, nakoľko v socializme nestoja za výrobnými vzťahmi záujmy antagonistických tried. Preto za socializmu prispôbovanie výrobných vzťahov k rastu výrobných síl uskutočňuje sa zásadne odlišným spôsobom, ako vo všetkých predsocialistických formáciách. Toto prispôbovanie deje sa bez konfliktov, bez sociálnych revolúcií. Za socializmu, píše s. Stalin, „obvykle nedochádza ku konfliktu medzi výrobnými vzťahmi a výrobnými silami, lebo spoločnosť má možnosť včas uviesť do súladu zaostávajúce výrobné vzťahy s rázom výrobných síl. Socialistická spoločnosť má možnosť to urobiť, pretože niet v nej odumierajúcich tried, ktoré by mohli zorganizovať odpor. Pravda, aj za socializmu budú zaostávajúce zotrvačné sily, ktoré nechápu nevyhnutnosť zmeny vo výrobných vzťahoch, ale tie, pravda, nebude ťažké prekonať bez toho, že by došlo ku konfliktu.“⁹

⁹ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 45.

S. Stalin dôrazne varuje pred podceňovaním úlohy výrobných vzťahov pre ďalší, mohutný rozvoj socialistického hospodárstva. Aj v socializme sa musia výrobné vzťahy rozvíjať, ak majú plniť úlohu hlavnej a rozhodujúcej sily, ktorá ženie vopred výrobu. No na rozdiel od predsocietických formácií, v socialistickom zriadení výrobné vzťahy sa nerozvíjajú živelne, ale sa prispôsobujú rastu výrobných síl opatreniami hospodárskej politiky, ktorá spočíva na dôkladnom a hlbokom poznaní objektívnych ekonomických zákonov a nových potrieb hospodárskeho rozvoja. Výrobné vzťahy v socializme sú výsledkom uvedomelej činnosti miliónov pracujúcich, ktorých vedie a usmerňuje socialistický štát a komunistická strana. To, prirodzene, neznamená, že výrobné vzťahy v socializme nemajú objektívny charakter; aj za socializmu ostávajú výrobné vzťahy objektívnymi, teda nezávislými od vôle, želania, vedomia ľudí, pretože ich povahu určuje dosiahnutá úroveň výrobných síl. To znamená, že v socializme politika má síce rozhodujúci význam pre prekonávanie vznikajúcich protirečení medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi, nemôže a nesmie však zasahovať do ekonomiky ľubovoľne; všetky zásahy hospodárskej politiky do ekonomiky pri uskutočňovaní zmien vo výrobných vzťahoch musia byť v súhlase a musia vyplývať z požiadaviek objektívnych ekonomických zákonov socializmu. Na toto poukazoval už V. I. Lenin, keď dôrazne upozorňoval mladé orgány sovietskej moci, že nesmú zavádzať nijaké zmeny, ktoré neuzrely absolútne v ekonomickej skutočnosti a vo vedomí väčšiny ľudu.

Politika Komunistickej strany Sovietskeho sväzu a sovietskeho štátu ukazuje v poslednom čase veľa príkladov uvedomeľého prispôsobovania výrobných vzťahov potrebám ďalšieho rozvoja národného hospodárstva. Ako jeden z príkladov môžeme uviesť trudodeň. Táto zvláštna forma rozdeľovania v kolchoznom výrobnom sektore nevznikla a nerozvinula sa živelne, ale bola objavená a zavedená vedome na podklade hlbokého poznania povahy socialistických výrobných vzťahov, spočívajúcich na skupinovej, kolchoznej forme vlastníctva. Je nesporné, že trudodeň, neustále zdokonaľovaný a rozvíjaný, bol jednou z podmienok obrovského rozmachu poľnohospodárskej výroby v SSSR. Ako iný príklad uvedomeľého rozvíjania a upevňovania výrobných vzťahov socializmu slúži sdružovanie malých kolchozov do veľkých kolchozov. Ďalší rozvoj výrobných síl v sovietskom poľnohospodárstve vyžadoval zväčšenie kolchozov, preto KSSS a sovietsky štát urobili potrebné opatrenia, aby došlo k takémuto zväčšeniu. Dnes je v Sovietskom sväze 97.000 sdružených veľkých kol-

chozov miesto 254.000 malých kolchozov na začiatku r. 1950. Zväčšenie kolchozov znamená významný krok v upevnení a zdokonalení kolchoznej formy vlastníctva, umožňujúci ďalší mohutný rozvoj výrobných síl socialistického poľnohospodárstva.

Ako sa rozvíjajú a budú rozvíjať socialistické výrobné vzťahy? Základom výrobných vzťahov socializmu je spoločenské vlastníctvo výrobných prostriedkov, ktoré vystupuje v dvoch formách: vo forme štátneho všefudového vlastníctva a vo forme skupinového, družstevného (kolchozného) vlastníctva. Ide tu o dve formy socialistického vlastníctva, ktoré predstavujú rôzny stupeň zospoločňenia výrobných prostriedkov, práce a výroby; kolchozné vlastníctvo je nižšou formou socialistického spoločenského vlastníctva, pretože nie je vlastníctvom všetkého ľudu, ale určitej skupiny ľudí. Na týchto dvoch formách socialistického vlastníctva spočíva postavenie a vzájomný vzťah dvoch neantagonistických tried socialistickej spoločnosti: triedy robotníkov a kolchozných roľníkov. Tieto dve formy socialistického vlastníctva podmieňujú existenciu dvoch základných výrobných sektorov, štátneho a kolchozného, ako aj formu ekonomických stykov medzi nimi v podobe obehu tovarov. Z nich konečne vyplývajú aj určité rozdiely vo formách rozdeľovania výrobkov, vyprodukovaných v týchto dvoch výrobných sektoroch: v štátnom sektore deje sa rozdeľovanie na podklade mzdy, v kolchoznom výrobnom sektore prostredníctvom pracovných jednotiek. Pravda, obidve tieto formy rozdeľovania uskutočňujú socialistickú zásadu odmeňovania podľa množstva a akosti práce; inak to nemôže byť, pretože v oboch základných výrobných sektoroch neobmedzene panujú socialistické výrobné vzťahy. Výrobné vzťahy socializmu sa rozvíjajú na podklade neustáleho upevňovania spoločenského vlastníctva a zdokonaľovania jeho foriem. Skupinové vlastníctvo bude postupne pozdvihnuté na úroveň všefudového vlastníctva. Takto vznikne jednotný všefudový výrobný sektor, v ktorom už nebude jestvovať obeh tovarov a rozdeľovanie výrobkov bude prebiehať na podklade výmeny výrobkov. Ale ani štátna forma všefudového vlastníctva nepredstavuje nejaký konečný a nemeniteľný stav. S. Stalin poukazuje na to, že odovzdanie do vlastníctva štátu je vlastne iba počiatočnou formou znárodnenia, t. j. vytvorenia všefudového vlastníctva. Aj táto forma vlastníctva bude sa rozvíjať a meniť najmä v súvislosti s odumieraním štátu. „Štát odumrie, avšak spoločnosť ostane. Ako dedič všefudového vlastníctva nebude už teda vystupovať štát, ktorý odumrie, ale samotná spoločnosť, predstavovaná ústredným riadia-

cim orgánom.“¹⁰ Tieto zmeny a rozvoj výrobných vzťahov socializmu, ktoré budú prebiehať na podklade zmien a rozvoja socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov, budú zároveň znamenať postupný prechod od socialistických výrobných vzťahov, od ekonomiky socializmu, k vyššej ekonomike, k ekonomike komunizmu.

S. Stalin vo svojej definícii politickej ekonomie, ktorá konkretizuje a presne klasifikuje sústavu výrobných vzťahov, rozvíja staršie, najmä Engelsove definície politickej ekonomie na podklade zovšeobecnenia skúseností z výstavby socializmu a postupného prechodu ku komunizmu v SSSR. Jeho definícia ukladá politickej ekonomii socializmu neobyčajne zodpovednú úlohu hlboko skúmať všetky stránky výrobných vzťahov a celú ich sústavu, aby sa včas spozorovali vznikajúce protirečenia medzi výrobnými vzťahmi a výrobnými silami a aby na podklade poznatkov ekonomickej teórie mohla hospodárska politika urobiť všetky opatrenia, potrebné na odstránenie týchto protirečení. S. Stalin dáva skvelý príklad takéhoto zovšeobecnenia, keď upozorňuje na to, že také javy, ako je skupinové vlastníctvo a obeh tovarov, už teraz začínajú hamovať mohutný rozvoj výrobných síl v SSSR. V tejto súvislosti sformulované tri hlavné predbežné podmienky prechodu od socializmu ku komunizmu predstavujú geniálny stalinský program výstavby komunizmu v SSSR.

Zvláštnosťou prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu, v ktorom sa dnes nachodia krajiny ľudovej demokracie, je, že spoločenská výroba sa ešte neuskutočňuje celá v rámci socialistických výrobných vzťahov. Vedľa socialistických výrobných vzťahov, ktoré prevládajú, jestvujú tu ešte kapitalistické vzťahy a najmä vzťahy malých súkromných vlastníkov výrobných prostriedkov. Opierajúc sa o zákon bezpodmienečného súladu výrobných vzťahov a výrobných síl ľudovodemokratický štát robí nevyhnutné opatrenia, aby sa neustále upevňovali a rozširovaly socialistické výrobné vzťahy, socialistická ekonomická základňa; pritom jeho politika voči nesocialistickým výrobným vzťahom nie je a nemôže byť rovnoznačná: zatiaľ čo kapitalistické výrobné vzťahy sa likvidujú v urputnom triednom boji proti kapitalistom, pri nekapitalistických súkromnovlastníckych vzťahoch, ktoré sú taktiež v protirečení so súčasným stavom spoločenských výrobných síl, ide o ich postupné prevedenie na vzťahy socialistické premenou súkromného vlastníctva na družstevnú formu spoločenského vlastníctva. Ďalšou zvláštnosťou

¹⁰ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 76.

ekonomiky prechodného obdobia sú tzv. prechodné vzťahy. Pod prechodnými vzťahmi neslobodno rozumieť tie typy výrobných vzťahov, ktoré v prechodnom období jestvujú popri socialistických v dôsledku viacsektorovosti ekonomiky prechodu od kapitalizmu k socializmu. Ide tu o prechodné vzťahy od vzťahov vykorisťovania ku vzťahom socialistickej spolupráce a vzájomnej pomoci. Takéto prechodné vzťahy jestvovaly v Sovietskom sväze v najnižších formách družstevného hnutia (napr. TOZ) a u nás jestvujú v nižších typoch JRD. Inou zvláštnosťou ľudovodemokratického zriadenia je, že tu socialistické výrobné vzťahy na dedine vznikajú pri zachovaní súkromného vlastníctva pôdy. Pravda, forma súkromného vlastníctva stráca tu v priebehu socializácie dediny svoj starý obsah a staré funkcie.

Vo vzostupnom období každej predsociálistickej formácie výrobné vzťahy hrajú významnú kladnú úlohu voči výrobným silám, aby sa v období jej úpadku, ktoré charakterizuje konflikt medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi, stali hlavnou prekážkou rozvoja výroby a pokroku spoločnosti. Toto obdobie úpadku trvá vždy tak dlho, dokiaľ pokrokové triedy spoločnosti nenahromadia dosť síl na to, aby prekonaly odpor dožívajúcich tried, ktoré všemožne ochraňujú staré výrobné vzťahy. V socializme, kde niet antagonistických tried, je takéto obdobie konfliktu medzi výrobnými silami a výrobnými vzťahmi — pri správnej hospodárskej politike štátu — vylúčené; táto skutočnosť však nijako nezmenšuje, ale naopak, zvyšuje samostatnú úlohu výrobných vzťahov socializmu ako hlavnej hybnej sily neustáleho mohutného rozvoja národného hospodárstva. Svojrázny vývin výrobných vzťahov od úlohy brzdy výrobných síl k úlohe hlavnej sily, poháňajúcej ich vpred a od úlohy hlavnej hybnej sily k úlohe brzdy výrobných síl ako jeden z hlavných prvkov marxistickej materialistickej dialektiky, ostáva v platnosti aj pre výrobné vzťahy socializmu. Preto sú nemarxistické a veci socializmu škodlivé akékoľvek tendencie, smerujúce k podceňovaniu úlohy výrobných vzťahov za socializmu. Na takúto nemarxistickú pozíciu sklzol s. Jarošenko, keď hlásal, že za socializmu mizne samostatná úloha výrobných, t. j. ekonomických vzťahov, ktoré sú vraj pohlcované výrobnými silami. V súhlase s tým s. Jarošenko pokladal za predmet politickej ekonomie nie výrobné vzťahy, ale otázky racionálnej organizácie výrobných síl. S. Stalin poukazuje na to, že takto vzniká u s. Jarošenka miesto marxistickej politickej ekonomie čosi ako Bogdanovova „všeobecná organizačná veda“ a miesto spoločenskej výroby iba technológia výroby,

čosi ako Bucharinova „spoločensko-organizačná technika“. Falšovatelia marxizmu, Bogdanov a Bucharin, stotožnili výrobné, ekonomické vzťahy s organizačno-technickými vzťahmi, pod výrobnými vzťahmi rozumeli technické rozostavenie ľudí vo výrobe. Tieto lživé názory slúžili im na to, aby mohli popierať triedny charakter výrobných vzťahov v triednej spoločnosti a rozširovať svoju „teóriu“ o smierovaní protirečení a uhasínaní triedneho boja medzi pracujúcimi a vykorisťovateľmi. Všetky tieto protimarxistické názory, aplikované na predmet politickej ekonomie socializmu, smerujú nakoniec k jej úplnej likvidácii.

Je známe, že snahy zlikvidovať politickú ekonomiu socializmu vychádzali z rôznych skupín zaprisahaných nepriateľov socializmu, ako boli na jednej strane trockisti a bucharinovci, na druhej strane zradní vodcovia II. internacionály. R. Hilferding, teoretik nemeckej sociálnej demokracie tvrdil, že za socializmu nebudú jestvovať nijaké ekonomické zákony. Takéto názory ovplyvnili aj známu vodkyňu nemeckého revolučného proletariátu, Rózu Luxemburgovú, ktorá vyhlásila, že poslednou kapitolou politickej ekonomie bude socialistická revolúcia. Bucharin zas obmedzil sféru pôsobenia politickej ekonomie na tovarovú a najmä kapitalistickú výrobu. Základom týchto nemarxistických názorov bolo stotožňovanie živelného pôsobenia ekonomických zákonov s ich objektívnym charakterom. Prisluhovači buržoázie využívali tieto mylné názory na to, aby predstavili socialistické hospodárstvo ako ríšu ľubovôle, náhody a chaosu. Popierať existenciu objektívnych ekonomických zákonov znamená likvidovať politickú ekonomiu ako vedu; a to bolo práve cieľom nepriateľov socializmu, ktorí takto chceli zbaviť politiku komunistickej strany jej pevného vedeckého základu.

VŠEOBECNÉ A ŠPECIFICKÉ ZÁKONY POLITICKEJ EKONOMIE

Na podklade štúdia vývinu výrobných vzťahov politická ekonomia odhaľuje jednak všeobecné ekonomické zákony, platné pre všetky formácie, a jednak špecifické ekonomické zákony, vlastné len určitej formácii alebo určitej forme spoločenskej výroby, ktorá môže jestvovať v rôznych formáciách, ako je tovarová výroba. Všeobecné ekonomické zákony, ktoré riadia vývin spoločenskej výroby v priebehu celého trvania ľudskej spoločnosti, vystupujú v jednotlivých spoločenských formáciách ako špecifické zákony vzniku, rozvoja a zániku tomuto zriadeniu

vlastných výrobných vzťahov. Ide tu o jednotu všeobecných a špecifických zákonov ekonomického vývinu spoločnosti; všeobecné prejavuje sa v osobitnom. Každá sústava konkrétnych historických výrobných vzťahov, ktorá sama vzniká na podklade pôsobenia všeobecných ekonomických zákonov, vytvára určité osobitné ekonomické podmienky, ktoré vyvolávajú v život osobitné ekonomické zákony. Treba poukázať na to, že s vývinom výrobných vzťahov a nimi podmienených ekonomických podmienok v rámci jednej a tej istej spoločenskej formácie vyvíjajú a menia sa aj jej špecifické ekonomické zákony. Preto s. Stalin svojho času upozornil, že „zákony kapitalizmu na rozdiel od zákonov sociologických, ktoré sa vzťahujú na všetky fázy spoločenského rozvoja, môžu a musia sa meniť“.¹¹ Tak je to napr. so zákonom nadhodnoty, ktorý pôsobí vo funkcii základného zákona kapitalizmu, v podmienkach predmonopolistického kapitalizmu vystupuje však vo forme zákona priemerného zisku, zatiaľ čo za konkrétnych podmienok súčasného monopolistického kapitalizmu vystupuje ako zákon maximálneho kapitalistického zisku.

Všeobecné ekonomické zákony spájajú medzi sebou jednotlivé spoločenské formácie. Ako učí J. V. Stalin, spoločenské formácie sú nielen navzájom oddelené svojimi špecifickými zákonmi, ale sú aj navzájom späté ekonomickými zákonmi, spoločnými pre všetky formácie. Jedine na podklade pôsobenia týchto spoločných ekonomických zákonov je vôbec možný ekonomický vývin spoločnosti, spočívajúci v prechode od nižšieho ekonomického zriadenia ku zriadeniu vyššiemu. Všeobecné ekonomické zákony objasňujú príčiny tohto prechodu a dokazujú jeho objektívnu nevyhnutnosť. Bez všeobecných ekonomických zákonov nemohla by jestvovať jedna politická ekonomia, spoločná pre všetky spoločenské formácie. Tvrdenie, že niet jednej politickej ekonomie, zaoberajúcej sa vývinom výrobných vzťahov vo všetkých formáciách, nakoľko každá formácia má svoje špecifické zákony, je hlboko mylné a v podstate znamená popieranie zákonitostí ekonomického vývinu spoločnosti vôbec.

Všeobecné ekonomické zákony sú zároveň všeobecnými sociologickými zákonmi; ekonomické zákony, ako je zákon o jednote výrobných síl a výrobných vzťahov v jednej spoločenskej výrobe alebo zákon o bezpodmienečnom súlade výrobných vzťahov s charakterom výrobných síl, patria medzi najdôležitejšie zákony historického materializmu ako vedy

¹¹ J. V. Stalin, *Sočinenija* 9, 165.

o najvšeobecnejších zákonoch rozvoja spoločnosti. Historický materializmus je súčasne vedeckou metódou pre všetky špeciálne spoločenské vedy, ktoré môžu dôjsť ku skutočne vedeckým uzáverom len vtedy, ak pristupujú k predmetu svojho skúmania s hľadiska základných poznatkov historického materializmu. Na druhej strane najvšeobecnejšie uzavery a poznatky špeciálnych spoločenských vied vchádzajú do historického materializmu, obohacujú ho, stávajú sa jeho súčasťou. Všeobecné ekonomické zákony, platné pre všetky formácie, predstavujú oblasť, v ktorej sa historický materializmus ako všeobecná, spoločenská veda a politická ekonomia ako jedna zo špeciálnych spoločenských vied navzájom prelínajú a prekrývajú. S. Stalin, ktorý vo svojej práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* tak hlboko rozvinul a objasnil pôsobenie zákona bezpodmienečného súladu výrobných vzťahov a výrobných síl, pozdvihol na nový, vyšší stupeň politickú ekonomiu, historický materializmus a marxistickú vedu vôbec.

BURŽOÁZNA A PROLETÁRSKA POLITICKÁ EKONOMIA

Výrobné vzťahy, prenikajúc do vedomia ľudí, vytvárajú ekonomické záujmy rôznych sociálnych skupín a tried spoločnosti. Engels hovorí, že „ekonomické vzťahy každej danej spoločnosti prejavujú sa predovšetkým ako záujmy“.¹² Jednou zo spoločenských foriem, v ktorej si jednotlivé triedy uvedomujú výrobné, ekonomické vzťahy a z nich vyplývajúce vlastné materiálne záujmy, je samotná politická ekonomia. Preto klasici marxizmu-leninizmu učia, že niet jednej politickej ekonomie, spoločnej pre všetky triedy, ale že jestvuje politická ekonomia buržoázna a maloburžoázna a politická ekonomia proletárska. Vyjadrujúc záujmy týchto tried politická ekonomia tvorí časť ich ideologie; preto aj v oblasti politickej ekonomie zúri ideologický boj, v ktorom víťazí marxistická, proletárska politická ekonomia ako jediná skutočná veda o objektívnych zákonoch ekonomického vývinu spoločnosti.

Politická ekonomia, podobne ako ostatné spoločenské vedy, vznikla súčasne so vznikom kapitalistického zriadenia. Vznik a rozvoj spoločenských vied umožnil až kapitalizmus, ktorý na jednej strane vysoko zospoľočnil celú výrobu, miesto rozptýlených, sebestačných drobných

¹² K. Marx a F. Engels, Vybrané spisy I, Praha 1950, 646.

hospodárstiev feudalizmu zaviedol spoločenskú formu hospodárenia, ktorá svojimi ťažami spojila a urobila navzájom závislými milióny ľudí, kým na druhej strane zjednodušil triedne vzťahy a obnažil ekonomický základ tried a triedneho boja. Politická ekonomia vzniká ako ideologická zbraň buržoázie v jej boji proti ostatkom starého feudálneho zriadenia. Buržoázna politická ekonomia prešla vo svojom vývine dvoma hlavnými etapami: prvú etapu charakterizuje tzv. klasická politická ekonomia, rozvíjajúca sa na vedeckom podklade v čase, keď buržoázia, stojac na čele protifeudálneho frontu, zastupuje záujmy pokroku celej spoločnosti. No i v tejto etape je jej vedecký charakter silne obmedzený buržoázno-triednym hľadiskom, ktoré sa prejavovalo predovšetkým v tom, že kapitalizmus pokladala za večný, nemenný a jedine možný spôsob výroby. Marx dokázal, že prvá etapa vývinu buržoáznej politickej ekonomie sa končí v tridsiatych rokoch minulého storočia, keď buržoázia dosiahla plnú politickú moc vo Francúzsku a v Anglicku. Vyostrenie triednych protirečení medzi proletariátom a buržoáziou robí nevyhnutnou premenu klasickej buržoáznej politickej ekonomie na vulgárnu, apologetickú pavedu; tento proces, ktorým buržoázna ekonomická veda vstupuje do svojej druhej vývinovej etapy, dovŕšuje vznik marxizmu a marxistickej politickej ekonomie v štyridsiatych rokoch minulého storočia.

Marx a Engels oslobodili politickú ekonomiu z jej buržoázno-triednej obmedzenosti a vytvoriac politickú ekonomiu proletariátu, vytvorili skutočnú vedu o ekonomických zákonoch spoločenského vývinu. Marxov nesmrteľný *Kapitál* odhalil zákony vzniku, rozvoja a nevyhnutného zániku kapitalistického zriadenia, objasnil postavenie proletariátu v kapitalistickej spoločnosti a ukázal mu konkrétnu cestu k oslobodeniu z kapitalistického námezdného otroctva. Z nástroja buržoázie politická ekonomia premenila sa na mohutnú ideologickú zbraň proletariátu v jeho boji za revolučné svrhnutie kapitalizmu a vybudovanie komunistickej spoločnosti. Tvorivo rozvíjajúc marxistickú politickú ekonomiu v novej historickej etape, V. I. Lenin odhalil podstatu monopolistického kapitalizmu a sformuloval novú teóriu socialistickej revolúcie, platnú v podmienkach imperializmu; ako vodca prvého socialistického štátu na svete Lenin rieši hlavné problémy ekonomiky prechodného obdobia od kapitalizmu k socializmu a kladie základy politickej ekonomie socializmu. V Leninovom diele pokračuje J. V. Stalin, ktorý zovšeobecňuje skúsenosti z výstavby socializmu a komunizmu v SSSR a preniká do najhlbšej podstaty ekonomických procesov, ktoré prebiehajú v súčasnom kapita-

lizme. V geniálnej práci J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* dosahuje marxisticko-leninská politická ekonomia najvyšší bod svojho rozvoja.

Triedna obmedzenosť buržoáznej politickej ekonomie prejavuje sa aj v tom, že nikdy nebola schopná vedecky správne vymedziť predmet ekonomickej vedy. Tzv. klasická škola pokladala za predmet politickej ekonomie národné bohatstvo; vulgárni buržoázni ekonomovia za predmet politickej ekonomie najčastejšie vyhlasujú „hospodársku činnosť človeka“, pričom vôbec nerozoznávajú medzi technickou stránkou výroby, ktorú študujú rôzne technické a prírodné vedy, a medzi spoločenskou stránkou výroby, ktorá jedine tvorí predmet politickej ekonomie. Hlbokú úpadkovosť súčasnej buržoáznej ekonomickej vedy, ktorá postupne stratila všetky vedecké prvky, najlepšie charakterizuje jej úsilie poprieť existenciu objektívnych ekonomických zákonov. Tak ako celú súčasnú buržoáznu vedu aj buržoáznu politickú ekonomiu vyznačuje — podľa Leninových slov — „zrieknutie sa vedy, snaha vykašľať sa na všetky zovšeobecnenia, ujsť pred akýmikoľvek zákonmi historického vývinu, zahovoriť les — stromami“.¹³ Smrteľný strach lokajov monopolného kapitálu pred objektívnou zákonitosťou je celkom prirodzený, lebo zákony spoločenského vývinu dokazujú, že odstránenie kapitalizmu a víťazstvo komunizmu na celom svete je historickou nevyhnutnosťou. Preto nie je nič prekvapujúceho, že buržoázna politická ekonomia je dnes útočiskom subjektívneho idealizmu, voluntarizmu, iracionalizmu a iných tmárskych teórií, ktoré popierajú možnosť poznať svet a jeho zákony. Americký ekonóm E. Reeves nepotreboval na odmietnutie ekonomických zákonov nijaké „teórie“, keď s hrubou otvorenosťou vyhlásil, že „hľadať zákony ekonomického života bolo by dnes zbytočným marením času. V našom svete iba delá regulujú výrobu, obchod a spotrebu“.

V období všeobecnej krízy kapitalizmu buržoázni ekonomovia stoja úplne v službách lúpežných záujmov monopolov a hľadajú nové, účinnejšie metódy, ako stupňovať vykorisťovanie pracujúcich, aby sa mohli udržať a zvýšiť maximálne kapitalistické zisky. Propagujú imperialistickú politiku agresie a vojny a snažia sa odôvodniť vojny takými nenávisťnými teóriami, ako sú zverský buržoázny nacionalizmus a kozmopolitizmus, novomaltuziánstvo a pod.

¹³ V. I. Lenin, *Sočinenija* 4, sv. 20, 179.

Medzi stále úlohy vulgárnej buržoáznej politickej ekonomie patrí boj proti marxistickej ekonomickej teórii. Aj pri plnení tohto „poslania“ klesá čoraz hlbšie a prevažne sa obmedzuje iba na lživé, nenávistné ohováračky Sovietskeho sväzu a krajín ľudovej demokracie, aby tak zmenšila v očiach pracujúcich obrovské úspechy mierového hospodárstva socialistického tábora.

Marxistická politická ekonomia musí viesť čo najrozhodnejší ideologický boj proti všetkým lživým teóriám platených obhajcov odumierajúceho kapitalizmu; to je požiadavka, vyplývajúca z jej proletárskej triednosti a stranníckosti a z poznatku, že každé oslabenie socialistickej ideologie znamená zosilnenie ideologie buržoáznej. Pritom ostáva však prísne vedecká a hlboko objektívna, pretože vyjadruje záujmy najpokrokovejšej a najrevolučnejšej triedy súčasnej spoločnosti, ktorej záujmy sú totožné so záujmami všetkých pracujúcich ľudí.

Klasici marxizmu-leninizmu vždy vysoko vyzdvihovali význam politickej ekonomie, ktorá tvorí hlavnú súčasť marxisticko-leninskej teórie. S. Stalin učí že „marxizmus je veda o zákonoch vývinu prírody a spoločnosti, veda o revolúcii utláčaných a vykorisťovaných mas, veda o víťazstve socializmu vo všetkých krajinách, veda o výstavbe komunistickej spoločnosti“.¹⁴ Marxistická politická ekonomia vedecky dokázala nevyhnutný zánik kapitalizmu a objavila svetodejinnú úlohu proletariátu ako stroju socialistickej spoločnosti. Na svojom súčasnom vývinovom štádiu vyzbrojuje robotnícku triedu kapitalistických krajín hlbokým poznaním podstaty súčasného kapitalizmu, ktorý je riadený zákonom maximálneho kapitalistického zisku, a konkretizujúc zákon o bezpodmienečnom súlade výrobných vzťahov a výrobných síl orientuje a vlieva novú energiu do protiimperialistického, oslobodzovateľského boja všetkých pracujúcich.

Marxistická politická ekonomia odhaľuje objektívne ekonomické zákony socializmu a umožňuje tak ich uvedoméle využitie v záujme výstavby socializmu a prechodu ku komunizmu hospodárskou politikou komunistickej strany a socialistického štátu. „Politická ekonomia skúma zákony vývinu výrobných vzťahov. Hospodárska politika robí z toho praktické závery, konkretizuje ich a stavia na tom svoju každodennú prácu.“¹⁵

¹⁴ J. V. Stalin, *O marxizme v jazykovede*, Bratislava, 1950, 51.

¹⁵ J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 63.

Znalosť zákonov spoločenského vývinu, v prvom rade ekonomických zákonov, to je žulový vedecký základ, na ktorom spočíva politika strany proletariátu. „Strana proletariátu, ak chce byť skutočnou stranou, musí predovšetkým poznať zákony vývinu výroby, zákony hospodárskeho vývinu spoločnosti.“¹⁶ Široké masy pracujúcich môžu sa stať skutočne uvedomelými budovateľmi komunizmu, len ak poznajú ekonomické zákony socializmu a vedia ich využiť. Čím vyššia je teda úroveň politickej ekonomie, tým väčšie sú možnosti správnej hospodárskej politiky, tým plnšie a vernejšie budú naše národohospodárske plány odrážať objektívne potreby nášho napredovania k socializmu. Likvidácia politickej ekonomie — učí J. V. Stalin — by znamenala, že by sme boli zbavení možnosti vedeckého predvídania a neboli by sme v stave uskutočniť ani len najelementárnejšie riadenie ekonomiky.

Náš ľud, vedený komunistickou stranou, úspešne buduje krajší socialistický zajtrajšok. Politická ekonomia spolu s úsekovými ekonomickými vedami musí sa aj u nás stať účinným pomocníkom pri riešení veľkých tvorivých úloh, ktoré stoja na našej víťaznej ceste k socializmu.

¹⁶ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1948, 652.

PAVOL TURČAN

ROZPAD JEDINÉHO SVETOVÉHO TRHU A PREHLBENIE VŠEOBECNEJ KRÍZY KAPITALIZMU PO DRUHEJ SVETOVEJ VOJNE

1. PODSTATA, OBSAH A HLAVNÉ ZNAKY VŠEOBECNEJ KRÍZY KAPITALIZMU. PRVÁ ETAPA VŠEOBECNEJ KRÍZY

Učenie o všeobecnej kríze kapitalizmu, rozpracované v dielach V. I. Lenina a J. V. Stalina, má základný význam pre pochopenie vývinu medzinárodných vzťahov od čias prvej svetovej vojny, orientuje revolučné sily v kapitalistických štátoch a národnooslobodzovacie hnutie v koloniálnych a závislých krajinách pri určovaní bojovej taktiky v zápase proti imperializmu. Učenie o všeobecnej kríze sa zakladá na leninsko-stalinskej teórii imperializmu a je súčasťou tejto teórie. Imperializmus je posledným, najvyšším štádiom vo vývine kapitalizmu, je štádiom, ktoré bezprostredne predchádza socialistickej revolúcii. Nerovnomerný vývin kapitalistických krajín v období imperializmu má osobitný charakter. Rozvoj jedných krajín vo vzťahu k druhým sa uskutočňuje v skokoch, jedny krajiny vytláčajú druhé zo svetových trhov, dochádza k periodickému rozdeľovaniu už *rozdeleného sveta* vojnovými konfliktami, zostrujú sa protirečenia v tábore imperializmu. Naskytá sa možnosť prelomiť oslabený front svetového kapitalizmu proletariátom jednotlivých krajín a do viesť socializmus k víťazstvu v niektorých krajinách.

Z tohto zákona o nerovnomernom vývine, ktorý s. Lenin objavil začiatkom XX. stor., vyplýva, že nie je možné víťazstvo socializmu súčasne na celom svete, ale že existuje možnosť víťazstva socializmu zpočiatku v niekoľkých alebo len v jednej krajine. Medzi vybojovaním proletárskej moci v prvej krajine a víťazstvom socializmu na celom svete sa rozprestiera celé historické obdobie. Je to obdobie prehľbujúceho sa roz-

kladu imperialismu a víťazných proletárskych revolúcií. Je to obdobie všeobecnej, t. j. všestrannej krízy svetovej sústavy kapitalizmu, zahrnujúcej tak ekonomiku, ako aj politiku. „... základom tejto krízy je stále väčší sa stupňujúci rozklad svetovej hospodárskej sústavy kapitalizmu na jednej strane a vzrastajúca hospodárska sila krajín, ktoré odpadly od kapitalizmu... na strane druhej.“¹

Pokiaľ ide o otázku, kedy sa začala všeobecná kríza kapitalizmu, odpovedá na ňu s. Stalin jednoznačne v 7. bode Odpovede s. A. I. Notkovi: „Všeobecná kríza svetovej kapitalistickej sústavy sa začala v období prvej svetovej vojny, najmä v dôsledku odpadnutia Sovietskeho sväzu od kapitalistickej sústavy.“²

Táto otázka nebola dosiaľ jasná. Mnohí súdruhovia, odvolávajú sa na známu Stalinovu vetu z dejín VKS(b): „Vojna, výraz všeobecnej krízy kapitalizmu, zostrila túto krízu a oslabilu svetový kapitalizmus“³, vyvodzovali z nej, že všeobecná kríza kapitalizmu existovala už pred prvou svetovou vojnou, lebo ináč by nebola mohla nájsť výraz vo vojne. Stotožňovali prvú etapu všeobecnej krízy s plným rozvojom monopolistického štádia kapitalizmu a časove zaraďovali jej vznik do prvých rokov XX. stor. Pre toto tvrdenie hľadali podporu aj v inom známom výroku s. Stalina, a to v jeho prejave k voličom z 9. februára 1946, kde povedal o. i.: „... následkom prvej krízy kapitalistického systému svetového hospodárstva vznikla prvá svetová vojna a následkom druhej krízy vznikla druhá svetová vojna.“⁴

No omyl týchto súdruhov jasne vynikne, keď si pripomenieme ďalšiu stať z toho istého prejavu s. Stalina. „Marxisti neraz poukazovali na to, že kapitalistický systém svetového hospodárstva skrýva v sebe *prvky všeobecnej krízy* a vojnových konfliktov, že v dôsledku tohto vývinu svetového kapitalizmu v našej dobe nie je plynulým a rovnomerným napredovaním, ale uskutočňuje sa cez krízy a vojnové katastrofy. Ide o to, že nerovnomernosť vývinu kapitalistických krajín obyčajne vedie časom k prenikavému porušeniu rovnováhy vo svetovom systéme kapitalizmu, pričom tá skupina kapitalistických krajín, ktorá sa pokladá za menej zabezpečenú surovinami a odbytiskami, obyčajne sa pokúša

¹ J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 50.

² Tamže.

³ *Dejiny VKS(b)*. Krátky prehľad, Bratislava 1949, 173.

⁴ J. V. Stalin, *Prejav na predvolebnom shromaždení voličov*, Bratislava 1949, 6.

ozbrojenými silami zmeniť situáciu a znovu rozdeliť záujmové sféry v svoj prospech. Preto dochádza k rozkolu kapitalistického sveta na dva nepriateľské tábory a k vojne medzi nimi.⁵ (Podtrhnuté — P. T.)

Treba teda nadhodenú otázku vysvetľovať tak, že hlboké protirečenia, vlastné kapitalizmu, ktoré sa zostrujú najmä v jeho poslednom, imperialistickom štádiu, a predovšetkým dôsledky nerovnomerného vývinu kapitalizmu od začiatku XX. stor. dali dozrieť radu *prvkov* všeobecnej krízy kapitalizmu. A keď potom v dôsledku nerovnomerného vývinu kapitalistických krajín došlo k vojnovému konfliktu medzi dvoma skupinami imperialistických mocností a k víťazstvu proletárskej revolúcie v Rusku, uskutočnil sa kvalitatívny skok, prepukla všeobecná kríza kapitalistického systému, pre ktorú sa vytváraly predpoklady už pred prvou svetovou vojnou. Vytvorením mohutnej krajiny soviетov, tejto základne svetového revolučného hnutia, vznikla situácia, v ktorej kapitalizmus už „nikdy nedosiahne ten „pokoj“ a tú „istotu“, tú „rovnováhu“ a „stabilitu“, ktorými sa pýšil prv, lebo kríza svetového kapitalizmu dosiahla taký stupeň vývinu, keď plamene revolúcie nevyhnutne musia vyšľahnúť hneď v strediskách imperialismu, hneď na periférii, a tým kapitalistické záplaty urobiť márnymi a priblížiť deň čo deň pád kapitalizmu“.⁶ Prvá svetová vojna a predovšetkým Októbrová revolúcia rozozvučali umiерáčik kapitalistického systému, začaly éru boja dvoch protikladných hospodársko-spoločenských sústav, ktorá zákonite skončí víťazstvom socialistickej sústavy na celom svete. Začala éra všeobecnej krízy kapitalizmu.

Podstatou a hlavným znakom všeobecnej krízy kapitalizmu je skutočnosť, že kapitalizmus prestal byť po Októbri 1917 jediným a všetkozahrnujúcim systémom svetového hospodárstva, že vedľa kapitalizmu, ktorý upadá a rozkladá sa, existuje socialistický systém, ktorý rastie, mohutnie a rozvíja sa. Hlavným obsahom tohto obdobia je neprestávajúci ustavičný boj oboch systémov a im zodpovedajúcich táborov — imperialistického, vedeného v prvej etape Anglickom a USA, a proti-imperialistického, vedeného Sovietskym sväzom. V svete sa vytvorily dve paralelné centrá príťažlivosti — centrum svetového kapitalizmu a centrum svetového socializmu. K Anglicku a Amerike sa tiahly buržoázne vlády a s nimi kapitalisti a kšeftári všetkých národov. Na Sovietsky

⁵ Tamže.

⁶ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1951, 190.

sväz sa orientovali robotníci Západu a bojovníci za národnú slobodu ujarmených krajín Východu.

Imperialistická vojna a víťazný Október otriasly základmi imperialismu v koloniálnych a závislých krajinách, podkopaly jeho autoritu a vyvolaly k životu široké národnooslobodzovacie, protiimperialistické hnutie v krajinách Východu. Táto skutočnosť je druhým základným znakom všeobecnej krízy kapitalizmu. Pre úspešný boj ujarmených národov majú nesmierny význam skúsenosti kedysi utláčaných národov okrajových území Ruska, ktoré sa slobodne a bohato rozvíjajú v družbe mnohonárodného Sovietskeho sväzu. Október znamenal nástup novej epochy jednotného, spoločného boja proletariátu v kapitalistických krajinách a ujarmených mäs v kolóniách proti imperialismu. Skončily sa časy, keď imperialismus mohol hospodáriť v závislých krajinách „po starom“.

V čase prvej svetovej vojny a po nej zosilnela aj buržoázia v koloniálnych a závislých krajinách, vyrástol tam vlastný mladý kapitalizmus, ktorý narúšal výsadné postavenie starých kapitalistických mocností na trhoch, ktorý im konkuroval a komplikoval tak pre imperialistov už ťažkú situáciu s odbytom priemyselných výrobkov.

Štvrtým znakom napokon, ktorým s. Stalin na XVI. sjazde VKS(b) charakterizoval všeobecnú krízu kapitalizmu, je chronické nevyužitie podnikov a existencia miliónových armád stálych nezamestnaných, ktoré vojna zanechala ako ťažké dedičstvo väčšine kapitalistických krajín. Je príznačné, že zatiaľ čo priemyselná výroba SSSR vzrástla medzi dvoma vojnami natoľko, že v predvečer druhej vojny prekročila úroveň z r. 1913 11,7násobne, prešľapovalo hospodárstvo kapitalistického sveta vcelku na úrovni z r. 1913.

V období všeobecnej krízy kapitalizmu sa v nebyvalej miere prehlbilo protirečenie medzi spoločenským charakterom výroby a súkromnokapitalistickou formou prisvojovania výsledkov výroby. Prudkým tempom rastú výrobné možnosti a čoraz väčšia je priepasť medzi týmito výrobnými možnosťami a zbadačovaním pracujúcich obmedzovanou možnosťou realizovať vyrobené tovary. Zdokonaľuje sa organizácia výroby v monopolistických podnikoch a súčasne rastie anarchia v kapitalistickej výrobe ako celku. Zvýšenie intenzity práce a pokles reálnych miezd, rastúce absolútne i relatívne zbadačovanie pracujúcich mäs, najmä proletariátu, zväčšuje odbytové ťažkosti. Krízy z nadvýroby sú častejšie a ich pôsobenie ničivejšie. Za podmienok všeobecnej krízy kapitalizmu mení sa priebeh kapitalistického cyklu. Obdobie krízy trvá

dlhšie, kríza sama je hlbšia, ničivejšia, v neporovnateľne väčšej miere ako prv pôsobí na zbedačovanie ľudových mäs. Od bodu najväčšej hĺbky priemyselnej krízy prechádza výroba k depresii, a to k depresii osobitného druhu, ktorá nevedie k novému rozmachu a rozkvetu priemyslu. Z cyklu vypadáva fáza priemyselného rozvoja.

Takýto ekonomický vývin kapitalizmu v podmienkach všeobecnej krízy prináša so sebou neobyčajné zostrenie vzťahov v oblasti politickej. Zostruje sa triedny boj medzi proletariátom a buržoáziou v každom z kapitalistických štátov a osobitne sa vyostrejujú vzťahy medzi týmito štátmi navzájom. Na základe rastu koncentrácie a centralizácie kapitálu rastie v nesmiernej miere hospodárska a politická moc veľkých monopolov. Aparát buržoázneho štátu sa úplne podriaďuje monopolom. Konkurénčné boje medzi monopolmi o odbytové trhy a o zdroje surovín berú na seba formu srážok medzi imperialistickými štátmi. Vytvárajú sa skupiny medzi sebou zápasiacich kapitalistických krajín, ktoré vedú ostrú hospodársku, finančnú, diplomatickú vojnu a tá končí — ako to bolo r. 1939 — ozbrojeným konfliktom medzi hlavnými skupinami imperialistických mocností.

V čase medzi dvoma svetovými vojnami bolo hlavným z protirečení medzi imperialistickými krajinami protirečenie medzi USA a Anglickom. Boj medzi nimi sa odohrával v Južnej Amerike, Číne a kolóniách starých imperialistických štátov. Išlo o vytisnutie konkurenta z trhov, na ktorých bolo možno predat' hotový tovar, investovať kapitál, za výhodných podmienok si prisvojiť právo na vykorisťovanie domáceho obyvateľstva i prírodných zdrojov zaostalých území. Za hlavným protirečením medzi USA a Anglickom nasledovali ďalšie: medzi USA a Japonskom, Nemeckom a Francúzskom, Francúzskom a Talianskom, Anglickom a Francúzskom atď. Popri prehlbujúcich sa protirečeniach medzi najdôležitejšími imperialistickými krajinami zostrovaly sa aj konflikty medzi víťazmi a porazenými z prvej vojny, pričom medzi porazenými stálo na prvom mieste Nemecko. Prehlbujúce sa hospodárske ťažkosti viedly k zosilneniu tlaku imperialistických štátov na ich kolónie a na závislé krajiny, čo privodilo také zostrenie rozporov medzi nimi, že ich s. Stalin r. 1930 charakterizoval slovami: „... európska buržoázia je dnes vo vojnovom stave so „svojimi“ kolóniami v Indii, Indočíne, Indonézii a v Severnej Afrike.“⁷

⁷ J. V. Stalin, *Sočinenija* 12, 250.

Popri protirečeniach medzi kapitalistickými krajinami vyvíjalo sa po Októbri hlavné protirečenie, charakterizujúce všeobecnú krízu, a to medzi kapitalizmom ako celkom a Sovietskym sväzom. Buržoázia všetkých kapitalistických krajín sa z celých svojich síl snažila vyriešiť na ňu doliehajúce ťažkosti na úkor Sovietskeho sväzu, vojnovým konfliktom so SSSR. Na čele tohto protisovietskeho ťaženia stálo zpočiatku Francúzsko, neskôr Anglicko a Spojené štáty. No sila Sovietskeho sväzu, jeho dôsledná mierová politika, solidarita robotníckej triedy kapitalistických krajín s krajinou sovietskych a v neposlednom rade rozpory v imperialistickom svete prekrížili tieto agresívne chůtky rytierov protisovietskeho ťaženia. Podobne, ako hraly protirečenia medzi imperialistami veľmi významnú úlohu vo víťazstve mladej sovietskej moci nad intervenciou štrnástich štátov, tak isto pôsobili i proti vôli Churchilla a jemu podobných protisovietskych štváčov — vo významnej miere v tom smere, že nedošlo k vojnovému útoku imperialistov na Sovietsky sväz. Ba čo viac, vojna, ktorú skupina útočných imperialistických krajín r. 1939 vyvolala, začala sa ako vojna medzi dvoma skupinami imperialistických mocností.

V podmienkach všeobecnej krízy kapitalizmu zostruje sa i politická situácia v každej z kapitalistických krajín, prehĺbuje sa protirečenie medzi vládnuťou buržoáziou a vykorisťovanými masami pracujúcich, najmä proletariátom. Panujúce triedy, ktoré nevedia proletariátu zabezpečiť ani najnevyhnutnejšiu obživu, siahajú k otvoreným teroristickým metódam, aby udržali svoju diktatúru. Proletariát, na ktorý revolučne pôsobí príklad Sovietskeho sväzu a ktorý sa zbavuje v masovom meradle reformistických ilúzií, hľadá pred rastúcim zbadačovaním východisko v boji za socialistickú revolúciu. Buržoázia už nie je schopná vládnuť starými metódami parlamentárnej demokracie a uskutočňuje preto fašizáciu. Tak to bolo v Taliansku, v Nemecku, v Maďarsku, v Poľsku, v Rumunsku a inde.

Prvá etapa všeobecnej krízy kapitalizmu, ktorá trvala od prvej svetovej vojny a najmä od víťazstva proletárskej revolúcie v Rusku až po druhú svetovú vojnu, delí sa na tri obdobia. Je to po prvé obdobie vysoko zdvihnutej revolučnej vlny a ostrých triednych srážok vo viacerých kapitalistických krajinách Európy, obdobie hospodárskeho rozvratu, úpadku výroby, hospodárskej krízy 1920—21, ktorá nastúpila po krátkom oživení priemyselnej výroby v hlavných kapitalistických krajinách. V týchto rokoch zvíťazil sovietsky ľud nad kapitalistickou intervenciou

a ubránil vec výstavby socializmu. Príklad ruských boľševikov revolucionalizoval robotnícku triedu Maďarska, Nemecka, Československa a iných krajín Európy. Jej revolučné vystúpenie, zradené pravičiarskymi sociálnymi demokratmi, bolo však potlačené a po r. 1923, po porážke nemeckého proletariátu, nastupuje druhé obdobie, keď vlna revolučného pohybu dočasne upadá. Buržoázia dosahuje v hospodárskej oblasti na útraty zvýšeného vykorisťovania pracujúcich más prechodnú stabilizáciu. Buržoázia používa túto stabilizáciu na povojnovú obnovu výroby, na rozvoj vnútorného a medzinárodného obchodu a na upevnenie svojej triednej moci. Tretie obdobie prvej etapy všeobecnej krízy kapitalizmu začína krachom prechodnej stabilizácie, prudkým zostrením hospodárskych a politických protirečení kapitalizmu a predovšetkým prepuknutím krízy 1929—33, ktorá bola najdlhšou a najničivejšou zo všetkých kríz, ktoré kapitalistický systém do tých čias poznal. Po krátko trvajúcom oživení dochádza potom v druhej polovici r. 1937 k ďalšej kríze, ktorá urýchlila vypuknutie vojny medzi dvoma skupinami imperialistických štátov.

Druhá svetová vojna otvára so svojimi ekonomickými a politickými dôsledkami novú, druhú etapu všeobecnej krízy svetového kapitalizmu.

2. PREHLBENIE VŠEOBECNEJ KRÍZY KAPITALIZMU V JEJ DRUHEJ ETAPE

Neoceniteľný význam pre objasnenie nových javov vo vývine kapitalizmu v súčasnom období, pre pochopenie podstaty prehlbenia všeobecnej krízy po druhej svetovej vojne, má fundamentálne dielo J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*. Sledovanie a skúmanie druhej etapy všeobecnej krízy svetovej kapitalistickej sústavy má ďalekosiahly dosah pre náš boj za mier, ktorý je predpokladom pokojnej výstavby socializmu v našej vlasti. Dielo výstavby uskutočňujeme v podmienkach urputného boja dvoch táborov, tábora socializmu a tábora imperialismu. To nás zaväzuje starostlivo študovať ekonomické a politické procesy, ktoré sa v našom tábore i v tábore nám nepriateľskom uskutočňujú. A práve tu máme zvlášť veľa čo doháňať, lebo vo vedeckom sledovaní a analýze ekonomického vývinu kapitalistického sveta československá ekonomická veda veľmi zaostáva. Silným podnetom pre prekonanie tohto zaostávania musí nám byť práca s. Stalina, ktorá poskytuje najmä v časti o základnom ekonomickom zákone súčasného kapitalizmu, o rozpade jediného svetového trhu a prehlbení krízy svetovej ka-

pitalistickej sústavy a napokon v stati o otázke nevyhnutnosti vojen medzi kapitalistickými krajinami dokonalý vedecký rozbor príčin, spôsobujúcich ďalšie zostrenie všeobecnej krízy kapitalizmu po druhej svetovej vojne.

Súduh Stalin nás učí, že „za najdôležitejší ekonomický výsledok druhej svetovej vojny a jej hospodárskych dôsledkov treba pokladať rozpad jediného všeobšahleho svetového trhu. Táto okolnosť určila ďalšie prehĺbenie všeobecnej krízy svetovej kapitalistickej sústavy.“⁸ Touto tézou vyriešil s. Stalin problém podstaty, charakteru a periodizácie povojnového vývinu všeobecnej krízy, ktorý bol predmetom dlhých diskusií medzi sovietskymi ekonomami. S. Stalin ukazuje to podstatné a najdôležitejšie, z čoho treba vychádzať pri marxisticko-leninskom skúmaní ekonomického i politického vývinu vzťahov v imperialistickom tábore i agresívnych podujatí tohto tábora proti demokratickým krajinám.

Druhú etapu všeobecnej krízy vyznačuje odpadnutie ľudovodemokratických krajín v Európe a Ázii od kapitalistického sveta, rast socialistickeho tábora a úpadok kapitalistického systému. Hlavným obsahom všeobecnej krízy v jej druhej etape ostáva boj dvoch systémov, pričom je však novou črtou podstatné zosilnenie tábora socializmu, zahrnujúceho tretinu ľudstva, a zoslabenie kapitalistického systému, urýchlenie a zostrenie jeho rozkladného procesu. Obrovské zmeny, ktoré nastaly na mape sveta po druhej svetovej vojne, charakterizuje táto tabuľka:⁹

Rozdelenie obyvateľstva zemegule

	1927		1950	
	v miliónoch ľudí	v %	v miliónoch ľudí	v %
Celé obyvateľstvo sveta	1905	100	2400	100
Z toho:				
demokratický tábor	143	7.5	800	33.3
kapitalistický tábor:				
hlavné imperialistické krajiny	363	19.0	240	10.0
ostatné kapitalistické krajiny	264	14.0	310	13.0
kolónie a závislé krajiny	1134	59.5	1050	43.7

(Medzi hlavné imperialistické krajiny sa rátať r. 1927 USA, Anglicko, Francúzsko, Nemecko, Japonsko, Taliansko; r. 1950 — USA, Anglicko, Francúzsko. Medzi „ostatné kapitalistické krajiny“ patria r. 1950 kapitalistické krajiny Európy (okrem hlavných) a aj také krajiny, ako Japonsko, Kanada, Austrália.)

⁸ J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 28.

⁹ Lemín, *Obostrenije protivorečij i neizbežnost' vojn meždú kapitalističeskimi stranami*, Voprosy ekonomiki, 1952, 12, 35.

Víťazstvo proletárskych, resp. ľudových revolúcií v rade krajín za druhej svetovej vojny a po nej viedlo tak k prudkému otraseniu kapitalizmu a priblížilo koniec kapitalistickej sústavy.

V čase medzi oboma svetovými vojnami, i pri hospodárskych a politických intrigách a vojenských provokáciách, ktoré imperialistické krajiny osnovaly proti Sovietskemu sväzu, existoval obchodný styk a určitá hospodárska spolupráca medzi SSSR a kapitalistickými krajinami. Obe sústavy tvorily jediný svetový trh. Práve snaha kapitalistických krajín obchodovať so Sovietskym sväzom a úsilie každej z imperialistických mocností urvať pred ostatnými konkurentmi čo najväčší podiel na tomto obchode, boli vážnymi faktormi, ktoré roznecovali rozpory v imperialistickom tábore a podmínovaly tvorenie jednotného protisovietskeho frontu.

Po druhej svetovej vojne sa situácia od základov zmenila. Zásluhou Sovietskeho sväzu skončila vojna porážkou fašistického Nemecka a militaristického Japonska, vyradením jednej z vojnou vedúcich kapitalistických koalícií. Druhá kapitalistická koalícia, na čele s USA, očakávala, že po odpadnutí konkurenta sa sama zmocní celého svetového trhu a zdrojov surovín. Najmä USA počítali s tým, že po porážke krajín „Osi“, po úpadku moci Anglicka a Francúzska a po predpokladanom zoslabení Sovietskeho sväzu stanú sa americké monopoly pánom sveta. Vychádzaly pritom z toho, že USA už pred vojnou reprezentovali polovicu priemyselnej výroby kapitalistického sveta a že vo vojne svoj náskok zvýšili, lebo ako jediná z imperialistických mocností podstatne rozšírili výrobnú kapacitu svojho priemyslu. No odpadnutie ďalších krajín a medzi nimi krajiny s najpočetnejším obyvateľstvom — Číny — od kapitalistického sveta a rýchla obnova a podstatné posilnenie Sovietskeho sväzu skrížili svetovládne plány Spojených štátov a ich predpoklady o niekoľkonásobnom prevýšení predvojnovej úrovne výroby.

Rozhodujúcim znakom povojnového vývinu je mohutný *hospodársky rozvoj krajín socialistického tábora*, ktoré utvorily — a do určitej miery aj pod vplyvom blokády so strany USA, Anglicka a Francúzska — nový svetový trh. Tento trh sa vyvíja paralelne popri kapitalistickom svetovom trhu, opiera sa o silu veľkého Sovietskeho sväzu a vyznačuje sa narastajúcou hospodárskou spoluprácou, rastom výmeny tovarov a čoraz účinnejšou vzájomnou pomocou.

Skoro po skončení vojny, v čase, keď Spojené štáty začaly pod maskou „pomoci“ hospodársky a politicky sputnávať kapitalistické štáty západ-

nej Európy, spomaľovať obnovu ich hospodárstva a najmä rozvracať konsolidáciu ich priemyslu, poskytoval už Sovietsky sväz, sám zaujatý odstraňovaním strašných škôd, ktoré fašistickí okupanti napáchali v dočasne obsadených územiach, v čoraz rozsiahlejšej miere skutočnú a nezištnú pomoc krajinám, ktoré oslobodila Červená armáda. Sovietsky sväz dodal prvé tony potravín, surovín a prvé stroje, ktoré umožnili obnoviť výrobu v Poľsku, Československu, Bulharsku, Maďarsku, Rumunsku a Albánsku.

Sovietske dodávky železnej, mangánovej, chrómovej rudy, naftových výrobkov, bavlny, hliníka, osinku, áut, traktorov a iných výrobkov boli hlavným predpokladom, ktorý umožnil Poľsku úspešne splniť prvý trojročný plán v r. 1947—49 a prekročiť tak predvojnovú úroveň priemyselnej výroby o 75 %. 5. marca 1947 poskytol SSSR Poľsku pôžičku v zlate vo výške 28 miliónov dolárov s desaťročnou lehotou splatenia, počnajúc 1950, pri minimálnom zúročení, pričom sa pôžička spláca v obvyklom sortimente poľského vývozu. Podľa dohody z 26. januára 1948 dodáva SSSR Poľsku v r. 1948—56 na úver priemyselné zariadenie, najmä pre nový veľký hutný závod, pre elektrárne, chemický, kovorobný, textilný a iný priemysel. Na úhradu týchto investičných dodávok otvoril SSSR Poľsku úver do výšky 450 miliónov dolárov. Na základe neskoršej dohody o dodávkach ďalšieho priemyselného zariadenia na úver do Poľska v r. 1951—58 poskytol SSSR Poľsku ďalší úver vo výške 400 miliónov rubľov, čo spolu predstavuje celkovú čiastku 2.200 miliónov rubľov. Táto materiálna pomoc má popri iných formách pomoci, ktorú poskytuje Sovietsky sväz, základný význam pre výstavbu socializmu v Poľsku.

Pomoc, ktorú Sovietsky sväz poskytoval a poskytuje našej vlasti, máme v živej pamäti a denne sa o nej presvedčujeme. R. 1946 daroval SSSR Československu bez náhrady Stalinove závody a iné nemecké výrobné zariadenia, ktoré mali ako vojnová korisť pripadnúť Sovietskemu sväzu. Sovietske dodávky 600 tisíc ton obilia v čase katastrofálnej neúrody r. 1947 zachránili náš ľud pred hladom a skrížili temné plány československej a zahraničnej reakcie na zneužitie zásobovacích ťažkostí pre kontrarevolučné zámery. Pre ČSR s jej vyvinutým spracovateľským priemyslom má osobitný význam zabezpečenie sovietskych dodávok surovín a potravín a trvalé odbytové možnosti, ktoré nám poskytujú dlhodobé hospodárske smluvy so Sovietskym sväzom a s krajinami ľudovej demokracie. Prvú dlhodobú smluvu o výmene tovarov a o platoch podpísala ČSR so SSSR 11. decembra 1947 a podľa nej sa určila hodnota

dodávok s každej strany v r. 1948— 52 približne na 5 miliárd Kčs ročne. Ale už o rok, v decembri 1948, došlo k dohode o podstatnom zvýšení výmeny tovarov, a najmä o poskytovaní pomoci Československu pri jeho päťročnom pláne dodávkami cenných surovín pre priemysel, dôležitého priemyselného zariadenia, najmä strojov pre ťažké strojárstvo, stavebníctvo, lesnú ťažbu, pre rudné bane, prehlbením a rozšírením technickej spolupráce a poskytnutím významnej pôžičky v zlate a voľnej mene. Nová sovietsko-československá hospodárska smluva na r. 1951—55 určuje zvýšiť o 50 % ročný obrat tovarov oproti obdobiu rokov 1948—50. Dôraz sa pritom kladie na dodávky investičného zariadenia zo SSSR a na rozšírenie technickej pomoci, ktorú nám Sovietsky sväz nezištne poskytuje.

Sovietske dodávky paralyzujú v našom hospodárstve, ktoré bolo vždy veľmi citlivé voči otrasom na svetovom trhu, nepriateľské vplyvy imperialistickej diskriminačnej politiky a zabezpečujú podmienky pre mierovú výstavbu nášho hospodárstva. Významnú úlohu hrá pritom, prirodzene, aj prehlbujúca a rozširujúca sa spolupráca s ostatnými krajinami socialistického tábora.

Maďarsku a Rumunsku poskytuje Sovietsky sväz pomoc okrem pomoci v iných formách aj ustavením smiešaných spoločností. SSSR poskytuje týmto spoločnostiam suroviny, technické zariadenia, špecialistov a technikov. Ide o nový typ spoločností, v ktorých sú obe strany v postavení celkom rovnoprávnym partnerom, pričom ich pôsobenie zabezpečuje hospodársky rozmach a nezávislosť krajín, v ktorých existujú, od vydieračskej politiky imperialistov. Voči Maďarsku a Rumunsku prejavoval SSSR priateľskú politiku aj v otázke reparácií, a to predĺžením lehoty ich splácania a snížením reparačných platieb o 50 % od r. 1948.

Dohodou z 23. augusta 1947 zaviazal sa SSSR dodať Bulharsku na úver zariadenia pre závod na výrobu umelých hnojív, na výstavbu elektrárne, koksárne a poskytnúť aj ďalšiu všestrannú pomoc pri socialistickej industrializácii tejto krajiny. Sovietske dodávky investičného zariadenia, surovín a technická pomoc má podstatný význam aj pre výstavbu socializmu v Nemeckej demokratickej republike. Sovietsky sväz zachránil hospodárskou pomocou, ktorú poskytuje Albánsku, túto krajinu pred ujarmením fašistickou Juhosláviou. Sovietskymi strojmi je vystrojený novovybudovaný veľký textilný kombinát Stalin pri Tirane, rafinéria nafty, tepelná elektráreň atď.

V úzkej spolupráci so Sovietskym sväzom uskutočnily národy ľudovej

Číny za krátky čas úspešne základné spoločensko-ekonomické zmeny vo svojej krajine, rozriešily vážne hospodársko-politické problémy a vytvorili predpoklady pre prechod do novej etapy širokej plánovitej hospodárskej výstavby. Sovietsky ľud a jeho vláda demonštrovaly pred celým svetom veľké priateľstvo s ľudom Číny, keď 31. decembra 1952 v duchu sovietsko-čínskej dohody odovzdaly bez náhrady do plného vlastníctva Čínskej ľudovej republiky Čínsku čančunskú železniciu s celým jej majetkom, ktorá bola doteraz v spoločnom vlastníctve SSSR a ČLR. Tento čin je svetlým vzorom súdružských vzťahov medzi krajinami, aké sú možné len v tábofe socializmu.

Sovietsky sväz a podľa jeho príkladu aj krajiny ľudovej demokracie podstatne rozširujú výmenu tovarov a hospodársku spoluprácu s ľudovou Čínou. Podiel SSSR a ľudových demokracií na čínskom dovoze stúpol od r. 1950 do r. 1951 (prvých 9 mesiacov) z 21.2 % na 70.1 % a obdobne vo vývoze z Číny z 30.5 % na 77.9 %.

Popri vzraste výmeny tovarov medzi krajinami ľudovej demokracie a Sovietskym sväzom rozvíja sa, tak isto na základe dlhodobých hospodárskych smlúv, aj výmena tovarov a hospodárska spolupráca medzi samotnými krajinami ľudovej demokracie. Ak vezmeme výmenu tovarov medzi európskymi ľudovými demokraciami r. 1946 za 100, tak sa zvýšila táto úroveň v r. 1947 na 223.9, r. 1948 na 346.6, r. 1949 na 409.3, r. 1950 na 412. Obrat tovarov na socialistickom svetovom trhu (bez Číny a ázijských ľudových demokracií) dosiahol r. 1952 dvojnásobok úrovne z r. 1949 a bol o 22 % vyšší ako r. 1951. Výmena tovarov s ostatným krajinami socialistického tábora tvorí podstatnú časť — od 70 až takmer po 100 % — celého zahraničného obchodu každej zo zúčastnených krajín.

Pri charakteristike hospodárskej spolupráce medzi krajinami socialistického tábora sa pritom nemožno obmedzovať na hľadisko kvantitatívne, na rast relatívneho podielu týchto stykov na zahraničnom obchode každej zo zúčastnených krajín, a ani na zdôrazňovanie absolútneho rastu výmeny tovarov na novom svetovom trhu — aj keď je to významný ukazovateľ hospodárskeho vzostupu v porovnaní s vývinom medzinárodného obchodu v kapitalistickom tábofe. Pri posudzovaní vzťahov na socialistickom trhu treba mať predovšetkým na mysli, že ide o kvalitatívne nový zjav, že ide o hospodárske vzťahy, ktoré nemajú obdobu v hospodárskych dejinách národov. Ide tu o *čínorodú vzájomnú pomoc pri plánovitom rozvíjaní výrobných síl*. Cieľom tu nie je prosto predať

tovar, zbaviť sa vyrobených prebytkov, a toľž už nie realizovať nadhodnotu neekvivalentnou výmenou tovaru, ako je to v pomere USA k ich partnerom v zahraničnom obchode. Krajiny socialistického tábora vypracúvajú a plnia svoje národohospodárske plány s pozorným prihliadaním na potreby ostatných spriatelenej krajín, vyrábajú to, čo ostatné krajiny socialistického tábora potrebujú. Dochádza pri tom k ďalekosiahlej koordinácii výrobných programov. Charakteristický príklad uvádza v tejto súvislosti zástupca ministra zahraničného obchodu Maďarska, L. Hay: „Význam hospodárskej spolupráce je dobre zreťelný na príklade produkcie valcovanjch výrobkov. Ak každá krajina bude vyrábať všetky druhy valcovanjch výrobkov, povedie to k nevyhnutnosti častej prestavby valcovacieho zariadenia. To potom povedie k sniženiu využitia výrobného zariadenia. Preto sa v posledných mesiacoch uzavrely dohody medzi zainteresovanými krajinami ľudovej demokracie o výrobe rôznych profilov valcovanjch výrobkov v každej z nich a o ich vzájomnej výmene. Možno vopred predvídať, že budú nasledovať nové podobné dohody, týkajúce sa iných výrobkov.“¹⁰ Ľudové demokracie spoločne využívajú svoje nerastné bohatstvo, rozdeľujú medzi sebou program výroby výrobného zariadenia, spotrebných predmetov, vzájomne si dodávajú elektrickú energiu atď. Táto spolupráca vedie k zdokonaľovaniu organizácie výroby, k lepšiemu využitiu výrobnjej kapacity, k modernizácii výrobnjej techniky, k všestrannému rozvoju výrobnjch síl, k rastu moci socialistického tábora, k bohatšiemu a radostnejšiemu životu jeho pracujúceho ľudu.

Krajiny socialistického tábora dosahujú významné úspechy v organizovaní socialistickej sústavy medzinárodnej deľby práce. Táto sústava sa opiera predovšetkým o mohutnú hospodársku silu Sovietskeho svazu. Je príznačné, že Sovietsky svaz dodal do krajín ľudovej demokracie za r. 1952 10krát viac strojov a zariadení najnovšej konštrukcie ako r. 1948. Ľudové demokracie kryjú svoju rastúcu potrebu hlavných druhov náročných strojov, prístrojov a surovín pre kľúčový priemysel zo Sovietskeho svazu. Sovietski odborníci pomáhajú priamo pri výstavbe priemyselných závodov, pri rozvíjaní domácej surovinovej základne. Ľudové demokracie hlboko načierajú do pokladnice poznatkov najpokrokovejšej sovietskej vedy a techniky. Komunistická strana Sovietskeho svazu ukladá

¹⁰ Za trvalý mier, za ľudovú demokraciu, 46 zo 14. novembra 1952.

priamo ako úlohu národnému hospodárstvu SSSR upevňovať a rozširovať hospodársku spoluprácu s ľudovými demokraciami. Hlboko pravdivá je charakteristika hospodárskej spolupráce v socialistickom tábore, ako ju formuloval s. Stalin: „Skúsenosti z tejto spolupráce ukazujú, že ani jedna kapitalistická krajina by nemohla poskytnúť ľudovodemokratickým krajinám takú účinnú a technicky kvalifikovanú pomoc, ako im poskytuje Sovietsky sväz. Nejde len o to, že táto pomoc je maximálne lacná a technicky prvotriedna. Ide predovšetkým o to, že základom tejto spolupráce je úprimné želanie vzájomne si pomôcť a dosiahnuť všeobecný hospodársky vzostup.“¹¹

Čoraz významnejší je i podiel, ktorým pri organizovaní socialistickej sústavy medzinárodnej deľby práce prispievajú jednotlivé ľudové demokracie. Poľsko je predovšetkým dodávateľom kamenného uhlia, koksu, valcovaných výrobkov z čiernych a farebných kovov, početných druhov strojov, potravín a textílií. Československo a Nemecká demokratická republika prispievajú výrobkami svojho vyspelého strojárenského priemyslu pri industrializácii iných ľudových demokracií. Naša vlast vyváža do spriatelенých štátov ďalej výroby hutníckeho, chemického, sklárskeho, textilného, obuvníckeho, papiernického priemyslu. Demokratické Nemecko vyváža chemické, gumárske, optické a jemnomechanické výrobky. Z Maďarska sa dovážajú dopravné a telekomunikačné zariadenia, výrobky elektrotechnického priemyslu, bauxit, textil a poľnohospodárske výrobky; Rumunsko dodáva na demokratický svetový trh naftu a naftové výrobky, drevo a potraviny; Bulharsko — technické plodiny, ovocie, rudy; Albánsko — naftu, rôzne nerasty, poľnohospodárske výrobky. Rýchlym tempom rastie účasť ľudovej Číny, ktorá dodáva najmä dôležité suroviny a potraviny.

Za takýchto okolností sa výmena tovarov na novom svetovom trhu zákonite s roka na rok zvyšuje, problém odbytu, ktorý je na kapitalistickom svetovom trhu najpálčivejším problémom, je v socialistickom tábore neznámy. Ba naopak, kapacita tohto trhu rastie úmerne s rozvojom každej zo zúčastnených krajín, objem výmeny tovarov sa zväčšuje. Za štyri roky od r. 1948 do 1952 zvýšila sa výmena tovarov medzi krajinami mierového tábora viac ako trojnásobne. Celkove sa zvýšil obrat zahraničného obchodu týchto krajín dvojnásobne — i pri obmedzovaní

¹¹ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 29.

obchodu s kapitalistickými krajinami. Nový demokratický trh ako celok dosahuje nezávislosť od kapitalistického trhu, lebo Sovietsky sväz, Čína a ľudové demokracie si vedia vzájomne poskytnúť všetko, čo potrebujú pre plnenie svojich hospodárskych plánov.

Opierajúc sa o dlhodobé hospodárske dohody, ktoré Sovietsky sväz a ľudové demokracie medzi sebou uzavrely, môžu tieto krajiny bezpečne zostavovať a plniť svoje hospodárske plány, lebo majú zabezpečený dovoz dôležitých strojov, surovín, potravín a iných tovarov a tak isto majú aj zabezpečený odbyt pre tú časť plánovanej výroby, ktorá je určená pre vývoz.

Takýto vývin medzinárodných hospodárskych vzťahov má, prirodzene, veľmi priaznivý vplyv na hospodársky rozvoj každej z krajín nového svetového trhu. Rozhodujúcim činiteľom pritom, pravda, ostáva skutočnosť, že pracujúci ľud týchto krajín svrhol vládu buržoázie a nastolil moc robotníckej triedy, že proletárskou revolúciou uviedol do súladu výrobné vzťahy s charakterom výrobných síl, a že preto chaos a anarchiu vo výrobe nahradil plánovitým vývojom svojho národného hospodárstva. O prednostiach socialistickej hospodárskej sústavy, ktorá zvíťazila v Sovietskom sväze a ktorú budujú ostatné krajiny demokratického tábora, svedčia najlepšie čísla o ustavičnom bezkrízovom vzostupe výroby týchto štátov.

Sovietsky sväz, ktorý utrpel za vojny nesmierne škody, prekročil už r. 1948 predvojnovú úroveň celkovej priemyselnej výroby a do r. 1952 ju prekročil 2 a štvrtinásobne. Rozhodujúca časť priemyslu, a to výroba výrobných prostriedkov dosiahla r. 1952 267% v porovnaní s r. 1940. Tak si mohol sovietsky ľud vytýčiť ako cieľ druhej povojnovej päťročnice — dosiahnuť r. 1955 takmer trojnásobne vyššiu úroveň priemyselnej výroby oproti r. 1940. Plnenie takéhoto smelého plánu prináša so sebou bohatý a radostný život sovietskych národov, upevnenie obrannej schopnosti Sovietskeho sväzu a rast sily celého socialistickeho tábora.

O rozvoji ekonomiky európskych krajín ľudovej demokracie svedčí porovnanie s hospodárskym vývinom kapitalistických štátov západnej Európy. Podľa výpočtov sovietskeho Vedeckého ústavu pre výskum konjunktúry¹² vyvíjal sa objem priemyselnej výroby v šiestich európskych ľudových demokraciách a v šiestich západoeurópskych štátoch v rokoch 1948—52 takto:

¹² Pozri moskovskú Pravdu z 28. decembra 1952.

Štát	1937 %	1948 %	1949 %	1950 %	1951 %	1952 %
Poľsko, ČSR, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Albánsko	100	122	151	185	240	288
Francúzsko, Belgicko, Rakúsko, Holandsko, Grécko, Luxembursko	100	102	111	116	130	131

Poľský priemysel prekročil už r. 1951 2.9násobne predvojnovú úroveň. R. 1952 postavili v Poľsku okrem desiatok iných závodov novú veľkú hydrocentrálu, 2 vysoké pece a v tomto roku pokračujú vo výstavbe mocného hutníctva. V hutníckom kombináte Nová huta začnú s výstavbou valcovní, zapália prvé dve koksové batérie a dve vysoké pece kombinátu Boleslava Bieruta.

Československo dosiahlo r. 1952 v hrubej výrobe priemyslu takmer dvojnásobok úrovne z r. 1937, pričom len za minulý rok sa zvýšil objem priemyselnej výroby o 18.3 %, z toho objem ťažkého priemyslu o 27.3 %. Za minulý rok sa daly u nás do prevádzky 4 vodné elektrárne, tri vysoké, šesť martinských a tri oblúkové pece, tri koksové batérie atď. R. 1953, v poslednom roku našej prvej päťročnice, sa bude s osobitnou pozornosťou urýchľovať rozvoj domácej surovinovej základne, najmä ťažba uhlia, železných rúd a rúd farebných kovov. V tomto roku budeme odstraňovať škody a disproporcie, napáchané záškodníkmi a agentmi imperialistov zo Slánskeho bandy a dosiahneme ďalšie úspechy v rozvíjaní nášho mierového hospodárstva.

Rýchlym tempom sa rozvíja ekonomika Maďarskej ľudovej republiky. R. 1952 prekročili viac ako trojnásobne úroveň predvojnovej priemyselnej výroby. V tomto roku sa zvýši podľa plánu výroba v maďarskom priemysle o ďalších 16 %; začne sa s výrobou v hutnom kombináte J. V. Stalina a ďalej sa bude zvyšovať najmä ťažba uhlia, nafty a výstavba elektrární.

Objem priemyselnej výroby v Rumunsku sa zvýšil r. 1952 oproti predvojnovej úrovni 2.3násobne a tohto roku sa začína s výstavbou nového hutníckeho závodu, alumíniového kombinátu, závodu na výrobu nákladných áut a iných veľkých objektov. Rok čo rok uvádzajú do prevádzky nové dôležité priemyselné závody v Bulharsku, rozvíjajú domácu surovinovú základňu a budujú hutnícky a chemický priemysel. V Albánsku potvrdili v minulom roku zákon o prvom päťročnom pláne na roky 1951—1955.

Nemecká demokratická republika plní svoju mierovú päťročnicu, podľa ktorej do r. 1955 dvojnásobne prekročí úroveň priemyselnej výroby z r. 1936. Hospodárska výstavba demokratického Nemecka sa uskutočňuje v sťažených podmienkach rozpoltenia Nemecka v dôsledku agresívnych intríg západných imperialistov. V čase, keď je v západnom Nemecku úradne zaregistrovaných 1,687.719 celkom nezamestnaných (v decembri 1952), keď pracujúci západného Nemecka úpia pod hospodárskym a politickým útlakom bábok amerických monopolistov a obnoveného nemeckého imperializmu, je výstavba socializmu v Nemeckej demokratickej republike pre všetkých nemeckých vlastencov veľkým vzorom mierovej výstavby.

Osobitnú pozornosť si zasluhujú úspechy, ktoré pri obnove a rozvoji svojho hospodárstva dosahuje ľudová Čína. R. 1950 dosiahla Čína po prvý raz za 70 rokov priaznivú bilanciu zahraničného obchodu, zastavila infláciu a v prvom polroku 1952 už mohla o 5 % znížiť ceny tovarov širokej spotreby. Čínsky priemysel i poľnohospodárstvo dosiahly a prekročili predvojnovú úroveň priemyselnej výroby. Na území, obývanom 420 miliónmi obyvateľov, uskutočnili úspešne poľnohospodársku reformu. Tohto roku začína Čína s plnením svojho prvého päťročného plánu industrializácie krajiny. Uskutočňuje rozsiahly geologický výskum, stavajú sa nové železnice a cesty a budujú sa nové veľké závody. Príklad ľudovej Číny, ktorá popri obrane proti americkej agresii, popri bojovej pomoci, ktorú čínski dobrovoľníci poskytujú hrdinskej Kórei, dosahuje skvelé víťazstvá v mierovej výstavbe, pôsobí mocnou príťažlivou silou na národy Východu a oduševňuje ich v boji proti imperializmu.

Takýto búrlivý rozmach hospodárstva krajín socialistického tábora upevňuje ich nezávislosť od kapitalistického sveta, pôsobí veľmi intenzívne na prehlbovanie všeobecnej krízy kapitalizmu.

*

Odpadnutie krajín, ako je SSSR, Čína, Poľsko, ČSR, Maďarsko, Rumunsko, Bulharsko, Albánsko, Mongolsko, Kórejská ľudovodemokratická republika, Nemecká demokratická republika, podstatná časť Vietnamu, od kapitalistického systému, nemohlo nijako ostať bez zhubných dôsledkov pre kapitalizmus. O tom hovorí s. Stalin: „Z toho však vyplýva, že sféra uplatňovania moci hlavných kapitalistických krajín (USA, Anglicka a Francúzska) nad svetovými zdrojmi sa nebude rozširovať, ale zmenšovať, že podmienky svetového odbytového trhu sa budú pre tieto kra-

jiny zhoršovať a nevyužitie kapacity podnikov v týchto krajinách sa bude zväčšovať. V tom práve tkvie prehĺbenie všeobecnej krízy svetovej kapitalistickej sústavy v súvisi s rozpadom svetového trhu.“¹³

Vina za obmedzenie obchodných stykov medzi dvoma svetovými trhmi spadá na vládnuce kruhy imperialistických krajín, najmä na USA, ktoré v snahe zahrdúsiť vývin krajín socialistického tábora prešli k politike hospodárskej blokády týchto štátov a donucujú k takejto politike i ostatné kapitalistické krajiny, aj keď je to zrejme v rozpore s ich základnými životnými záujmami. O poklese obchodu hlavných kapitalistických krajín s novým svetovým trhom svedčia aj tieto údaje:

Účasť SSSR, ČLR, ľud. demokracií na exporte USA bola	r. 1946 — 11.6%, r. 1951 takmer 0%
Účasť SSSR, ČLR, ľud. demokracií na exporte Anglicka bola	r. 1929 — 6%, r. 1951 0.7%
Účasť SSSR, ČLR, ľud. demokracií na exporte Francúzska bola	r. 1929 — 6.2%, r. 1951 0.8%
Účasť SSSR, ČLR, ľud. demokracií na exporte Talianska bola	r. 1929 — 10.5%, r. 1951 4%

Odpadnutím Číny a ľudových demokracií stratily imperialistické štáty nielen odbytové trhy a zdroje surovín, ale aj významné miesto pre investovanie exportovaného kapitálu. Ako príklad nech slúži čo len Poľsko a ČSR. V Poľsku patrilo pred vojnou 52—87% kapitálu, investovaného v najdôležitejších priemyselných odvetviach, cudzím monopolom. V ČSR predstavoval podiel zahraničných monopolov tesne pred oslobodením krajiny Červenou armádou 24.8% všetkých investícií. Ešte väčší bol podiel zahraničného kapitálu v priemysle, obchode, v peňažníctve ostatných ľudových demokracií a najmä Číny.

Takéto podstatné zúženie základne kapitalistického systému robí tento systém ešte vratkejším, ako bol pred vojnou, obmedzuje jeho manévrovací priestor, berie akúkoľvek stabilitu kapitalistickému hospodárstvu a prehĺbuje všetky protirečenia, vlastné súčasnému kapitalizmu.

*

Druhá etapa všeobecnej krízy kapitalizmu sa vyznačuje popri zmo-
hutnení a vzraste socialistického tábora ďalším *zostrením krízy koloni-
álneho systému.*

¹³ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 29.

Víťazstvo Sovietskeho sväzu vo vojne, vznik ľudových demokracií, predovšetkým víťazstvo ľudovej revolúcie v Číne a oslabenie svetovej kapitalistickej sústavy viedly k tomu, že národnooslobodzovací, protiimperialistický boj ľudu kolónií a závislých krajín dosiahol nový, vyšší vývinový stupeň. Novú kvalitu oslobodzovacieho hnutia charakterizuje predovšetkým dôsledné bojové vodcovstvo robotníckej triedy na čele tohto hnutia. Robotnícka trieda je ustavične rastúcou silou a je jedinou triedou, ktorá môže viesť masy pri dôslednom dovŕšení protiimperialistického boja, pri prevedení tohto boja do riečišťa mohutnej ľudovej revolúcie, ktorá súčasne s imperializmom zlikviduje aj feudálne a polofeudálne vzťahy, umele udržiavané kolonistami na bezohľadné vykorisťovanie a utláčanie pracujúcich mas domáceho obyvateľstva. V robotníckej triede ako najrevolučnejšej a najorganizovanejšej triede, vedenej komunistickou stranou, má pracujúci ľud kolónií a závislých krajín a najmä široké masy ubiedeného roľníctva bojového vodcu, ktorý svojou ideológiou vyjadruje záujmy všetkých vykorisťovaných a utláčaných. Na oslobodzovacom hnutí sa účastní aj drobná a národná buržoázia, ktorú hospodársky vytlačujú kolonizátori. Ostrie tohto hnutia je zamerané nielen proti imperialistom a domácim feudálom, ale aj proti zradcovskej komprádorskej buržoázii, ktorá robí za účasť na vysokých nadziskoch agenta a ubytovateľa cudzích monopolov v kolóniách.

Novú etapu protiimperialistického oslobodzovacieho hnutia utláčaných národov charakterizuje aj mohutný rozmach, podstatné rozšírenie tohto hnutia, ktoré zasiahlo prakticky takmer všetky koloniálne a závislé krajiny a dosiahlo vo veľkom rozsahu formu otvoreného ozbrojeného boja. Najväčším úderom a najvážnejšou stratou pre imperializmus bolo víťazstvo čínskeho ľudu, vedeného slávnou Komunistickou stranou Číny. Po porážke Japonska Červenou armádou oslobodil sa ľud Severnej Kórey a vybudoval svoju ľudovodemokratickú republiku. Tretí rok vedú už hrdinskí Kórejci spravodlivú vojnu proti agresii americko-anglických imperialistov. Oslobodzovaciú vojnu proti francúzskym kolonizátorom, vyzbrojovaným Američanmi, vedie s veľkým úspechom ľud demokratického Vietnamu. Po jeho boku bojujú vlastenci Laosu a Kambodže. Proti anglickým imperialistom zdvihli zbraň robotníci a roľníci Malajska a Burmy. Ľud Indonézie a Filipín bojuje za svoju slobodu s holandskými a americkými kolonizátormi. Pod vodcovstvom strany Tudeh bojuje za národnú nezávislosť, proti anglickým a americkým monopolistom a ich domácim pomáhačom ľud Iránu. Od Maroka po Irak sa zdvíha do boja

proti cudzím zotročovateľom ľud arabských krajín. Zosilňuje sa odboj nesmierne zbedačovanej čiernej Afriky. Pod vedením svojich komunistických strán zosilňuje odpor proti americkým imperialistom ubiedený ľud bohatých krajín Latinskej Ameriky. Rastúce politické uvedomenie širokých mas indického ľudu a ich národný odpor proti anglickým a americkým imperialistom sa prejavil v minulom roku vo volebnom úspechu Komunistickej strany Indie.

Americký imperializmus, ktorý podporuje koloniálne vojny Anglicka, Francúzska, Holandska, vzal na seba úlohu žandára svetovej reakcie a je hlavným nepriateľom slobody koloniálnych a závislých národov. No ani sebväčšie úsilie, podporené americkými zbraňami a stovkami miliónov dolárov a libier šterlingov nedokáže zamedziť oslobodenie závislých národov a rozpad koloniálneho systému. Protiimperialistické hnutie ťaží z prehlbujúcich sa protirečení medzi koloniálnymi mocnosťami. Ľud Indonézie, Vietnamu, Iránu, arabských a ostatných krajín, závislých od Anglicka, Holandska, Francúzska, Belgicka, víta pokles moci a vplyvu starých koloniálnych vykorisťovateľov, no kladie rozhodný odpor snahe amerických monopolov nahradiť starý chomút novým, americkým jarmom. Národy Indie, Burmy, Filipín, Egypta a iných krajín bojujú za to, aby premenili vyhnaním okupantov fiktívnu „nezávislosť“ za skutočnú svrchovanosť, bez hospodárskej a zastretej politickej nadvlády imperialistov. Národy kolónií spoznávajú, že samostatnosť nedosiahnu dohodami svojej veľkoburžoázie s kolonizátormi, ale výlučne cestou revolúcie, uskutočnenej za vedenia vlastného proletariátu v spoločnom, jednotnom fronte s robotníckou triedou metropoly.

Nebezpečenstvo, ktoré hrozí kapitalistickému systému z narastajúceho odporu koloniálnych a závislých krajín, je zrejmé. Veď z kapitálu, investovaného v zaostalých krajinách, ťažia monopoly najväčšie zisky. Miera nadhodnoty tvorí v týchto krajinách 800 i viac percent. Mzdy arabských robotníkov v naftovom priemysle sú napr. 10krát nižšie ako mzdy amerických robotníkov. Cudzie monopoly za bagateľ rozkrádajú prírodné bohatstvo zaostalých krajín. Im patria kaučukové plantáže v Malajsku, naftový priemysel v Indii, rudné bane v Južnej Amerike, ony robia z málo vyvinutých krajín agrárne a surovinové prívesky svojho národného hospodárstva a odbytové trhy, kde za premrštené ceny predávajú tovar, ktorý nemôžu inde realizovať.

Cudzie, predovšetkým americké monopoly škrtia všemožne domáci priemysel, najmä spotrebných predmetov, ktorý si vybuďovala buržoázia

v zaostalých krajinách a priam gangsterským spôsobom donucujú vlády týchto krajín upustiť od pokusov brániť ochrannými clami vývin tohto domáceho priemyslu. Toto vedie, prirodzene, k rozšíreniu protiimperialistického frontu v závislých krajinách o príslušníkov častí domácej buržoázie.

Mohutný rozmach protiimperialistického hnutia v koloniálnych a závislých krajinách prehlbuje všeobecnú krízu kapitalizmu, ohrozuje maximálne zisky monopolov, čerpané zo zotročovania a sústavného drancovania národov týchto krajín, rozširuje o stovky miliónov ľudí front aktívnych bojovníkov proti imperializmu, prevádza zo zálohy do predných línií boja proti kapitalizmu neprehľadné masy zotročeného ľudu.

*

Druhá etapa všeobecnej krízy kapitalizmu sa vyznačuje ďalším zostrením a prehĺbením vnútorných protirečení kapitalistického systému, predovšetkým prehĺbením základného protirečenia medzi spoločenským charakterom výroby a súkromnokapitalistickou formou privlastňovania vyrobených tovarov. *Koncentrácia výroby a kapitálu* a zosilnenie moci najväčších finančných monopolistických skupín za druhej svetovej vojny a v rokoch po nej postúpily najmä v USA veľmi podstatne. Svedčí o tom táto tabuľka o vývine rozmiestenia robotníkov v spracovateľskom priemysle v čase vojny (v %):¹⁴

v podnikoch s počtom robotníkov

v rokoch	1 - 3	4 - 7	8 - 19	20 - 49	50 - 99	100 - 250	250 - 500	500 - 1000	1000 - 10000	nad 10000
1939	1.0	1.8	4.4	9.0	9.7	13.8	12.1	9.3	25.9	13.1
1944	0.6	1.3	3.6	6.7	6.7	10.8	8.5	9.0	22.5	30.4

Z tejto tabuľky vidieť, že v gigantických podnikoch spracovateľského priemyslu USA s 10.000 a viac robotníkmi, v ktorých pracovalo r. 1939 13.1% robotníkov, pracovalo r. 1944 už 30.4% všetkého robotníctva spracovateľského priemyslu, pričom tento vzostup nastal na úkor poklesu menších závodov.

Tejto koncentracii výroby zodpovedá rast moci a rýchle obohacovanie najväčších monopolov. O tom si možno urobiť obraz z porovnania rastu

¹⁴ Čeprakov, *Americké monopoly, nepřátelé míru a demokracie*, Praha 1952, 14.

kapitálu 100 najväčších spoločností výrobného priemyslu so vzrastom kapitálu všetkých ostatných amerických spoločností v r. 1940—47.¹⁵

Roky	Kapitál 100 najväčších priemyselných spoločností (koncom roku)		Kapitál všetkých ostatných amerických spoločností (koncom roku)	
	v miliónoch dolárov	index	v miliónoch dolárov	index
1940	18.701	100	119.686	100
1945	22.227*	119	132.298	111
1947	26.093	140	154.474	129

Úhrn kapitálu 100 obrovských spoločností USA sa teda zvýšil za sedem rokov o 40 %, zatiaľ čo kapitál všetkých ostatných spoločností o 29 %.

Za druhej svetovej vojny investovala americká vláda bezprostredne 11.185 miliónov dolárov na vytvorenie novej zbrojárskej výrobnéj kapacity. 84.3 % z tejto kapacity sa dostalo do rúk 168 veľkých koncernov. 25 z nich disponovalo s 50 % týchto štátnych podnikov. Po vojne odovzdala vláda väčšinu týchto závodov do vlastníctva alebo do prenájmu veľkým monopolom. Tieto podniky, vybudované na účet daňových poplatníkov, slúžili a slúžia týmto monopolom na vytíkanie obrovských ziskov. Obdobne je to dnes so závodmi na výrobu atómových zbraní, budovaných zo štátnych prostriedkov. Tieto závody, na ktoré štát vynaložil vyše 6 miliárd dolárov, sa nachodia fakticky v rukách niekoľkých veľkých koncernov.

Zo všetkých vojnových objednávok, ktoré vojensko-hospodárske orgány USA prideliли koncom r. 1951, dostalo 100 najväčších podnikov 55 %.

Úhrn ziskov 200 najväčších amerických monopolov (pred zaplatením daní) sa od predvojnových čias mnohonásobne zvýšil. R. 1939 bol tento úhrn 1.2 miliardy dolárov, v ročnom priemere r. 1941—44 sa zvýšil na 3.5 miliárd dolárov, r. 1948 na 5.3, r. 1949 poklesol na 5 miliárd, no hneď nato „vdaka“ tomu, že sa monopolom podarilo vyvolať vojnu na Kórei, zvýšil sa úhrn ziskov r. 1950 prudko na 7.9 miliárd a r. 1951 na 8.6 miliárd.

Ako vidieť z vyššie uvedenej tabuľky o pohybe kapitálu amerických spoločností, zvyšuje sa, i keď pomalšie, kapitál všetkých monopolov. Zisky amerických spoločností dosiahly r. 1951 obrovskú sumu 42.9 miliárd dolárov, čo je 13krát viac ako r. 1938.

¹⁵ Pozri: A. Kaškarov, *Monopoly v honbe za maximálnimi ziskami*, Nová doba, 2, 1953.

Podobne sa uskutočňuje rýchla koncentrácia kapitálu aj v ostatných kapitalistických štátoch. R. 1950 pripadlo na 11 % úhrnného počtu francúzskych priemyselných a obchodných podnikov 85 % všetkých ziskov. 70 spoločností (0.08 % všetkých podnikov) uchvátilo pritom 21 % všetkých priznaných ziskov — 81 miliárd frankov. Zisky anglických monopolov dosiahly r. 1951 takmer 3 miliardy libier šterlingov, t. j. o 43 % viacej ako r. 1949.

Tieto obrovské zisky dosahujú monopoly na účet širokých pracujúcich mas vlastných štátov a na úkor zbedačovania robotníkov a roľníkov iných, najmä zaostalých krajín.

Podstatu súčasného kapitalizmu geniálne odhalil s. Stalin sformulovaním základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu. S. Stalin hovorí: „Hlavné črty a požiadavky základného ekonomického zákona súčasného kapitalizmu by bolo možné sformulovať asi takto: zabezpečenie maximálneho kapitalistického zisku vykorisťovaním, zbedačovaním a ožobračovaním väčšiny obyvateľstva danej krajiny, zotročovaním a sústavným drancovaním národov iných krajín, najmä zaostalých krajín, a napokon vojnami a militarizáciou národného hospodárstva, ktoré sa využívajú na zabezpečenie najvyšších ziskov.“¹⁶

Súdrh Stalin dokázal, že zákony kapitalizmu sa menia v rôznych štádiách kapitalistického vývinu, v závislosti od meniacich sa podmienok. S. Stalin presvedčivo objasnil, že súčasnému monopolistickému kapitálu už nestačí priemerný zisk, ten že je najnižšou hranicou rentability, pod ktorou sa stáva kapitalistická výroba nemožnou. Hybnou silou monopolistického kapitalizmu je nie priemerný zisk a ani nadzisk, ale práve maximálny zisk, nevyhnutný na to, aby sa viac-menej regulérne uskutočňovala rozšírená reprodukcia. Nadzisk nestačí monopolistom nielen preto, že predstavuje len ohraničené prevýšenie priemerného zisku, ale i preto, že má prechodný, dočasný charakter. Nadzisk totiž mizne súčasne s rozšírením nových výrobných metód, ktoré snižujú u jedného kapitalistu individuálne výrobné náklady. A to je pri konkurencii, ktorá vládne v kapitalistickom svete, len otázka času.

Požiadavka vzrastu ziskovej miery, dosahovania *maximálnych ziskov*, vyplýva zo samej podstaty rozšírenej reprodukcie v podmienkach súčasného, monopolistického kapitalizmu. Nadprodukt je jediným zdrojom

¹⁶ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 35.

akumulácie a akumulácia jediným zdrojom rozšírenej reprodukcie. V štádiu monopolistického kapitalizmu dosahuje koncentrácia a centralizácia výroby a kapitálu ohromné rozmery. V súvislosti s tým sa v nebývavej miere zostruje konkurenčný boj, v ktorom ide každému monopolu o to, zničiť, z boja vyradiť svojho konkurenta. V tomto boji je vo výhode ten monopol, ktorý ťaží z predností ohromnej koncentrovanej výroby, ktorý sa opiera o výrobu v obrovských vyspelých podnikoch, zabezpečujúcich vyššiu produktivitu práce. Na takúto rozšírenú reprodukciu potrebujú monopoly stály maximálny zisk. Okrem toho je prirodzené, že monopoly, ktoré určujú ceny na domácich i svetových trhoch, ktoré plne ovládajú svoje buržoázne štáty a diktujú ich politiku, ktoré vyvolávajú agresívne vojny, rozvracajú hospodárstva iných štátov, by všetky tieto riskantné kroky nerobily len v záujme udržania priemernej miery zisku.

Dôležitou otázkou pri posudzovaní druhej, povojnovej etapy všeobecnej krízy kapitalizmu je *úloha buržoázneho štátu* v boji monopolov o maximálne zisky. Proces podrobovania si štátnej moci so strany najmocnejších monopolov po druhej svetovej vojne neobyčajne pokročil. Vo svojej práci upozornil s. Stalin na túto okolnosť, keď vysvetlil, že výraz „srastanie“ monopolov so štátnym aparátom je nevhodný, lebo v procese sblížovania monopolov a štátu nedochádza len k srastaniu, nie k podriaďovaniu štátneho aparátu monopolom. Hlboko mylnými boli preto niektoré názory, ktoré v r. 1946—47. zastávali akademici Varga a Trachtenberg. Z vojnovej ekonomiky hlavných kapitalistických štátov vyvodili nesprávne také poznatky, že štát stál v čase vojny nad monopolmi, že „vo vojnovom hospodárstve má (buržoázny — P. T.) štát rozhodujúci význam“, že „štát musí robiť v modernej vojne zásahy, ktoré sú v úplnom rozpore so záujmami jednotlivých monopolov“, že „štát obmedzoval zisky monopolov za vojny“, že štát „nútil aj monopoly robiť ústupky pracujúcim“ atď.

Sovietski ekonomi odhalili a dokázali nesprávnosť týchto názorov, ktoré viedly vo svojich dôsledkoch k predstavám, akoby bolo možné plánovanie za kapitalizmu, akoby dosiahnutie väčšej alebo menšej účasti robotníckej triedy na správe buržoázneho štátu bolo rozhodujúcim obsahom politického boja robotníckej triedy, ktoré prosto viedly k reformizmu a k obnoveniu oportunistickej teórie o „organizovanom kapitalizme“.

Práve na príklade USA najlepšie vidieť, ako miliardári nehanobne

využívajú vládne orgány na okrádanie štátnej pokladnice a hospodárstva celej krajiny.

Vo vláde a v stovkách vládnych hospodárskych komisií, výborov a iných orgánov, ktoré rozhodujú o prideľovaní štátnych, najmä zbrojárskych objednávok, o prideľovaní surovín, o „pomoci“ a pôžičkách iným kapitalistickým krajinám, o poľnohospodárskej politike atď., sedia riaditelia najväčších monopolov a koncernov. Buržoázni národohospodári, títo apologéti monopolistického kapitalizmu, hlásajú teóriu „regulovaného kapitalizmu“, dožadujú sa „štátnej kontroly“ nad kapitalistickým hospodárstvom a takéto štátne zásahy chcú vydávať za „plánovanie“, za príklad „organizovaného“ kapitalizmu, ktorý dokáže prekonať anarchiu kapitalistickej výroby, krízy, nezamestnanosť a iné nevyhnutné choroby kapitalistického systému. Odhliadnuc od toho, že takéto „teórie“ sú demagogiou, vyrátanou na oklamanie pracujúcich mäs, je očividné, že „štátna kontrola“, vykonávaná priamymi zástupcami monopolov, môže ísť iba na prospech samotných monopolov a nemá nič spoločného s kontrolou, ktorá by čo i v ako nepatrnej miere stála nad monopolmi a mohla ich kontrolovať. Dnešná vláda a ostatné štátne orgány USA sú orgánmi hlavných monopolov, v ich záujme organizujú nové vojny, „ktoré sú pre pohlavárov súčasného kapitalizmu najlepším „businessom“ na vyžmýkanie maximálnych ziskov“,¹⁷ v ich záujme uskutočňujú prevod ekonomiky vlastnej krajiny a satelitných krajín na vojnové koľaje a v ich záujme napokon uskutočňuje vláda aj zásahy do hospodárstva krajiny. A v záujme monopolov — to značí na úkor pracujúcich mäs, cestou ich zbadačovania, ožobračovania a utláčania. Taká je v skutočnosti podstata a obsah „kontroly“, uskutočňovanej monopolmi prostredníctvom buržoázneho štátu. Ide tu v skutočnosti o príklad plne sa uplatňujúcich štátno-monopolistických tendencií, o štátno-monopolistický kapitalizmus. Tým sa, pravda, nevyklučuje urputný boj, ktorý sa vedie medzi monopolmi v krajine o väčší podiel na štátnych objednávkach, o prednostné forsírovanie toho alebo oného druhu zbraní. Tieto boje sa svádzajú medzi zástupcami monopolov vo vládnych orgánoch. Sú to boje o väčší podiel na okrádaní daňových poplatníkov a odrážajú iba hlboké rozpory, ktoré existujú medzi skupinami monopolov. No skutočnosťou pri tom ostáva, že kto kontroluje, to sú monopoly, a kto je kontrolovaný,

¹⁷ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 36.

to sú robotníci a ostatné masy pracujúcich. A to v konečnej inštancii rozhoduje o charaktere štátnej kontroly v buržoáznom štáte.

S podriaďovaním buržoázneho štátu monopolom úzko súvisí významný znak zahŕňovania kapitalistického systému v druhej etape jeho všeobecnej krízy, a to zbesilá *militarizácia* hospodárstva a celého politického života imperialistických krajín. Deje sa tak v záujme veľkých monopolov, v záujme ich maximálnych ziskov.

O vzraste vojnových výdajov v USA, Anglicku, Francúzsku a Taliansku svedčí táto tabuľka:

	1937—8	1947—8	48—49	49—50	50—51	51—52
USA miliárd dolárov	1	10,9	11,9	22,7	61,2	81,8
Angl. miliónov lst.	197	854	753	744	830	1443
Franc. miliárd frankov	21,1	245	335	350	420	743
Tal. miliárd lír	9,2	267	297	323	430	539

Pod tlakom USA rastú vojnové výdaje aj v ostatných kapitalistických štátoch. V Belgicku boli vojnové výdaje r. 1952 32 miliárd frankov, t. j. 35 % štátneho rozpočtu. V Nórsku bol pred vojnou podiel vojenských výdajov na štátnom rozpočte 40 miliónov korún. Po vojne, najmä od r. 1949, stúpala táto rozpočtová položka, až r. 1952 dosiahla asi 1000 miliónov korún. Vo Švédsku vzrástly výdaje na zbrojenie z 825 miliónov korún r. 1949—50 na 1320 miliónov r. 1950—51 a na 1650 miliónov r. 1951—52. Podobne aj v Dánsku boli vojnové výdaje podľa oficiálnych údajov 298.8 miliónov dánskych korún r. 1949—50 a stúpily na plánovaných asi 1000 miliónov korún na rozpočtový rok 1952—53.

Krytie takýchto obrovských výdajových položiek na prípravu vojny si vyžaduje prudký vzostup daňového zaťaženia. V podmienkach vlády monopolov pritláča daňová skrutka predovšetkým najširšie masy robotníkov, roľníkov a drobnej buržoázie. Pre vzrast daní v USA je typickým známy výpočet, podľa ktorého Truman za 6 rokov svojho neslávneho vladárstva vybral na daniach 277 miliárd dolárov, zatiaľ čo predchádzajúcich 31 prezidentov vybralo za 156 rokov len 256 miliárd. Priame dane sa zvýšili v USA od r. 1937—38 — i po prepočítaní znehodnotenia meny — viac ako dvanásťnásobne. Priame a nepriame dane pohltily v Amerike a v Anglicku r. 1952 takmer polovicu mzdy robotníkov. Príznachná je štruktúra vzrastu daní v Anglicku za r. 1951. Dane postihujúce pracujúcich sa zvýšili takto: nepriame dane o 15.9 %, colné poplatky na import o 26 %, daň z príjmov o 29.5 %. Oproti tomu však daň zo ziskov

sa zvýšila iba o 6%. Vo Francúzsku predstavujú nepriame dane, postihujúce predovšetkým široké masy, 63% príjmovej časti rozpočtu. I po prepočítaní hodnoty meny zvýšil sa index daňového zaťaženia pracujúceho človeka vo Francúzsku r. 1951 na trojnásobok oproti r. 1938. V Západnom Nemecku platila pred vojnou rodina priemerne 108 mariek daní. Tento priemer sa zvýšil do r. 1951 na 250 mariek. Pritom je príznačný vývin rozloženia daňového bremena medzi pracujúcich a kapitalistov (v percentách):

	1946/7	1948/9	1. polrok 1950	1. polrok 1951
Pracujúci	51,3	58,3	67,2	82,6
Kapitalisti	48,7	41,7	32,8	17,4

I pri tomto vzraste daní, ktoré sú mnohonásobne vyššie oproti predvojnovým rokom, vykazujú rozpočty buržoáznych štátov vysoké schodky a narastajúci štátny dlh. Podľa návrhu, ktorý bývalý americký prezident Truman predložil 9. januára 1953 Kongresu, výdavková položka štátneho rozpočtu na rok od 1. VII. 1953 do 30. VI. 1954 je 78,6 miliárd dolárov oproti 68,7 miliárd príjmov. Takmer tri štvrtiny — presnejšie 73% — výdavov rozpočtu pripadá na „bezpečnostný program“, t. j. na prípravu vlastnej krajiny a na podnecovanie satelitov do agresívnej vojny. Pritom sa, pravda, celkom škrtia položky na civilnú potrebu. Pri takomto hospodárení vyrastie štátny dlh USA k 30. júnu 1954 na 274 miliárd dolárov.

Vynakladanie nevídaných materiálnych prostriedkov na vytváranie útočnej vojnovéj mašinérie nemôže sa minúť bez účinku ani na celkovú finančnú sústavu kapitalistických krajín. Prudko sa zvyšuje stav obeživa, inflačné tendencie dostávajú charakter chronického hospodárskeho javu. O znehodnotení meny v kapitalistických štátoch svedčí fakt, že podľa oficiálnych údajov bola kúpna sila dolára r. 1951 v porovnaní s r. 1939 43%, kúpna sila libry šterlingov 32%, francúzskeho franku 3.8% a talianskej líry necelé 2%.

Preteky v zbrojení, hromadenie obrovských „strategických rezerv“, rast vojnového priemyslu na úkor civilného a predovšetkým neobmedzené diktovanie cien so strany monopolov, to všetko vedie k rýchlemu vzrastu cien vo všetkých kapitalistických krajinách, k zvyšovaniu životných nákladov a koniec koncov k zintenzívnenému zbedačovaniu širokých pracujúcich mas. Oproti predvojnovému roku 1937, resp. 1938

zvýšili sa do júna 1951 veľkoobchodné ceny v USA na 211 %, v Anglicku na 295 %, v Západnom Nemecku na 245 %, v Taliansku na 3598 %. Vo Francúzsku sa ceny priemyselných výrobkov v tom čase zvýšili 22násobne a ceny poľnohospodárskych výrobkov 18násobne. Reálna mzda robotníkov predstavovala v Taliansku a vo Francúzsku r. 1952 menej ako polovicu predvojnovnej reálnej mzdy, v Anglicku bola nižšia o 20 %. V USA sa zvýšili životné náklady takmer trojnásobne. Prudký vzostup cien zaznamenaly kapitalistické krajiny najmä po vypuknutí vojny na Kórei.

I pri narastaní vojnovnej výroby udržuje sa v kapitalistických krajinách vysoká stála nezamestnanosť. V USA, Anglicku, Taliansku, Západnom Nemecku, Francúzsku, Japonsku a v ostatných buržoázných štátoch snižuje biedna úroveň života miliónov nezamestnaných veľmi podstatne celkovú životnú úroveň námezdné pracujúcich.

Daňový lis a vysoká hladina cien sú prostriedkom na ďalšie obohacovanie milionárov a miliardárov a na ďalšie ochudobňovanie pracujúcich mas.

K hospodárskemu útlaku sa priraduje vo vnútornej politike buržoázných krajín i čoraz zrejmejší útlak politický. Pracujúcich zbavujú práv, ktoré si vydobyli za desaťročia triednych bojov s kapitálom. V USA a podľa ich vzoru aj v ostatných kapitalistických krajinách usiluje buržoázia o upevnenie svojej diktatúry fašistickými metódami, ktoré svedčia o jej rastúcej slabosti. Hlboko vystihol túto zmenu vo vnútornej politike vládnucej buržoázie s. Stalin vo svojom prejave na XIX. sjazde KSSS „Prv si buržoázia dovolila liberálničiť — povedal s. Stalin — bránila buržoáznodemokratické slobody a tým si vytvárala popularitu medzi ľudom. Teraz neostalo po liberalizme ani stopy. Niet už tzv. „osobnej slobody“ — osobné práva sa teraz priznávajú tým, ktorí majú kapitál, kým všetci ostatní občania sú považovaní za surový ľudský materiál, hodiaci sa len na vykorisťovanie. Bola rozšľapaná zásada rovnoprávnosti ľudí a národov a nahradená zásadou plnoprávnosti vykorisťovateľskej menšiny a bezprávnosti vykorisťovanej väčšiny občanov. Zástava buržoáznodemokratických slobôd bola hodená cez palubu.“¹⁸

Vládnuca buržoázia všemožne obmedzuje, prenasleduje a potláča demokratické sily vo vlastnej krajine a v závislých štátoch. Používa pritom

¹⁸ J. Stalin, *Prejav na XIX. sjazde KSSS*. Prejavy a dokumenty z XIX. sjazdu KSSS, vydal ÚV KSS, Bratislava 1952, 72—73.

svoju ozbrojenú moc, zbavuje pokrokových pracovníkov zamestnania, posielala do robotníckych strán a odborových organizácií rozbíjačov a agentov a plne sa opiera o svojich prisluhovačov a najzarytejších nepriateľov veci robotníckej triedy — vedúcich špičiek pravičiarskych sociálnych demokratov. Americké monopoly využívajú štátny aparát na lámanie štrajkov, dávajú vyhadzovať z verejných knižníc diela pokrokových umelcov, vyhánajú zo štátnych úradov ľudí, obvinených z demokratického smýšľania, budujú koncentračné tábory pre amerických vlastencov. Ich teror je zameraný predovšetkým proti prednému oddielu robotníckej triedy a pokrokových síl v USA — proti funkcionárom a členom Komunistickej strany Spojených štátov.

Vládnúce kruhy zradnej a protinárodnej buržoázie Francúzska, Talianska, Západného Nemecka, Japonska a iných kapitalistických krajín sa všemožne pokúšajú zbavovať základných občianskych práv a vo väzenských celách skántriť najlepších vlastencov svojich národov — komunistov a príslušníkov ostatných demokratických strán, ktorí vysoko vydvihujú zástavu buržoáznodemokratických slobôd a svrchovanosti a nezávislosti národov.

Nijaký teror nemôže však zastaviť proces rastu politického uvedomenia širokých pracujúcich mäs, narastania a vyostrovania boja proti zbedačovaniu a politickej perzekúcii a proti ich pôvodcom — vládnúcej buržoázii. O prehlbujúcom sa boji pracujúcich proti buržoázii svedčí rozmach štrajkového hnutia a rast a upevňovanie autority komunistickej strán v krajinách kapitálu.

Je príznačné, že v samotných Spojených štátoch, napriek Taft-Hartleyovmu zákonu a ostatným protirobotníckym opatreniam vlády dosiahol rozmach štrajkového hnutia r. 1952 najvyšší stupeň od čias skončenia vojny. O tom svedčí táto tabuľka:

	1947	1948	1949	1950	1951	1952
Počet štrajkov	3693	3419	3606	4843	3910	4950
Počet účastníkov štrajku (v tisícoch)	2170	1960	3070	2410	2220	3500

V dôsledku štrajkov stratil americký priemysel r. 1952 vyše 55 miliónov pracovných dní. Charakteristickou črtou tohto štrajkového hnutia pritom bolo, že sa na ňom zúčastnili veľké oddiely americkej robotníckej triedy a že ani zradcovské žlté odbory nemohly zabrániť tomu, že

štrajková vlna zachvátila prakticky všetky výrobné odvetvia a všetky kraje USA.

Masy vykorisťovaných v krajinách západnej Európy vidia vo svojich komunistických stranách jediného vodcu svojho hospodárskeho a politického boja, jediného dôsledného obhájcu svojich práv v boji proti kapitálu a predného bojovníka v zápase s nenávideným americkým imperializmom a jeho pomáhačmi z radov vlastizradnej domácej buržoázie.

Prehlbovanie triednych protirečení a čoraz aktívnejší boj robotníckej triedy a všetkých pracujúcich proti imperialistickej buržoázii je činiteľom, ktorý nesmierne oslabuje kapitalistický systém a prehľbuje všeobecnú krízu kapitalizmu.

Učení lokaji monopolov vydávajú militarizáciu národného hospodárstva za liek proti kríze, za zábezpeku dlhotrvajúcej konjunktúry v kapitalistických krajinách a najmä v USA. Imperialistickí miliardári vyvolávajú šialené zbrojenie zo strachu pred hrozbou ničivej hospodárskej krízy. Domnievajú sa, že prevod ekonomiky ich krajín na vojnové koľaje odvráti krízu, že nedostatočný dopyt so strany civilných spotrebiteľov nahradia veľké štátne objednávky. Militarizáciou ľudského myslenia, zapojením všetkých prostriedkov propagandy do služieb vojnového štvania chcú nadto opriať mysle ľudí sieťou lží o nevyhnutnosti vojnovej srážky so socialistickými krajinami a rozvrátiť tak tábor bojovníkov proti imperialistickej vojne, za mier medzi národmi. Je príznačná skutočnosť, že agresiu na Kórei vyvolali americkí imperialisti r. 1950, rok nato, čo sa v poklese výroby a v celkovom hospodárskom úpadku začala bezprostredne ohlasovať vážna hospodárska kríza. Kórejská vojna — o ktorej samotné hlásne trúby Wall Streetu vyhlasujú, že musela vypuknúť, a keby nebola vypukla na Ďalekom Východe, boli by ju vyvolali inde — je ventilom, ktorým monopoly pustily paru z kotla, hroziaceho vybuchnúť hospodárskou krízou z nadvýroby.

No akým liekom je v skutočnosti militarizácia hospodárstva? Kam vedie cesta, ktorú nastúpili americké monopoly a po ktorej za sebou vlečú aj hospodárstvo ostatného kapitalistického sveta?

Je nesporné, že veľké vojenské objednávky a celkové umelé forsírovanie vojnové výroby za pomoci vojnovoinflačných činiteľov dokázali na čas zvýšiť úroveň priemyselnej výroby. Dosiahlo sa to jednostranným zvyšovaním zbrojárskeho priemyslu, rastom výroby predmetov, potrebných na vedenie vojny, pri súčasnom obmedzovaní civilnej výroby. Čoraz väčšia časť hotových výrobkov sa odníma na neproduktívne vojenské

účely, hromadia sa obrovské zásoby surovín, ktoré pod titulom „strategických zásob“ ležia nevyužívané. Státisíce pracovných síl sa odoberajú výrobnému procesu a obliekajú sa do uniforiem. Prehľbuje sa parazitný charakter, zahŕňvanie kapitalistického hospodárstva. Prehľbujú sa disproporcie medzi základnými odvetviami výroby a rodia sa nové disproporcie. Za podmienky vlády monopolov sa pritom ešte väčší sťažuje prekonanie týchto disproporcií. Militarizácia prehľbuje disproporcie medzi rozširovaním výroby v skupine výrobných prostriedkov a zmenšením výroby spotrebných predmetov; medzi jednotlivými priemyselnými odvetviami; medzi priemyslom ako celkom a poľnohospodárskou výrobou atď. Za vlády monopolov vedie zbesilé zbrojenie k tomu, že sa militarizuje celá buržoázna veda. Výskumné ústavy a laboratória sa sústreďujú takmer výlučne na vynachádzanie čo najzverskejších prostriedkov hromadného ničenia ľudských životov a umele sa pritom brzdi technický pokrok v odvetviach civilnej výroby. Je to výrečný príklad hlbokkej pravdivosti slov s. Stalina o tom, že kapitalizmus je za novú techniku iba vtedy a tam, kde mu sľubuje najvyššie zisky.

Rozširovanie vojnového priemyslu nemôže nahradiť úbytok výroby v odvetviach civilnej výroby a odčerpať pracovné sily, uvoľnené z týchto odvetví. I pri všetkom neúmernom narastaní vojnového priemyslu vyvíja sa priemyselná výroba v kapitalistickom svete a aj v hlavnej imperialistickej krajine — v USA, ktoré zvyšujú výrobu na úkor iných kapitalistických krajín — nepomerne pomalšie ako v štátoch socialistického tábora.

Chronické nevyužitie výrobného zariadenia, táto metla kapitalistického hospodárstva v období všeobecnej krízy kapitalizmu, nebola ani militarizáciou ekonomiky nijako odstránená. Naďalej sa zväčšuje nevyužitie výrobných kapacít civilného priemyslu, na veľmi nízkej úrovni sa udržuje poľnohospodárska výroba. Kapitalistický systém nemôže nájsť prostriedok, ako prekonať dôsledky rozpadu jediného svetového trhu, odpadnutia krajín s tretinou ľudstva od kapitalizmu. Rozmach mohutného socialistického tábora má nevyhnutne za následok, že základňa vzrastu výroby v kapitalistických krajinách sa zúžila, že rozsah výroby v týchto krajinách sa bude obmedzovať. V súvislosti s tým zdôrazňuje s. Stalin, že už nijako neplatí „známa Leninova téza, vyslovená na jar r. 1916, že napriek zahŕňaniu kapitalizmu, kapitalizmus celkove rastie omnoho rýchlejšie ako prv“. Oproti línii nepretržitého vzostupu mierového hospodárstva v krajinách socialistického tábora je tu druhá, zostupná línia

kapitalistickej ekonomiky, zmietajúcej sa v kliešťach stále sa prehľbujúcej všeobecnej krízy kapitalizmu. Pritom sa v podstate plne zachováva cyklický charakter vývinu kapitalistickej ekonomiky, s pozmeneným cyklom, príznačným pre obdobie všeobecnej krízy kapitalizmu. Aj keď umelé vojnovoinflačné oživenie môže na čas oddialiť prepuknutie krízy, nijako nemôže krízu prekonať a platnosť cyklového vývinu zrušiť.

Vojnovoinflačné oživenie, vyvolané zbesilou militarizáciou celého národného hospodárstva, vyznačuje sa niektorými základnými črtami, ktoré dosvedčujú hnilý a vratký základ tohto oživenia. Rast priemyselnej výroby, umožnený forsírovaním vojenského priemyslu, je spojený so zvyšovaním cien, s nafukovaním štátnych rozpočtov, s rastom daňového zaťaženia pracujúcich a umožňuje monopolom dosahovať obrovské zisky. Súčasne rastie koncentrácia výroby a centralizácia kapitálu, dochádza k zbedačovaniu stredných vrstiev, katastrofálne sa snižuje životná úroveň pracujúcich, zväčšuje sa armáda stálych nezamestnaných. Takéto snížovanie kúpnej sily obyvateľstva má za následok, že sa prehľbuje priepasť medzi zväčšujúcimi sa výrobnými možnosťami a klesajúcim plateniaschopným dopytom so strany širokých mas. To je cesta, ktorá môže viesť len ešte k hlbšej, ničivejšej a vleklejšej hospodárskej kríze, než bola kríza v r. 1929—33.

To je cesta, ktorá nevyhnutne prehľbuje všetky protirečenia, vlastné kapitalistickému systému, a to tak protirečenia podrývajúce ekonomiku a politický systém každej z kapitalistických krajín, ako aj vzťahy medzi krajinami v kapitalistickom svete. Prehľbuje sa nerovnomerný vývin jednotlivých kapitalistických štátov a tak isto, ako to bolo v prvej etape všeobecnej krízy kapitalistického systému, hromadia sa aj teraz výbušné prvky konfliktov medzi skupinami imperialistických štátov.

3. ZOSTRENIE PROTIREČENÍ MEDZI KAPITALISTICKÝMI KRAJINAMI OTÁZKA VOJNY A BOJA ZA MIER

V podmienkach druhej etapy všeobecnej krízy kapitalizmu ďalej veľmi zosilnelo pôsobenie zákona nerovnomerného vývinu kapitalistických krajín. Z radu hlavných imperialistických mocností vypadly — aj keď len dočasne — porazené krajiny „Osi“, Nemecko, Japonsko a Taliansko. Podstatne sa oslabil pozícia Francúzska, ktoré dnes už zďaleka nehrá tú úlohu v politike kapitalistického sveta, ktorú hralo pred vojnou.

Druhá svetová vojna a jej ekonomické a politické dôsledky otriasly postavením Anglicka v Európe i v kolóniách.

Okruh najväčších imperialistických štátov, vykorisťujúcich celý ostatný svet, sa ešte väčšmi zúžil. Jedine Spojené štáty americké vyšli zpočiatku medzi všetkých kapitalistických krajín z druhej vojny bohatšie, lebo predovšetkým ony uchvátily bývalé mocenské pozície porazených štátov a nadto využili oslabenie svojich západoeurópskych partnerov na to, aby sa udomácnili v ich kolóniách a aby prenikali aj do hospodárstva v samotných materských krajinách.

V zúženej sfére oslabeného kapitalistického systému silne vzrástla špecifická váha USA. Podľa oficiálnych údajov je podiel USA na úhrnnom národnom produkte krajín Severoatlantického bloku 71 %, podiel Anglicka 9 %, Francúzska 6 %, Kanady 4 %, Talianska 3 %.¹⁹ Americký imperializmus opriadol kapitalistické krajiny sieťou hospodárskych a finančných záväzkov a postavil ich do pozície závislých krajín. Aj keď takto nerovnomerný vývin kapitalistických krajín posunul na prvé miesto v kapitalistickom svete Spojené štáty, jednako sa neuskutočnili ich plány na 4 až 5násobné zvýšenie výroby, na nastolenie nadvlády amerického kapitálu na svetovom trhu. Ale americký imperializmus sa svojich šírených svetovládnych plánov nijako nevzdal. V snahe o ich uskutočnenie srážajú sa americké monopoly s monopolmi ostatných kapitalistických krajín, ktorých životným záujmom je udržať svoje odbytové trhy a zdroje surovín pred agresívnou chamtivosťou amerických monopolov.

Pre pochopenie rozhorčenosti konkurenčného boja, ktorý svádzajú medzi sebou imperialistické štáty o odbytové trhy a zdroje surovín, o trhy pre export kapitálu, prasto o možnosť vytĺkať maximálne zisky, treba vychádzať zo skutočnosti, že tento boj na život a na smrť je o to intenzívnejší, o čo menšia je sféra, ktorá im na vykorisťovanie ostala. Krajiny, ktoré sa dnes nachodia v demokratickom tábore, boli ešte pred nedávnym pre kapitalistické štáty bohatým zdrojom surovín a potravín, objektom brutálneho vykorisťovania so strany amerických, anglických, francúzskych, nemeckých a japonských monopolov, ktoré tam mali sústredenú desatinu svojich zahraničných investícií. Imperialistická poli-

¹⁹ Lemin, *Obostrenije protivorečij i neizbežnost vojn meždu kapitalističeskimi stranami*, Voprosy ekonomiki 1952, 12, 37.

tika blokády voči novému svetovému trhu zbavila kapitalistické krajiny možnosti predávať svoje výrobky za potraviny, za niektoré suroviny a výmenou za iné priemyselné tovary. K tomu pristupuje ako ďalšia ťažkosť fakt, že hlboká kríza koloniálneho systému, vojna kolónií s imperialistickými mocnosťami, sťažuje často veľmi podstatne kapitalistom využívať aj tie zdroje a trhy, ktoré ešte ostali v ich sfére.

Takéto zúženie oblasti bačovania kapitalistov, prirodzene, zostrilo protirečenia v imperialistickom tábore.

Na XV. sjazde VKS(b) v decembri 1927 hovoril s. Stalin o tom, že protirečenie medzi rastom výrobných možností a pomernou stabilitou trhov spôsobilo, že problém trhov sa stal základným problémom kapitalizmu.²⁰ Vo svojej práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* upozorňuje s. Stalin na to, že táto téza o pomernej stabilite trhov, správna v prvej etape všeobecnej krízy kapitalizmu, neplatí už pre súčasnú, druhú etapu. Po druhej svetovej vojne bola relatívna stabilita kapitalistických trhov v dôsledku odpadnutia tretiny sveta od kapitalistického systému zameňovaná ustavičným zužovaním trhov a tým sa pre monopoly do krajnosti vyostrovaly ťažkosti s realizovaním hotových výrobkov. Otázka realizácie, otázka trhov sa tak stala problémom ešte ďaleko páľčivejším, ako bola pred druhou svetovou vojnou. Boj o trhy sa stal ešte rozhorčenejším a bezohľadnejším.

Hospodárske ťažkosti kapitalistických krajín sa ešte ďalej zväčšujú tým, že „americký imperializmus vystupuje teraz nielen ako medzinárodný vykorisťovateľ a zotročovateľ národov, ale aj ako sila, dezorganizujúca hospodárstvo ostatných kapitalistických krajín“.²¹ Prostriedkom tohto dezorganizujúceho pôsobenia USA sú rozličné formy „pomoci“, ktoré americké monopoly využívajú na hospodárske, politické a vojenské ujarmenie iných krajín. Zadĺženosť a hospodársku závislosť kapitalistických krajín využívajú USA na to, aby — za pomoci zrady vládnúcej buržoázie týchto štátov — porušili ich suverenitu, diktovaly im neúmerné vojnové záväzky, neznesiteľne zafažujúce štátne rozpočty týchto krajín, aby si v nich budovaly svoje vojnové oporné body a napokon, aby nehanobne vo svoj prospech zasahovali do ich hospodárstva. Táto americká politika je zameraná s jednej strany na urýchlené vyzbrojenie ka-

²⁰ Pozri: J. V. Stalin, *Sočinenija* 10, 275.

²¹ G. M. Malenkov, *Zpráva ÚV VKS(b) XIX. sjazdu strany. Prejavy a dokumenty z XIX. sjazdu KSSS*, vydal ÚV KSS, Bratislava 1952, 84.

pitalistických krajín na vedenie vojny proti demokratickému tábora, no s druhej strany je jej cieľom ešte väčšmi prehĺbiť závislosť týchto štátov od USA v prospech obrovských ziskov amerických monopolov.

Svoje mocenské postavenie voči ostatným kapitalistickým krajinám zneužívajú Spojené štáty aj na uskutočnenie nerovnoprávneho obchodu s nimi, na uplatňovanie hospodárskeho a politického prinucovania v obchodných stykoch. Americké vládnuce kruhy nájdu na otvorení hraníc cudzích štátov pre dovoz amerických výrobkov, na obmedzovanie a rušenie colných priehrad a iných dovozných obmedzení. Osobitne naliehavo usilujú o odstránenie systému imperiálnych preferencií, ktoré si vzájomne poskytujú krajiny Britského impéria. Na zdolanie konkurencie na cudzích trhoch používajú USA dumping, poskytujú vývozcom vysoké podpory zo štátnych prostriedkov a donucujú tak svojich daňových poplatníkov a domácich konzumentov zaplatiť účet za konkurenčný boj amerických monopolov. Poľnohospodárske výrobky, ako pšenicu, sušené vajcia, ovocie a iné vyvážajú z USA o 25—30 % lacnejšie, než je ich cena na vnútornom trhu. Pri uplatňovaní týchto opatrení bránia však USA svoj domáci trh pre americké monopoly nehanobnou ochrannou politikou, ktorá podstatne sťažuje iným krajinám uplatniť sa na americkom trhu. Výsledkom takejto politiky je potom skutočnosť, že oproti 75 miliárdam dolárov amerického exportu v r. 1946—51 stojí dovoz len za 44 miliárd dolárov, čiže vývoz vykazuje ročný prebytok v hodnote viacej ako 5 miliárd dolárov. Tým spôsobujú USA vážne ťažkosti valutovému a finančnému hospodárstvu ostatných kapitalistických štátov.

Proti takejto americkej obchodnej politike sa ostatný kapitalistický svet nevyhnutne bráni a snaží sa chrániť vlastný trh prísny licenčným systémom v dovoze, clami, a v prípade Západného Nemecka a Japonska aj dumpingom. Kapitalistické krajiny obmedzujú svoj dovoz a aj tým sa snažia zmenšovať pasívnu obchodnú bilanciu.

Pre vyostrenú situáciu na kapitalistickom svetovom trhu je príznačný pokles vo výmene tovarov. Za prvých 6 mesiacov r. 1952 sa tam obrat tovaru snížil asi o 2,5 miliárd dolárov a čo do objemu asi o 3 % oproti druhej polovici r. 1951. Tento výsledok je pritom ešte skresľovaný rastúcim podielom zbraní a vojnového materiálu v obchodnom styku. Len za prvý polrok 1952 zväčšili USA vývoz zbraní o 33 % oproti tomu istému obdobiu r. 1951 — na 1056 miliónov dolárov. Vývoz zbraní z Anglicka vzrástol v tom čase o 42 %. Oproti tomuto rastu obchodu

s vojnovým materiálom stojí príkre obmedzenie obchodu s civilným tovarom na kapitalistickom svetovom trhu. O tom svedčia aj tieto oficiálne údaje.²²

Dovoz najdôležitejších druhov potravín do západnej Európy (v tisícoch ton).

Druh tovaru:	1938	1951	Pokles v % oproti 1938
Krmné obilie	12.216	8.176	33
Mäso	2.120	1.381	35
Maslo	576	400	31
Ryby	872	719	18
Vajcia	408	329	20
Káva	740	492	34
Čaj	248	230	7

Obchod západnej Európy s najdôležitejším tovarom širokej spotreby a surovinami pre jeho výrobu (v tisícoch ton).

Druh tovaru:	1938	1951	Pokles v % oproti 1938
Vývoz bavlnenej priadze	136	111	18
Vývoz bavlnených tkanín	296	274	8
Dovoz surovín bavlny	1.912	1.560	18
Dovoz surovej vlny	976	608	38
Dovoz koží	536	367	32
Dovoz dreva (v mil. m ³)	32,5	27,5	15

Vývozné ťažkosti a ich dôsledky nezastihly len západnú Európu, ale aj závislé krajiny Ázie. Americké monopoly snižujú všetkými prostriedkami nátlaku ceny surovín a iných vývozných predmetov týchto krajín a tie sa preto zmietajú v odbytovej kríze. Hodnota vývozu z Indie klesla za prvý polrok 1952 oproti tomu istému obdobiu 1951 o 16 %, Pakistanu o 21 %, Austrálie o 47 %.

Je príznačné, že v čase poklesu výmeny tovarov na kapitalistickom svetovom trhu rastie ustavične a rýchlym tempom obchod na novom, demokratickom trhu, ktorý nepozná nijaké prejavy nerovnoprávných

²² Pozri: Medynceev, *Zostřování boje na světovém kapitalistickém trhu*, Nová doba 48, 1952.

vzťahov, nijaké colné a valutové obmedzenia, ale ktorý sa riadi dôsledne zásadou maximálnych vzájomných výhod v obchodnom styku. Len obrát tovaru európskych ľudových demokracií sa za prvých 9 mesiacov r. 1952 zvýšil v porovnaní s tým istým obdobím r. 1951 o 24 %.

Uruputný boj o trhy pre odbyt hotových výrobkov, pre vývoz kapitálu, o zdroje surovín sa rozpútal krátko po skončení druhej svetovej vojny medzi hlavnými kapitalistickými krajinami — USA, Anglickom a Francúzskom. Porazené štáty, ktorých hospodárstvo bolo rozvrátené a ktorých trhy uchvátily víťazné imperialistické mocnosti — najmä USA a Anglicko — sa nemohly v prvých povojnových rokoch na tomto boji zúčastniť. No neuplynulo ani 5 rokov od porážky a za výdatnej pomoci amerických monopolov stal sa západonemecký, japonský a čiastočne aj taliansky obchod vážnym súperom hlavných imperialistických mocností v zápase o svetové trhy. Podiel týchto troch krajín na celkovom exporte kapitalistického sveta bol pred vojnou — r. 1937 14.2 %. Po vojne, r. 1947 klesol na 2.5 %, no skoro začal stúpať, r. 1951 dosiahol 8.6 % a ďalej rastie. To je okolnosť, ktorá vyostruje ešte väčšmi boj o trhy medzi kapitalistickými krajinami.

O celkovom vyostrení imperialistického boja o trhy svedčí táto tabuľka vývinu podielu jednotlivých štátov na celkovom exporte na kapitalistickom svetovom trhu (v %):²³

Štát	1937	1947	1950	1951
USA	12.8	32.6	18.0	19.7
Anglicko	11.0	10.3	10.7	10.0
Francúzsko	4.0	4.0	3.5	5.5
Záp. Nemecko	7.5	0.7	3.5	4.6
Japonsko	4.6	0.4	1.5	1.8
Taliansko	2.1	1.4	2.2	2.2

Protirečivé záujmy medzi imperialistickými mocnosťami sa, pravda, neobmedzujú len na sféru boja o odbytové trhy, ale sú prehlbované aj bojom o suroviny, pričom tu kapitalistickým krajinám pôsobia veľké ťažkosti americké monopoly, ktoré pre seba uchvacujú ďaleko viac ako polovicu všetkých surovín, ktorými disponuje kapitalistický trh. Na základe svojho postavenia na trhu diktujú USA ceny surovín, škrtia zá-

²³ Lemin, *Obostrenije protivorečij i neizbežnost vojn medzi kapitalističeskimi stranami*, Voprosy ekonomiki, 1952, 12, 39.

sobovanie ostatných kapitalistických krajín a usilujú sa zasahovať a rozhodovať o politike zaostalých krajín — dodavateľov surovín kapitalistického sveta. Paralelne s tým sa vyostrujú aj rozpory medzi USA a európskymi koloniálnymi mocnosťami, najmä Anglickom a Francúzskom, ktorým USA prenikajú do kolónií so svojím exportom kapitálu, uskutočňovaným jednak vládou — podľa 4. bodu Trumanovho programu — a jednak súkromnými monopolmi. Celý tento komplex hospodárskych a politických zásahov USA je útokom na maximálne zisky monopolov ostatných imperialistických štátov a vyvoláva u nich nevyhnutnosť odporovať Amerike, bojovať za uhájenie vlastných ziskov pred americkými monopolmi.

V zamotanom kľbku ostro protirečivých záujmov jednotlivých krajín imperialistického sveta možno vysledovať niektoré základné skupiny štátov, ktorých hospodársky, finančný i politický zápas udáva v podstate charakter celkovým vzťahom, vládnúcim medzi krajinami kapitalistického svetového trhu.

Hlavným je zrejme protirečenie medzi USA a Anglickom. Americkí miliardári v snahe o svetovládu mieria svoj úder v kapitalistickom svete predovšetkým proti najväčšej mocnosti kapitalistickej Európy a najväčšiemu koloniálnemu vládcovi — proti Anglicku. Usilujú sa všetkými prostriedkami hospodárskeho a politického nátlaku, intríg a korupcie vytlačiť Anglicko z jeho domínií, kolónií a z krajín, závislých od Anglicka. Americké monopoly ovládli zahraničný obchod Kanady, uchvátily v tejto krajine $\frac{3}{4}$ cudzích investícií a snížili podiel Anglicka na 20 %. Americký kapitál preniká do Austrálie, Nového Zélandu, do južnej Afriky, do juhovýchodnej Ázie, na Blízky Východ atď. S Austráliou a Novým Zélandom uzavrely USA vojenskú dohodu, pričom arogantne odmietly účasť Anglicka. S Indiou uzavrely dohodu „o technickej pomoci“ a prevýšili svojím podielom účasť Anglicka na indickom dovoze. Americké vládnuce kruhy dirigujú zo zákulisia protibritské intrigy v krajinách Blízkeho Východu. Znárodnenie majetku Anglo-iránskej naftovej spoločnosti využívajú americkí naftoví magnáti na uchvátenie anglických trhov a predovšetkým na nanútenie vlastnej účasti na obchode s iránskou naftou. Americké monopoly vnikajú aj do hospodárstva samotného Anglicka, budujú si v krajine svoje letecké základne a vyvíjajú nátlak na anglickú vládu. Táto americká politika naráža na zostrujúci sa odpor anglických monopolov a vlády, ktorá zastupuje ich záujmy. Anglický kapitál si v boji s americkým kapitálom udržiava rozhodujúce postavenie

v hospodárstve krajín Britského impéria — s výnimkou Kanady — a pokračuje v exporte kapitálu. Anglicko odmieta účastiť sa na amerických podujatiach v Európe — ako je „Európska uhoľná a oceľarska únia“, „Európske obranné spoločenstvo“ a snaží sa uplatňovať vlastnú politiku v kapitalistickej Európe. Anglicko udržiava a rozširuje vlastné vojenské základne v impériu a čoraz hlasnejšie sú požiadavky vymaniť Anglicko zo smrteľného objatia jeho „spojenca“.

Vyostujú sa i protirečenia medzi USA a Francúzskom. Americkí monopolisti využili „pomoc“ podľa Marshallovho plánu poskytovanú Francúzsku na to, aby dostali pod svoju kontrolu významné francúzske podniky a celé priemyselné odvetvia a aby otvorili francúzsky trh pre dovoz amerických výrobkov. Americká soldateska okupovala celé francúzske oblasti a bačuje vo francúzskych kolóniách, najmä v severnej Afrike, kde vybudovali sieť amerických vojenských základní. Americký kapitál vytláča francúzsky z bývalých a terajších francúzskych kolónií a mandátárnych území, najmä v Afrike a na Blízkom Východe. Americký diktát a protinárodná politika zradcovskej vlády vyvolávajú vo Francúzsku široký odpor. Búria sa pracujúce masy, brániace národnú sychovanosť francúzskeho ľudu a nespokojná je aj samotná buržoázia, ktorú americkí spojenci pripravujú o obrovské zisky.

Plne platia slová s. Stalina, ktorý hovorí o vzťahu Anglicka a Francúzska k USA: „Je nesporné, že tieto krajiny sú imperialistické. Je nesporné, že lacné suroviny a zabezpečené odbytištia majú pre ne prvoradý význam. Možno azda predpokladať, že budú do nekonečna znášať terajšiu situáciu, keď Američania pod pláštikom „pomoci“ po línii Marshallovho plánu prenikajú do hospodárstva Anglicka a Francúzska v snahe premeniť ho na prívesok hospodárstva Spojených štátov amerických, pričom americký kapitál sa zmocňuje surovín a odbytišť v anglo-francúzskych kolóniách, a pripravujú tak katastrofu pre vysoké zisky anglo-francúzskych kapitalistov? Nebude azda správnejšie povedať, že kapitalistické Anglicko a po ňom aj kapitalistické Francúzsko budú napokon donútené vymaniť sa z náručia USA a pustiť sa s nimi do konfliktu, aby si tak zabezpečili samostatné postavenie a prirodzene aj vysoké zisky?“²⁴

Tieto slová s. Stalina sa koniec koncov vzťahujú aj na iné kapitalistické krajiny a na ich pomer k USA. Americké monopoly rozvracajú hospo-

²⁴ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 31.

dárstvo týchto krajín, prenikajú do kolónií Belgicka a Holandska, budujú svoje vojenské základne v štátoch, ktoré stiahly do svojich agresívnych vojenských blokov.

Bolo by vážnym omylom — ako nás na to upozorňuje s. Stalin — veriť v pevnosť a stálosť nadvlády a rozhodujúceho postavenia USA voči hlavným porazeným krajinám — Západnému Nemecku a Japonsku. „Tieto krajiny — hovorí s. Stalin — biedne živia pod čižmou amerického imperializmu. Ich priemysel a pôdohospodárstvo, ich obchod, ich zahraničná a vnútorná politika, celý ich život sú spútané americkým okupačným „režimom“. Veď tieto krajiny boli ešte včera veľkými imperialistickými mocnosťami, ktoré otriasaly základy panstva Anglicka, USA a Francúzska v Európe a v Ázii. Domnievať sa, že sa tieto krajiny nepokúsia znovu sa postaviť na vlastné nohy, zlomiť „režim“ USA a dostať sa na cestu samostatného vývinu — to znamená veriť v zázraky.“²⁵ Americký kapitál pomáha pri výstavbe nemeckých a japonských monopolov a používa ich v boji o svetové trhy proti svojim anglickým a francúzskym konkurentom. Ale vzťahujúci sa nemeckí a japonskí kapitalisti nijako nie sú ochotní uspokojiť sa úlohou nástroja amerického kapitálu. Nemeckí a japonskí kapitalisti sa usilujú robiť vlastnú hospodársku politiku, bojujú o dosiahnutie čo najsilnejších pozícií na svetovom trhu. Vývoz zo Západného Nemecka vzrástol od r. 1949 do 1951 o 209 %, vývoz z Japonska o 166 %. Priemerný mesačný vývoz Západného Nemecka v prvých 6 mesiacoch r. 1952 vzrástol o 144 % oproti prvému polroku 1950, vývoz Japonska o 109 %, vývoz Anglicka len o 35 %. Západné Nemecko už predstihlo Anglicko v európskom obchode a jeho podiel stúpa. Západonemecké a japonské monopoly bojujú urputne s Angličanmi na tradičných anglických trhoch na Blízkom a Strednom Východe. Podiel Anglicka na tureckom dovoze klesol z 24 % r. 1948 na 17 % r. 1951 a podiel Západného Nemecka sa v tom čase zvýšil z 0,7 % na 24 %. Do krajín šterlingovej oblasti zvýšilo Západné Nemecko svoj vývoz za r. 1951 oproti r. 1950 čo do hodnoty takmer o polovicu. Japonsko vyviezlo do krajín Britského impéria za prvý polrok 1952 viacej bavlnených a viskózových tkanín ako Anglicko a dosiahlo už — na úkor Anglicka — prvé miesto ako svetový vývozca textilných tovarov. Japonská a západonemecká hospodárska expanzia sa, prirodzene, nijako ne-

²⁵ Tamže.

zastavuje ani pred záujmami amerických kapitalistov. K srážkam medzi nimi dochádza na trhoch Latinskej Ameriky, juhovýchodnej Ázie a inde.

Protirečenie medzi Francúzskom a obnoveným západonemeckým imperializmom sa prenáša z hospodárskej oblasti i do politiky. Americká politika s „Európskym obranným spoločenstvom“ a s vytvorením hutníckeho „nadkartelu“ podľa Schumanovho plánu uprednostňuje nemeckých monopolistov a revanšistických militaristov a odsunuje Francúzsko na druhé miesto v pomere k západonemeckému kapitálu. Otázka priemyselného Sárska je otvoreným jablkom sváru medzi Francúzskom a západonemeckou vládou. V oboch krajinách naráža ratifikácia bonnskej a parížskej zmluvy na vážny odpor tak so strany širokých mas, ako aj časti buržoázie.

Pri podrobnejšom skúmaní vzťahov v imperialistickom tábore sa za vnútornými protirečeniami, vlastnými tomuto táboru, črtajú obrysy budúcich konfliktov, zakrývané hlučnými rečami o dohodách, paktoch a smluvách.

Je nesporné, že v epoche všeobecnej krízy kapitalizmu existuje základné protirečenie medzi kapitalizmom a socializmom, medzi táborom imperializmu a táborom demokracie. Tak isto je nesporné, že medzi vodcami kapitalistických krajín sú tendencie vyliečiť všetky neduhy kapitalistického systému na úkor socialistických krajín. No to bolo pravdou už od čias vzniku Sovietskeho sväzu a jednako začala druhá vojna srážkou dvoch skupín imperialistických mocností a nie ich spoločným útokom na Sovietsky sväz. Ako vysvetľuje s. Stalin, stalo sa tak predovšetkým preto, „že vojna proti SSSR ako krajine socializmu je pre kapitalizmus nebezpečnejšia ako vojna medzi kapitalistickými krajinami, lebo ak vojna medzi kapitalistickými krajinami nastoľuje iba otázku ovládnutia jedných kapitalistických krajín inými kapitalistickými krajinami, tak vojna proti SSSR musí nevyhnutne nastoliť otázku existencie samého kapitalizmu...“²⁶

Ďalej hovorí s. Stalin: „Boj kapitalistických krajín o trhy a želanie utopiť svojich konkurentov sa teda ukázali prakticky silnejšie ako rozpory medzi táborom kapitalizmu a táborom socializmu.“²⁷ A tento boj kapitalistov o trhy je silnejší aj ako dohody, ktorými imperialisti uzavierajú medzi sebou agresívne spojenectvá.

²⁶ Tamže, 32.

²⁷ Tamže.

O dohodách medzi imperialistami platí aj dnes plne charakteristika V. I. Lenina z r. 1916: „Preto sú „interimperialistické“ alebo „ultra-imperialistické“ aliancie v kapitalistickej skutočnosti... *neodvratne len „oddychom“ medzi vojnami* — v akejkolvek forme by sa tieto aliancie uzavierali, už či vo forme jednej imperialistickej koalície proti druhej imperialistickej koalícii alebo vo forme všeobecného sväzu *všetkých imperialistických mocností*. Mierové aliancie pripravujú vojnu a samy zasa vyrastajú z vojen, podmieňujú sa navzájom a spôsobujú premenu foriem mierového a nemierového boja na *jednej a tej istej* základni imperialistických spojení a vzájomných vzťahov svetového hospodárstva a svetovej politiky.“²⁸

Na základe zákona o nerovnomernom vývine kapitalistických krajín v epoche imperialismu dokázali Lenin a Stalin, že protirečenia, ktoré vznikajú nerovnomerným hospodárskym a politickým vývinom, najmä nepomer medzi rozvojom produktívnych síl a nahromadením kapitálu na jednej strane a medzi rozdelením kolónií a „sfér vplyvu“ finančného kapitálu na druhej strane sa nemôžu — v podmienkach existencie kapitalizmu — riešiť ináč, inými prostriedkami ako vojnou. Lenin a Stalin nás učia nevidieť v imperialistických vojnách náhody alebo dôsledky chýb politikov a diplomatov, lež nevyhnutný dôsledok vývinu hlbokých vnútorných síl, ktoré — i keď ich navonok nevidieť — určujú priebeh udalostí. Téza o nevyhnutnosti vojnových konfliktov medzi imperialistickými štátmi platí v súčasnom období prehlbenej všeobecnej krízy svetového kapitalistického systému v plnej miere. Ba s ohľadom na prehlbujúcu sa nerovnomernosť vo vývine kapitalistických štátov, na vyhranené protirečenie medzi rastom výrobných možností a obmedzením odbytových trhov v dôsledku podstatného zúženia sféry kapitalistického systému platí zásada o nevyhnutnosti vojen medzi kapitalistickými krajinami v súčasnom období viac ako kedy predtým.

Leninova téza o tom, že imperialismus nevyhnutne plodí vojnu, nijako nezastarala ani rastom mohutného ľudového hnutia na obranu mieru. Rozborom tohto hnutia s. Stalin dokázal, že ide o široké demokratické hnutie, ktoré si postavilo za cieľ odvrátiť novú svetovú vojnu, bojovať za zachovanie mieru, že však pritom ide o hnutie, ktoré nemá triedny charakter, ktoré nie je zamerané na likvidovanie imperialismu a ktoré

²⁸ V. I. Lenin, *Imperializmus ako najvyššie štádium kapitalizmu*, Bratislava 1951, 106—107.

preto nesiahá na korene, na príčiny imperialistických vojen. „Najpravdepodobnejšie však je — hovorí s. Stalin — že súčasné hnutie za mier ako hnutie za zachovanie mieru v prípade úspechu povedie k odvráteniu *danej* vojny, dočasne ju oddiali, dočasne *daný* mier zachová, odstráni vojnychtivú vládu a nahradí inou vládou, ochotnou mier dočasne zachovať. To je, pravda, dobre. Dokonca veľmi dobre. Avšak toto všetko nestačí na to, aby sa odstránila nevyhnutnosť vojen medzi kapitalistickými krajinami vôbec. Nestačí to, lebo pri všetkých týchto úspechoch hnutia na obranu mieru imperialismus sa napriek tomu udržiava a ostáva teda aj nevyhnutnosť vojen.“²⁹

Stalinov rozbor súčasného mierového hnutia významne obohacuje teóriu marxizmu-leninizmu a má ďalekosiahly praktický význam. Strháva masku lží, ktorou prisluhovači imperialismu prikrývajú súčasný kapitalizmus vychvaľovaním jeho organizovanosti a jednoty, presviedčaním širokých mas o nemožnosti vojnových srážok medzi imperialistami, balamutením miliónov pracujúcich rečami o nevyhnutnosti vojen medzi kapitalistickým a socialistickým svetom. S. Stalin ukázal reálnu perspektívu zabránenia vojne za súčasného rozloženia síl vo svete. Jeho slová mobilizujú predovšetkým avantgardu protivojnových síl vo všetkých krajinách, robotnícku triedu a jej komunistické strany, aby ešte pevnejšie stály na čele svetového demokratického mierového hnutia, aby ešte dôslednejšie organizovali jednotný front všetkých spoločenských vrstiev a skupín, ktorých záujmom je držať na uzde vojnových štváčov a nedopustiť vypuknutie vojny nikde na svete.

Po Stalinových slovách treba ešte intenzívnejšie odhaľovať sieť lží a ohovárania, ktorým imperialisti opriadajú široké masy. Treba každému statočnému človekovi ukázať ľudozrútsku tvár imperialistov a ich agentov, presvedčiť každého o nesmieriteľnom protirečení, ktoré vládne medzi záujmami hŕstky vojnových štváčov a celého ostatného ľudstva. Treba vniesť medzi ľud usnesenia Viedenského kongresu národov, zamerané na záchranu sveta pred nesmiernym utrpením. Komunistické strany stoja na čele tohto hnutia, lebo komunisti sú najdôslednejší bojovníci za priateľstvo medzi národmi. A zástavnikom tohto hnutia je ľud mocného Sovietskeho svazu, pre ktorý mier znamená výstavbu komunizmu, život v radosť a šťastí.

²⁹ J. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 33.

Záujmy Sovietskeho sväzu sú neoddeliteľné od veci mieru na celom svete. A tak isto je to aj so záujmami ostatných krajín socialistického tábora. Aj my, v Československu, upevňujeme v znamení boja za mier sväzky priateľstva a oddanosti, ktoré nás viažu k Sovietskemu sväzu, k ľudovej Číne a k ostatným krajinám mierového tábora. Zvyšovaním revolučnej bdelosti pred agentmi vojnových štváčov a mohutným rozmachom našich mierových síl osvedčujeme svoju bojovú solidaritu so všetkými mierovými silami na celom svete.

Ani na okamih pritom však nestrácame z pamäti slov s. Stalina: „Aby bola odstránená nevyhnutnosť vojen, treba zničiť imperializmus.“ Iba víťazstvo robotníckej triedy na celom svete, víťazstvo socializmu vo všetkých krajinách a tým definitívne ukončenie historickej epochy všeobecnej krízy kapitalistického systému zabezpečí ľudstvu pevný a trvalý mier.

FELIX HUTNÍK

ROZDELOVANIE SPOLOČENSKÉHO PRODUKTU V JEDNOTNÝCH ROLNÍCKYCH DRUŽSTVÁCH VYŠŠÍCH TYPOV

Naše poľnohospodárstvo prekonáva historickú premenu: prerastá z rozdrobenej malovýrobnej formy hospodárenia na socialistickú veľkovýrobu cestou združstevňovania, vytváraním spoločenského družstevného vlastníctva výrobných prostriedkov a produktov práce.

Cesta budovania socializmu v našom poľnohospodárstve je iná v porovnaní s výstavbou socialistického priemyslu. Vyplýva to z rozličného charakteru výrobných síl a vlastníctva výrobných prostriedkov v týchto dvoch základných úsekoch národného hospodárstva.

U nás, v Československu, tak ako aj v Sovietskom sväze, mali výrobné sily priemyslu pri započatí socialistickej výstavby — *spoločenský charakter*, vyplývajúci z vysokej koncentrácie výrobných síl a prostriedkov priemyselnej výroby. Avšak forma vlastníctva bola súkromná; kapitalistické výrobné vzťahy spočívaly na súkromnom vlastníctve výrobných prostriedkov a produktov práce. Ako sovietski pracujúci, tak aj my sme sa opreli o objektívny ekonomický zákon záväzného súladu medzi výrobnými vzťahmi a charakterom výrobných síl a — vyvlastnili sme kapitalistov v priemysle, bankovníctve, poisťovníctve a v obchode. Na základe zospoločenšenia výrobných prostriedkov už pri prvom znárodnení r. 1945 vznikajú a vyvíjajú sa v našom priemysle socialistické výrobné vzťahy, ktoré sa dostávajú do súladu s charakterom výrobných síl v znárodnenej časti priemyslu.

V druhej etape znárodnenia r. 1948 sa oblasť socialistických výrobných vzťahov ďalej rozšírila a ku koncu r. 1949 zaberala už 98 % priemyselnej výroby. Teda r. 1948 sa ďalšia časť výrobných síl nášho priemyslu dostala do rámca socialistických výrobných vzťahov. Socialistické výrobné vzťahy v priemysle stali sa hlavnou a rozhodujúcou silou, ktorá určuje ďalší mohutný rozvoj výrobných síl u nás.

V poľnohospodárstve je situácia v otázke výrobných síl iná, v dôsledku čoho aj premena poľnohospodárskej výroby na výrobu socialistickú má iný charakter než v oblasti priemyslu.

Po kapitalizme sme zdedili nesmierne rozdrobenú poľnohospodársku výrobu s početnými masami malých a stredných roľníkov, ktoré sú v našom poľnohospodárstve rozhodujúce. Aký charakter majú výrobné sily v malej poľnohospodárskej tovarovej výrobe? Tam výrobné sily nemajú spoločenský charakter v takom smysle, ako hovoríme o spoločenskom charaktere výrobných síl v priemysle. Výrobné sily malej tovarovej výroby v poľnohospodárstve majú individuálny charakter, vyplývajúci z nízkej technickej úrovne používaných výrobných nástrojov. Tak isto vlastníctvo výrobných prostriedkov je súkromné, založené na osobnej práci. Výrobné vzťahy malých a stredných poľnohospodárskych výrobcov sú v protirečení so súčasným spoločenským stavom výrobných síl, znemožňujú využitie súčasnej techniky a vedy v poľnohospodárstve, hamujú celkový rozvoj výrobných síl, a preto musia byť postupne nahradené socialistickými výrobnými vzťahmi. Na rozdiel od vysoko koncentrovanej výroby v priemysle nie je však možné vyvlastniť státisíce malých a stredných poľnohospodárskych výrobcov. Takéto opatrenie by podlomilo sväzoč robotníckej triedy a roľníctva, predstavujúci tú spoločenskú silu, ktorá je jedine schopná prekonať odpor dožívajúcich síl spoločnosti a uviesť do súladu výrobné vzťahy s charakterom výrobných síl.

Pri získavaní roľníkov, spojencov robotníckej triedy, pre socialistické formy hospodárenia, vystupuje princíp dobrovoľnosti ako základná požiadavka. Tento princíp do dôsledkov rešpektuje Leninov družstevný plán, vyložený v jeho prácach, najmä v práci *O družstevníctve*.

Družstevná forma hospodárenia, ktorá najlepšie spája osobné záujmy jednotlivca so záujmami spoločnosti, je aj u nás jedinou cestou prestavby rozdrobeného poľnohospodárstva na poľnohospodárstvo veľkovýrobné.

Príprava socialistického spôsobu výroby ako dialektickej jednoty spoločenských výrobných síl a socialistických výrobných vzťahov prebieha v našom poľnohospodárstve postupne, tak ako prechádzajú naši roľníci na družstevnú formu výroby a v nej od I. typu jednotných roľníckych družstiev až po IV. typ. Týmto postupným vývojom nadobúdajú výrobné sily poľnohospodárstva pri účinnej pomoci štátneho socialistického sektoru, zvlášť strojnotraktorových staníc — spoločenský charakter. Súčasne sa tou istou mierou mení charakter privlastňovania produkcie a vlast-

níctva výrobných prostriedkov, na základe čoho sa v poľnohospodárstve vytvárajú socialistické výrobné vzťahy.

Až keď postupná premena roľníckej malej a strednej výroby na veľkovýrobu zahrnie podstatnú, ba môžeme povedať celú oblasť poľnohospodárskej malovýroby, bude môcť náš štát prikróčiť k nastoleniu socialistických výrobných vzťahov v celom našom poľnohospodárstve, a to tým, že uskutoční politiku likvidácie dedinských boháčov ako poslednej vykorisťovateľskej triedy u nás, teda tým, že cestou vyvlastnenia dedinských boháčov uvedie výrobné vzťahy do súladu so spoločenským charakterom výrobných síl v celom našom poľnohospodárstve a tým aj v celom národnom hospodárstve Československa. Vtedy sa otvoria brány nesmierneho rozvoja výrobných síl poľnohospodárstva. Tak nám to ukazuje príklad rozvoja výrobných síl sovietskeho poľnohospodárstva za posledných 20—25 rokov, o ktorom s. Stalin v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* píše: „Avšak k tomuto rozvoju by nebolo došlo, keby sme v tridsiatych rokoch neboli nahradili staré výrobné kapitalistické vzťahy na dedine novými, kolektivistickými výrobnými vzťahmi. Bez tohto prevratu vo výrobe by výrobné sily nášho poľnohospodárstva živorily tak isto, ako živorila v kapitalistických krajinách.“¹

Na konferencii Komunistickej strany Československa v decembri 1952 s. Gottwald uviedol, že k 30. X. 1952 bolo u nás 8.636 jednotných roľníckych družstiev, z toho v III. type — 4.499 a v IV. type — 411. Výmera poľnohospodárskej pôdy, používanej v družstvách III. a IV. typu, predstavuje — 24.6 %, ornej pôdy — 27.4 %. V zpráve Štátneho úradu štatistického o splnení štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva Československej republiky r. 1952 čítame, že v JRD III. a IV. typu bolo sdružených takmer 230 tisíc poľnohospodárskych závodov s výmerou skoro 2 miliónov ha poľnohospodárskej pôdy, z toho vyše 1,4 milióna ha ornej pôdy. To sú čísla, ktoré hovoria o sile socialistického družstevného výrobného sektoru u nás v súčasnosti. Zároveň ukazujú na to, čo ešte treba urobiť v našom národnom hospodárstve v záujme vybudovania socializmu v smysle hesla s. Gottwalda: „Nebude u nás socializmu bez prechodu dediny k socializmu.“

Komunistická strana Československa a vláda nášho štátu venuje sústavnú starostlivosť našim poľnohospodárskym výrobným družstvám.

¹ J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 54.

Odzrkadľuje sa to hlavne v Usnesení strany a vlády o upevnení a ďalšom rozvoji JRD z 26. mája a 3. júna 1952 a tiež v návrhu vzorových stanov JRD, ktorý sa stal predmetom živej diskusie našich družstevníkov a roľníkov pred I. celoštátnym sjazdom družstevníkov. „Výživa nášho ľudu, potreby potravinárskeho a ľahkého priemyslu kategoricky vyžadujú podstatné zvýšenie poľnohospodárskej výroby tak rastlinnej ako živočíšnej“, povedal s. Gottwald na konferencii KSČ v decembri 1952.² A zvýšiť výnosnosť nášho poľnohospodárstva, ako aj vyriešiť naše páľčivé obilné a zásobovacie problémy vôbec sa nám podarí iba budovaním prosperujúcich jednotných roľníckych družstiev.

V procese výstavby a upevňovania poľnohospodárskych výrobných družstiev hrá významnú úlohu *rozdeľovanie spoločenského produktu*, vytvoreného prácou sdružených roľníckych výrobcov. Marxistická teória rozdeľovania spoločenského produktu je organickou súčasťou marxistického učenia o rozšírenej reprodukcii. Rozdeľovanie úzko súvisí s výrobou, ktorá určuje formy rozdeľovania, naproti tomu však aj *rozdeľovanie aktívne vplýva na výrobu* a keď je správne — poháňa výrobu vpred. Tak je to aj s výrobou a rozdeľovaním spoločenského produktu v našich jednotných roľníckych družstvách, ktoré prebieha podľa vzorových stanov JRD, schválených na I. celoštátnom sjazde našich družstevníkov. Pri tomto rozdeľovaní sa na prvom mieste uplatňuje zásada účasti jednotných roľníckych družstiev na rozšírenej reprodukcii celého nášho národného hospodárstva, potom zásada rozšírenej reprodukcie samého družstva, ako aj odmeňovanie družstevníkov na základe odpracovaných pracovných jednotiek.

*

Spoločenský produkt nášho poľnohospodárskeho výrobného družstva predstavuje sumu vyprodukovaných výrobkov rastlinnej a živočíšnej výroby za jeden rok, ako aj sumu výrobkov pridruženej výroby.

Do spoločenského produktu JRD treba počítať okrem hotových živočíšnych a rastlinných výrobkov aj všetky prírastky hodnôt na ovocných sadoch, na spoločne chovanom dobytku, na vystavaných budovách, ďalej náklad na úpravu pôdy, ako aj hodnotu produkcie, ktorú bude možno realizovať až v budúcom roku.

² K. Gottwald, *Referát na konferencii KSČ*, Pravda 17. XII. 1952.

Pre rozdelenie v danom roku má však význam iba tá časť spoločenského produktu, ktorú možno s hľadiska družstva realizovať buď ako hodnotu (tu ide o tovarovú časť produktu) alebo len ako úžitkovú hodnotu (tu ide o tú časť spoločenského produktu, ktorá nevchádza do tovarového obehu, ale sa priamo na základe pracovných jednotiek rozdeľuje medzi družstevníkov alebo sa prideluje podľa vzorových stanov spoločenským fondom jednotného roľníckeho družstva).

Pre rozdelenie v danom roku prichádzajú do úvahy iba skutočne dosiahnuté *naturálne a peňažné dôchodky* jednotného roľníckeho družstva, ktoré vyjadrujú základnú, podstatnú časť spoločenského produktu družstva.

Spoločenský produkt našich národných podnikov, vyrobený na základe štátneho socialistického vlastníctva výrobných prostriedkov, je vlastníctvom všetkého ľudu. Naproti tomu spoločenský produkt jednotlivých roľníckych družstiev tvorí družstevné, skupinové vlastníctvo daného kolektívu roľníkov.

V dôsledku toho, že spoločenský produkt v našom štáte, vytváraný v národných podnikoch a v JRD, nepredstavuje jedno všeludové vlastníctvo, nepredstavuje štátne socialistické vlastníctvo, ale je predmetom dvoch druhov socialistického vlastníctva, existuje medzi naším štátnym a družstevným sektorom *tovarová výmena*, výmena prostredníctvom kúpy a predaja. Naše jednotné roľnícke družstvá chcú scudzovať svoje výrobky len ako tovary. Za tieto tovary si kúpou získavajú priemyselné výrobky štátneho výrobného sektoru, ktorými uspokojujú tak spoločenské potreby družstiev, ako aj individuálne potreby družstevníkov. Tovarová výmena medzi naším štátnym výrobným sektorom a výrobnými poľnohospodárskymi družstvami je v súčasnosti jedinou cestou udržiavania nevyhnutného ekonomického sväzku medzi mestom a dedinou, medzi priemyslom a poľnohospodárstvom.

Výčerpávajúcu analýzu charakteru a nevyhnutnosti tovarovej výroby v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu, ako aj v socializme podal s. Stalin v svojej najnovšej práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*.

J. V. Stalin, keď shrnuje Leninove myšlienky z prác o naturálnej dani a družstevnom pláne, hovorí okrem iného, že treba — „v záujme ekonomického sväzku medzi mestom a dedinou, priemyslom a poľnohospodárstvom zachovať na istú dobu tovarovú výrobu (výmenu prostredníctvom

kúpy a predaja) ako formu ekonomických stykov s mestom, ktorá je pre roľníkov *jedine prijateľná* a plne rozvinúť sovietsky obchod, štátny a družstevno-kolchozný a vytlačovať pritom z obehu tovarov všetkých možných kapitalistov“.³

Tovarová forma výmeny medzi JRD a štátnym výrobným sektorom plní a bude plniť pri výstavbe socializmu a upevňovaní nášho družstevného výrobného sektoru ešte dlho aktívnu úlohu.

Spoločenský produkt v národných podnikoch zhotovujú naši robotníci na základe výrobných prostriedkov, ktoré sú výhradne štátnym socialistickým vlastníctvom. Naproti tomu vytváranie spoločenského produktu v jednotných roľníckych družstvách prebieha za iných výrobných podmienok.

Ako uvádzajú vzorové stanovy JRD, každý člen pri vstupe do družstva odovzdá do spoločného hospodárstva živý i mŕtvy inventár, teda ťažné zvieratá a ostatné hospodárske zvieratá (okrem tých, ktoré si môže ponechať), hospodárske stroje, vozy, náradie, ako aj budovy, ktoré vyžadujú potreby kolektívneho hospodárenia. Časť vymenovaných výrobných prostriedkov vytvára nedeliteľný fond a prechádza takto do spoločenského družstveného vlastníctva, ktoré patrí skupine dobrovoľne sdružených poľnohospodárskych výrobcov. Okrem spomínaných výrobných prostriedkov členovia družstva sdužujú pre kolektívne hospodárenie aj svoje pozemky. Pôda však ostáva v súkromnom vlastníctve družstevníkov.

Avšak o rozvoj JRD sa stará predovšetkým sám štátny výrobný sektor, pretože poľnohospodárske výrobné družstvá predstavujú organickú súčasť celého nášho národného hospodárstva. Táto pomoc štátneho výrobného sektoru sa konkrétne prejavuje v technike, ktorú náš štát prostredníctvom strojnotraktorových staníc dáva na pomoc družstevnej výrobe, pričom však nestráca nad nimi svoje vlastníctvo.

Stroje strojnotraktorových staníc sú najzávažnejším prvkom družstevnej výroby, sú rozhodujúcim prameňom jej neustáleho rastu. Vďaka pomoci nášho štátu sú jednotné roľnícke družstvá oslobodené od nákladov, spojených so zaobstarávaním složitej techniky a majú možnosť využívať svoje peňažné prostriedky na uspokojovanie iných potrieb kolektívneho hospodárenia.

Naznačená sústava výrobných podmienok v jednotných roľníckych

³ J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 14.

družstvách ukazuje na základnú odlišnosť poľnohospodárskej družstevnej výroby v porovnaní s výrobou v národných podnikoch, kde všetky výrobné prostriedky sú v štátnom socialistickom vlastníctve.

V jednotných roľníckych družstvách prebieha výroba pri spojení výrobných prostriedkov štátneho socialistického vlastníctva s výrobnými prostriedkami vlastníctva družstevného.

Pri vážnosti úlohy a postavenia strojov STS vo výrobe JRD možno povedať, že štátne vlastníctvo hrá v rozvoji družstevnej výroby rozhodujúcu úlohu. Je len prirodzené, že táto okolnosť vplýva na charakter rozdeľovania spoločenského produktu jednotných roľníckych družstiev, hoci tento je celý predmetom družstevného vlastníctva. Pri rozdeľovaní spoločenského produktu JRD sa uplatňuje Marxova téza, že „... určitý spôsob účasti na výrobe určuje osobitné formy rozdeľovania“.⁴ To znamená, že účasť prostriedkov štátneho socialistického vlastníctva na družstevnej výrobe musí nájsť svoj podiel na celkovom produkte jednotného roľníckeho družstva.

Naturálne a peňažné dôchodky jednotného roľníckeho družstva tvoria hlavnú časť spoločenského produktu a podľa vzorových stanov JRD sa rozdeľujú takto:

V prvom rade plní družstvo svoje povinnosti voči štátu. Ide tu predovšetkým o povinné dodávky rastlinných a živočíšnych výrobkov výkupným orgánom, ďalej o úhradu za prácu strojotraktorových staníc, platbu daní, vrátenie požičaného osiva, pôžičiek a pod. Touto časťou spoločenského produktu sa naše družstevné roľníctvo zúčastňuje rozšírenej reprodukcie v meradle celého nášho národného hospodárstva; odvádza svoj podiel do socialistickej akumulácie, prikladá ruku k upevňovaniu obratyschopnosti nášho štátu a k vytváraniu fondov spoločenskej potreby na vzdelávanie, starostlivosť o zdravie a sociálne zabezpečenie. Z týchto fondov čerpajú družstevníci práve tak, ako príslušníci robotníckej triedy (napr. študenti na štúdiách a pod.).

Druhou časťou spoločenského produktu jednotného roľníckeho družstva sa dotuje nedeliteľný fond, fond osív, krmovín, a fond zabezpečovací, ktoré slúžia ako prostriedok rozšírenej reprodukcie v rámci družstva.

Ďalšia časť produktu sa prideli sociálnemu a kultúrnemu fondu na

⁴ K. Marx, *Ku kritike politickej ekonomie*, Bratislava 1952, 192.

spoločenské potreby jednotného roľníckeho družstva. Ostatok sa rozdelí medzi družstevníkov na základe pracovných jednotiek.

*

Keďže zásobovanie obyvateľstva miest a vytváranie nevyhnutných potravinových a predovšetkým obilných rezerv je vážnou politickou a hospodárskou úlohou štátu, je potrebné, aby jednotné roľnícke družstvá v prvom rade splnili povinné dodávky obilia a iných rastlinných produktov.

Obilie a ostatné rastlinné a živočíšne výrobky (okrem výrobkov technických) odvádzajú naše jednotné roľnícke družstvá vo forme povinných dodávok, ktoré sa od začiatku r. 1953 určujú na základe dodávkových noriem, diferencovaných podľa dodávkových oblastí, resp. okresov. Ide tu o hektárový princíp vymierania povinných dodávok tak pre sektor individuálnych výrobcov, ako aj pre sektor družstevný.

Do r. 1953 sa povinné dodávky poľnohospodárskych výrobkov určovali z tržných prebytkov, teda z produkcie, ktorá ostala po odpočítaní samozásobiteľských dávok a fondov osív. Stávalo sa, že prosperujúce JRD s vysokou výrobou a tým prirodzene aj s vysokou tovarovosťou na takéto rozpis povinných dodávok doplávalo v porovnaní s družstvami, ktoré vykazovali malé tržné prebytky.

Podľa hektárového princípu sa dodávka rastlinných výrobkov stanoví na každý hektár ornej pôdy po odpočítaní výmery pôdy, osiatej technickými plodinami. Dodávková povinnosť živočíšnych produktov sa stanovuje na hektár všetkej poľnohospodárskej pôdy pri odpočítaní výmery pôdy siatej niektorými technickými plodinami (napr. ľanom, tabakom, liečivými rastlinami a pod.).

Rozpisom povinných dodávok na základe hektárového princípu bude môcť náš štát účinnejšie vplývať na družstevnú poľnohospodársku výrobu, na komplexný rozvoj družstevného hospodárenia. Pravda, zatiaľ sme u nás iba na počiatku využitia tejto páky, ktorá sa v Sovietskom sväze od r. 1940 plne uplatnila. Stanovenie noriem dodávok pre tie, ktoré skupiny jednotných roľníckych družstiev, resp. pre jednotlivé družstvá — vyžaduje konkrétne štúdium výrobných podmienok každého JRD. V tomto smere nás čaká veľký kus práce, ktorej sa však musíme úspešne zhostiť.

Hektárový princíp ako osnova pre výpočet povinných dodávok poľnohospodárskych produktov je prostriedkom, ktorý už v priebehu tohto roku zvýši podiel celého socialistického výrobného sektoru na výkupe

poľnohospodárskych produktov, ktorý predstavoval v minulom roku u obilnín 27 %, u zemiakov 11 %, u jatočného dobytku 30 %, u ošipáných 47 % a u hydiny 18 %.

Technické plodiny, ako olejnaté rastliny, cukrovku, ľan, konope, tabak, cirok, ako aj ovocie, liečivé a aromatické rastliny, korenie a iné, odvádzajú jednotné roľnícke družstvá (aj individuálne hospodáriaci roľníci) na základe dodávkových smlúv. Ušľachtilé osivá a kvalitné semená odvádzajú družstvá, na základe množiteľských smlúv.

Podielom spoločenského produktu, ktorým jednotné roľnícke družstvá uhrádzujú náklady štátu pri družstevnej výrobe, je odmena strojnotraktorovým staniciam, ktorú odvádzajú družstvá na základe výnosových smlúv, uzavieraných medzi JRD a STS začiatkom každého roku.

V Sovietskom sväze má táto odmena v prevažnej miere naturálny charakter; u nás naturálna odmena STS zatiaľ nenašla uplatnenia a začne sa vo väčšej miere zavádzať až v budúcom roku. Naše jednotné roľnícke družstvá odmeňujú práce, ktoré vykonáva na ich poliach STS, peňažnou formou, to znamená, že strojnotraktorové stanice sa podieľajú iba na peňažných príjmoch jednotných roľníckych družstiev, ktoré sú plne závislé od tovarovej časti spoločenského produktu, od tej časti, ktorú družstvo realizuje ako hodnotu.

Za tovarovú časť spoločenského produktu jednotných roľníckych družstiev treba počítať tzv. *prebytky* poľnohospodárskej výroby, t. j. tú časť produkcie, ktorá prevyšuje spoločenskú a individuálnu spotrebu družstevníkov a vchádza do tovarového obehu. Ide o výrobky, ktoré odvádzajú (predávajú) družstvo štátu vo forme povinných dodávok, smluvných dodávok, na podklade množiteľských smlúv, ako aj o tie, ktoré predávajú priamo na trhu.

Realizovaním prebytkov družstevnej výroby dostávajú sa do rúk družstiev peniaze, za ktoré si nakupujú potrebné nástroje a spotrebné predmety, vyrábané v štátnom výrobnom sektore. Časť peňažných príjmov odvádzajú za prácu STS.

Tu treba poukázať na niektoré nedostatky, ktoré sa u nás dosiaľ vyskytovaly v pomere medzi STS a JRD.

Základnou požiadavkou pre vytvorenie správneho vzťahu medzi strojnotraktorovými stanicami a jednotnými roľníckymi družstvami je priama zainteresovanosť STS na výnosoch poľnohospodárskych plodín, pestovaných na pôde, ktorú ony obrobujú. Táto požiadavka sa u nás v predchádzajúcich rokoch vo výnosových smluvách nedostatočne presadzovala.

Výnosové smluvy, uzatvárané medzi STS a JRD r. 1951 a 1952, nedostatočne prihliadali na odstupňovanie peňažnej úhrady pri snížení alebo zvýšení hektárových výnosov. Zainteresovanosť traktoristov na kvalite prevedenej orby, sejby a pod. nebola zabezpečená. Len tak sa mohlo stať, že strojnotraktorové stanice v niektorých prípadoch odčerpaly relatívne veľký podiel z peňažných príjmov jednotného roľníckeho družstva. V jednotných roľníckych družstvách v čalovskom okrese boli napr. r. 1952 priemerné náklady na STS asi $\frac{3}{4}$ z celkovej realizovanej rastlinnej výroby. Dokonca v JRD Sokolce odčerpaly náklady na STS všetky tržby za rastlinné výrobky.

Pre správny vzťah medzi STS a JRD je nevyhnutné také oceňovanie prác, čo vykonávajú v družstvách strojnotraktorové stanice, ktoré dôsledne rešpektuje ich kvalitu. Keď sa to nerobí, stáva sa, že jednotlivé roľnícke družstvá redukovujú používanie strojov STS na minimálnu mieru a väčšinu prác vykonávajú svojimi výrobnými nástrojmi. Takýto zjav je rozhodne nezdravý, lebo sa z družstevnej poľnohospodárskej výroby vylučuje jej rozhodujúci prvok — prostriedky štátneho socialistického vlastníctva, ktoré sú najdôležitejším činiteľom s hľadiska perspektívneho vývoja družstiev. Takýto zjav je škodlivý aj preto, lebo brzdí rozvoj materiálo-výrobnej základne družstiev a tým kolektivizáciu vôbec.

Naznačené nedostatky vylučujú už mnohé výnosové smluvy uzavreté tohto roku. V týchto výnosových smluvách je dôslednejšie odstupňovaná zainteresovanosť strojnotraktorových staníc na výnosoch družstevnej výroby. Tak napr. pri zvýšení hektárových úrod o 8 q dostanú STS od JRD oproti predchádzajúcim rokom štyri razy väčšie príplatky.

Naše strojnotraktorové stanice musia prehlbovať spoluprácu s jednotlivými roľníckymi družstvami, ktorým treba poskytovať všestrannú agrotechnickú pomoc. Stroje STS vykonávajú u nás iba 48 druhov poľnohospodárskych prác, zatiaľ čo stroje sovietskych MTS až 170. Tento charakteristický ukazovateľ hovorí o tom, čo ešte musíme u nás vykonať pri mechanizovaní poľnohospodárskych prác.

Určitou časťou peňažných príjmov sa jednotné roľnícke družstvá podielajú na celoštátnej akumulácii (vytvárané z peňažných prostriedkov). Je ňou poľnohospodárska daň, úroky, atď. Poľnohospodárska daň, zavedená od začiatku tohto roku, má na zreteli rozvoj a upevňovanie jednotných roľníckych družstiev a prináša najvyššie výhody družstvám III. a IV. typu; u nich predstavuje iba 2% ich príjmov.

*

Spoločenské fondy jednotných roľníckych družstiev — nedeliteľný fond, fond osív, sadby a krmovín, zabezpečovací fond osív a krmovín, sociálny a kultúrny fond sa podľa vzorových stanov JRD dotujú tak naturálnymi dôchodkami, ako aj peňažnými dôchodkami družstva, a to po splnení povinností, ktoré má JRD voči štátu.

Jednotné roľnícke družstvo dopĺňa po splnení povinných dodávok rastlinnej a živočíšnej výroby fond osív, sadby a krmovín, ako aj zabezpečovací fond osív a krmovín.

Fond osív, sadby a krmovín predstavuje tú časť rastlinnej produkcie družstva, ktorá je určená na obnovu a rozšírenie spoločenskej výroby jednotných roľníckych družstiev. Sú teda základom reprodukcie a tiež rozšírenej reprodukcie družstevnej poľnohospodárskej výroby. Od správnej dotácie fondu osív a sadby závisí osud rastlinnej výroby budúceho roku; od správneho stanovenia fondu krmovín je na druhej strane závislá živočíšna produkcia. Krmovinový fond, ako aj fond osív a sadby sa vytvárajú pri vzniku JRD a pri rozdeľovaní jeho úrody. Cieľom vytvárania krmovinového fondu je, aby plne kryl všetky potreby spoločenskej živočíšnej výroby jednotných roľníckych družstiev vo všetkých druhoch krmovín v čase medzi úrodou súčasného a budúceho roku.

Zabezpečovacím fondom sa jednotné roľnícke družstvá zaistujú pred neúrodou, resp. pred inými nepredvídanými okolnosťami. Podľa vzorových stanov sa zabezpečovaciemu fondu prideľuje najmenej 10—15 % z množstva, prideleného základnému fondu osív a fondu krmovín. Základný aj zabezpečovací fond osív a krmovín je nedotknuteľný, nesmie byť snížený svojvoľným odpredajom. Zabezpečovací fond JRD je vlastne plánovanou rezervou v procese rozšírenej reprodukcie poľnohospodárskych výrobných družstiev a slúži ako prostriedok odstránenia možných disproporcií v rozvoji družstevnej výroby.

Stav pri vytváraní fondov osív, sadby a krmovín je u družstiev rozličný, pričom treba poukázať na nedostatočné dotovanie týchto fondov, čo spôsobuje, že JRD sú odkázané na nákup osív a krmovín.

Dôležité miesto medzi spoločenskými fondami jednotných roľníckych družstiev zaberá nedeliteľný fond, ktorý predstavuje základ spoločenského hospodárenia družstiev.

Nedeliteľný fond je materiálnou základňou, najdôležitejším prameňom rastu hospodárskej sily a bohatstva jednotného roľníckeho družstva, ktorý hrá významnú úlohu pri upevňovaní a rozvoji spoločenského hospodárenia JRD. Hlavným prvkom nedeliteľného fondu sú základné

výrobné prostriedky družstva, ako ťažný a úžitkový dobytok, poľnohospodárske stroje a náradie, dopravné prostriedky, poľnohospodárske výrobné stavby a zariadenie, viacročné sadové kultúry a podobne. Z toho vyplýva, že nedeliteľný fond je zdrojom rozšírenia spoločenského vlastníctva poľnohospodárskeho výrobného družstva.

Podľa vzorových stanov JRD nedeliteľný fond zakladá družstvo hneď pri svojom vzniku, a to z povinných vkladov každého člena. Povinným vkladom je 20 % schválenej preberacej ceny živého a mŕtveho inventára, ktorý je družstevník povinný vniešť do družstva.

Prvoradou úlohou jednotného roľníckeho družstva je starať sa o rozšírenú reprodukciu predovšetkým tým, že sa bude systematicky zvyšovať množstvo spoločensky využívaných výrobných prostriedkov, tvoriacich obsah nedeliteľného fondu.

Nedeliteľný fond sa doplňuje a rozširuje dotáciou z peňažných príjmov družstva, ďalej o hodnotu novopostavených, resp. opravených hospodárskych budov, o hodnotu prírastku na počte a váhe dobytku spoločenskej živočíšnej výroby, o dary a subvencie.

Z takejto sústavy prameňov, ktoré dotujú nedeliteľný fond, je jasné, že hlavnú úlohu pri rozširovaní tohto spoločenského fondu rozšírenej reprodukcie družstva hrá dotácia peňažných prostriedkov z celkových peňažných dôchodkov družstva. Keď vieme, že výška peňažných dôchodkov je priamo závislá od tovarovej časti spoločenského produktu JRD, vidíme, že rozvoj tovarovej výroby v poľnohospodárskom výrobnom družstve je primárnou podmienkou rastu nedeliteľného fondu. Podľa vzorových stanov JRD družstvo každoročne prideluje nedeliteľnému fondu najmenej 7—15 % z celkového peňažného dôchodku. To by bola jedna časť, ktorou sa nedeliteľný fond zúčastňuje na rozdeľovaní spoločenského produktu.

Pri definovaní spoločenského produktu v JRD sme povedali, že tento predstavuje súhrn všetkých vyprodukovaných hodnôt v danom roku, ktorý sa realizuje buď ako hodnota (ide na predaj), alebo len ako úžitková hodnota (ostáva v družstve na krytie spoločenských a osobných potrieb družstevníkov) a tiež sumu hodnôt, ktorú nemožno hneď realizovať, lebo nepredstavuje ešte hotové výrobky. Tu treba poukázať na to, že práve tento podiel spoločenského produktu, ktorý nepredstavuje hotové výrobky, je druhou časťou, ktorou sa nedeliteľný fond zúčastňuje na spoločenskom produkte družstva. Ide o prírastky na dobytku, na hodnote budov, náradia, sadov a pod., ktorými sa rozširuje materiálno-výrobná základňa jednotného roľníckeho družstva.

Ďalším prameňom obnovovania nedeliteľných fondov sú peňažné prostriedky, plynúce z realizácie základných výrobných prostriedkov, ktoré družstvo vyraduje z družstevného hospodárenia.

Pre jednotné roľnícke družstvá v súčasnej etape ich vývoja je charakteristické, že rozširovanie nedeliteľných fondov z peňažných dôchodkov družstva zatiaľ neprevláda. Je to aj pochopiteľné pre krátkosť trvania JRD. Aj tak však nedeliteľné fondy rastú. Rastú tou mierou, akou sa rozširuje členská základňa družstiev, teda rastú povinnými vkladmi základných prostriedkov so strany pristupujúcich členov. Táto možnosť rozširovania nedeliteľného fondu odpadne, keď budú všetci malí a strední roľníci na dedine členmi JRD

Družstevníkov však treba zamerať na hlavný prameň rozširovania nedeliteľných fondov, ktorým je dotácia z peňažných dôchodkov družstva, ktoré sú plne závislé od tovarovej časti spoločenského produktu, od tzv. prebytkov družstevnej výroby.

Peňažnú časť nedeliteľného fondu si JRD uschovávajú v Štátnej banke. Jej uvoľňovanie má prísne účelový charakter. Používa sa na obstarávanie investícií, na nákup základného dobytku, náradia, na úpravu pôdy, na elektrifikáciu a pod. na základe rozpočtu príjmov a výdavov družstva.

R. 1951 podľa skúmania v 8 družstvách boli prírastky nedeliteľných fondov 12.6 %, čo je v pomere k sovietskym kolchozom veľmi malá čiastka. Je však pozoruhodné, že r. 1951 prírastky nedeliteľných fondov, plynúce z práce družstevníkov, prevýšili hodnotu členských príspevkov, sdruženého materiálu, subvencií a darov (10.5 % : 12.6 %).

Pri upevňovaní JRD budú hrať prírastky nedeliteľných fondov hlavnú úlohu tak ako to ukazuje príklad sovietskej kolchoznej výroby. Čím bude nedeliteľný fond vyšší, tým má jednotné roľnícke družstvo viac vlastných prostriedkov k dispozícii pre rozšírenú reprodukciu.

Na základe vzorových stanov JRD prideľujú družstvá určitú časť naturálnych a peňažných prostriedkov na dotáciu sociálneho a kultúrneho fondu, ktorých účelom je zabezpečiť základ pre sociálnu starostlivosť a kultúrny rozvoj členov jednotného roľníckeho družstva. Do sociálneho fondu sa prideľujú najviac 3 % z celoročného peňažného a naturálneho dôchodku; do kultúrneho 1 %. JRD Zlatná na Ostrove pridelo r. 1951 1.6 % z celkovej bilančnej sumy kultúrnemu fondu. Prídel sociálnemu fondu bol u tohto družstva o niečo vyšší. Pri dotácii, resp. pri vytváraní týchto fondov musí mať správa družstva na zreteli, aby sa ne-

spôsobila škoda spoločenskej výrobe, na druhej strane aby rástla kultúra a odborná úroveň členov družstva.

Určitá časť peňažných príjmov družstva je vyhradená na úhradu rôznych výrobných nákladov, ako aj na administratívno-hospodárske potreby, napr. na nákup osiva, sadby a krmovín, keď tieto nemožno zabezpečiť vlastnou výrobou, na nákup hnojív a pod.

Všetko, čo ostane po odvode povinných dodávok štátu, po zaplatení daní a vrátení pôžičiek, po zaplatení odmeny za prácu strojnotraktorových staníc a po dotácii všetkých spoločenských fondov, tvorí fond individuálnej spotreby družstevníkov ako časť spoločenského produktu jednotného roľníckeho družstva, ktorá má uspokojiť všestranné potreby členov družstva. Táto časť spoločenského produktu pri samotnom rozdeľovaní vystupuje vo forme naturálií a peňažných dôchodkov. Rozdeľovanie tejto časti spoločenského produktu družstva je uzlom, spájajúcim osobné záujmy družstevníkov so záujmami spoločenského hospodárenia JRD. Preto mu treba prikladať veľký význam.

Fond individuálnej spotreby sa rozdeľuje podľa účasti každého jednotlivého družstevníka na výrobe spoločenského produktu JRD. Ide tu o zásadu, že jednotlivec dostane od jednotného roľníckeho družstva po srážkach presne to, čo družstvu dal. Také množstvo práce, aké dal družstvu v jednej forme, dostane v inej forme späť. Rozdeľovanie fondu individuálnej spotreby v JRD sa teda riadi tými zásadami, ktoré vyložil Karol Marx v *Kritike gothajského programu*, kde hovorí, že pri rozdeľovaní spotrebných predmetov „... medzi jednotlivých výrobcov platí tá istá zásada ako pri výmene tovarov rovnakej hodnoty: vymieňajú sa rovnaké množstvá práce v jednej forme za rovnaké množstvá práce vo forme inej“.⁵ Je to socialistická zásada odmeňovania podľa množstva a kvality práce.

V socialistickej družstevnej poľnohospodárskej veľkovýrobe má však uplatnenie socialistickej zásady odmeňovania svojrázny charakter. Uskutočňuje sa v inej forme ako v štátnom výrobnom sektore, kde sa zásada odmeny podľa množstva a akosti práce uskutočňuje vo forme peňažnej odmeny za prácu, ktorou je mzda. Peniaze vo svojej funkcii miery hodnoty merajú rozličné množstvá spoločensky nevyhnutnej práce a sú vše-

⁵ Marx-Engels, *Kritiky programů*, Praha 1950, 43.

obecnou mierou práce v celom národnom hospodárstve, teda aj v jednotlivých roľníckych družstvách, keďže v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu, ako aj v socializme je zachovaná tovarová výroba. Jednotné roľnícke družstvá svojím rozvojom zvyšujú tovarovú časť svojho produktu a tým aj úlohu peňazí v družstevnom hospodárení. Peniaze vystupujú pri realizácii tovarových prebytkov ako všeobecná miera práce a spotreby; ďalej hrajú významnú úlohu pri evidencii všetkej poľnohospodárskej výroby družstiev, pri evidencii výrobných prostriedkov, bez čoho by nebolo možné určiť a sledovať rozsah celej spoločenskej výroby.

Avšak peniaze ako miera hodnôt, ako miera spoločensky nevyhnutnej práce v podmienkach tovarovej výroby, vystupujúce vo funkcii nástroja rozdeľovania výrobkov v rámci celého národného hospodárstva, nemôžu byť nástrojom rozdeľovania naturálnej a peňažnej časti fondu individuálnej spotreby vo výrobných poľnohospodárskych družstvách. Zásada socialistického rozdeľovania v družstvách našla si iný nástroj, ktorým je u nás *pracovná jednotka* a *trudodeň* v Sovietskom sväze. Nevyhnutnosť tohto nového nástroja pri rozdeľovaní v JRD a v kolchozoch vyplýva zo zvláštnosti družstevnej poľnohospodárskej výroby, ktorej produkt nie je všeludovým vlastníctvom, akým je produkt, ktorý vytvárajú robotníci v štátnom výrobnom sektore. Bezprostredne po vykonanej práci v JRD nie sú ešte známe jej výsledky. Tieto sa ukážu až pri bilancovaní. Rozdeliť si družstevníci môžu len to, čo vyprodukovali. Pracovná jednotka slúži k tomu, aby evidovala prácu každého družstevníka, ktorej výsledky nie sú z prevažnej väčšiny hneď známe, a tiež aby určovala podiel družstevníka na fonde individuálnej spotreby. Teda v konečnom dôsledku družstevné vlastníctvo spoločenského produktu v JRD a nutnosť aplikácie socialistickej zásady odmeňovania — vyvoláva potrebu pracovnej jednotky.

Pracovná jednotka (trudodeň) je ekonomickou kategóriou socializmu. Vystupuje vo funkcii miery práce vo vnútri jednotného roľníckeho družstva a tiež vo funkcii miery spotreby, keďže určuje účasť každého družstevníka na fonde individuálnej spotreby.

Peniaze nemôžu vystupovať vnútri jednotného roľníckeho družstva pri rozdeľovaní fondu individuálnej spotreby ako miera hodnôt a miera spotreby, keďže výrobky, ktoré sa majú rozdeliť medzi družstevníkov, nie sú tovarom, nemajú hodnotu, nemožno ich preto rozdeľovať prostredníctvom koruny, reprezentujúcej jednotku miery hodnoty u nás. Výrobky,

ktoré sa majú rozdeliť medzi družstevníkov, nie sú tovary, pri rozdeľovaní nie sú predmetom kúpy a predaja, ale priameho rozdeľovania.

Socialistický spôsob odmeňovania si však vynucuje také rozdelenie naturálneho a peňažného dôchodku družstva, určeného na individuálnu spotrebu, ktoré rešpektuje množstvo a kvalitu vykonanej práce. To vyvoláva nevyhnutnosť zavedenia zvláštnej, pre družstevnú poľnohospodársku výrobu charakteristickej jednotky miery práce, ktorou sa stal v Sovietskom sväze trudodeň a u nás pracovná jednotka, ktorých ekonomický obsah a funkcie sú rovnaké.

Pracovná jednotka u nás a trudodeň v SSSR sú teda pre družstevnú poľnohospodársku výrobu typické jednotky merania práce, ktoré nemožno vyvodzovať zo zákona hodnoty, ako sa to dosiaľ, do vydania práce J. V. Stalina *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* nesprávne vysvetľovalo v niektorých sovietskych, i našich ekonomických publikáciách.

Nesprávne vysvetľovanie ekonomickej podstaty trudodňa a jeho spájanie s pôsobením zákona hodnoty v socializme vyplývalo z nesprávneho výkladu pôsobenia zákona hodnoty za socializmu. Mnohí vysvetľovali pôsobenie zákona hodnoty v podmienkach socialistickej spoločnosti z existencie rozličných druhov prác, ktoré zákon hodnoty redukuje na jednu, spoločensky nevyhnutnú prácu. Iní spájali zákon hodnoty so socialisticou zásadou odmeňovania podľa množstva a kvality práce. Hovorili: pokiaľ si spoločenské pomery vynucujú rozdeľovanie podľa práce, dotiaľ bude pôsobiť zákon hodnoty.

M. Krajev v článku uverejnenom vo Voprosoch ekonomiki 3/1949, nazvanom *O kolchoznom trudodni*, vyvodil nevyhnutnosť pôsobenia zákona hodnoty v socializme tak zo zásady odmeňovania, ako aj z rozličných druhov práce, keď píše: „Práca, ktorú vynaložia kolchozníci, musí byť odmenená podľa socialistickej zásady, podľa množstva a kvality práce. Bez použitia zákona hodnoty nemožno riešiť tento uzlový problém rozvoja družstiev. Nevyhnutnosť previesť rozličné druhy prác na jedného menovateľa — na hodnotu, určenú spoločensky nevyhnutným množstvom práce, bude existovať dovtedy, pokiaľ sa výrobky budú rozdeľovať podľa množstva a kvality práce. Bez použitia hodnoty, bez ocenenia vynaloženej práce v hodnotovej forme nemožno rozdeliť výrobky podľa množstva a akosti práce.“⁶

⁶ Voprosy ekonomiki 3/1949, 345.

Z takejto teoretickej základne podal s. Krajev analýzu ekonomickej podstaty trudodňa, ktorý spútal so zákonom hodnoty po dvoch linkách. Po prvé, trudodeň je spojený so zákonom hodnoty preto, lebo kolchozníci neprodukurujú iba úžitkové hodnoty, ale aj hodnoty, vyrábajú aj tovary, ktoré predstavujú prebytky ich výroby, ktoré sa s roka na rok zväčšujú v porovnaní s tou časťou produktu, ktorá ostane pre rozdelenie medzi kolchozníkov. Podľa s. Krajeva v citovanom článku treba mať pri vyjasňovaní podstaty a úlohy trudodňa na zreteli tú stránku práce, ktorá tvorí hodnotu. „Úlohou trudodňa nie je merať fyziologický výdaj energie v jej rozličných naturálnych formách a kvalitách a vyjadrovanú napr. v kalóriách; trudodeň má merať a hodnotiť prácu ako ekonomický proces, produkujúci tovar, prácu ako jediný zdroj hodnoty.“⁷

Takéto spojovanie zákona hodnoty s výkladom podstaty trudodňa nemožno prijať, pretože trudodeň bude mierou práce aj v procese postupného prechodu Sovietskeho svazu ku komunizmu, keď dochádza k sústavnému zužovaniu sféry tovarového obehu a jeho nahradzovaniu výmenou výrobkov, ktorej zárodok objavil s. Stalin v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* v tzv. „stovarovaní“. Nemožno povedať, že by sa úloha trudodňa pri postupnom prechode ku komunizmu zmenšovala, naopak, trudodeň sa vždy viac a dokonalejšie využíva v smysle zvyšovania výroby celkového spoločenského produktu v kolchozoch.

Na druhej strane je pravda, že trudodeň meria prácu ako spoločenský proces; nemeria však množstvá práce, ktorými sa jednotliví kolchozníci zúčastňujú na tvorbe spoločenského produktu ako hodnoty. Hoci trudodeň — pracovná jednotka — plní funkciu miery práce, nemožno túto stotožňovať s mierou práce, ktorú vykonávajú peniaze v smysle merania hodnôt.

Po druhej línii spája s. Krajev zákon hodnoty s podstatou trudodňa tým, že poukazuje na hodnotu, ktorá jediná môže vyjadriť kvalitatívnu i kvantitatívnu mnohotvárnosť práce tak v priemysle, ako aj v kolchoze, že iba na jej základe možno uskutočniť socialistickú zásadu odmeňovania. A keďže trudodeň redukuje rozličné druhy prác vykonávaných v kolchoze na prácu, ktorú môže vykonávať každý priemerný práce schopný družstevník, pripisuje to pôsobeniu a vedomému využitiu zákona hodnoty.

Pri takomto nazeraní na príčinu pôsobenia zákona hodnoty by tento

⁷ Voprosy ekonomiki 3/1949, 34.

platil aj v komunizme, lebo aj tam bude existovať mnohotvárnosť práce. Takýto názor na trudodeň a hodnotu vznikol pravdepodobne z nesprávne pochopenej Marxovej tézy, ktorú sme vyššie citovali z *Kritiky got-hajského programu*, kde sa hovorí, že pri rozdeľovaní spotrebných predmetov v socialistickej spoločnosti bude platiť tá istá zásada ako pri výmene tovarov rovnakej hodnoty, že sa budú vymieňať rovnaké množstvá práce v jednej forme za rovnaké množstvá práce vo forme inej. Je známe, že Marx s Engelsom nepredpokladali tovarovú výmenu v socializme, preto myšlienku o vymieňaní rovnakého množstva práce v jednej forme za rovnaké množstvo práce v inej forme pri uskutočňovaní socialistickej zásady odmeňovania nemožno spájať s výmenou rovnakých hodnôt, so zákonom hodnoty, resp. socialistické odmeňovanie sa nemôže pokladať za príčinu toho, že zákon hodnoty pôsobí, pretože tento pôsobí v socializme na základe iných ekonomických podmienok: dvoch výrobných sektorov, čo nachádza svoj odraz aj v nevyhnutnom využití zákona hodnoty pri uplatňovaní zásady odmeňovania v štátnom výrobnom sektore.

Trudodeň (pracovná jednotka) nevyjadruje nijaké hodnotové vzťahy, pretože v družstve pri rozdeľovaní fondu individuálnej spotreby nemožno v zásade hovoriť o rozdeľovaní vyprodukovanej hodnoty. Nejde tam o výmenu výrobkov prostredníctvom kúpy a predaja medzi členmi JRD. Trudodeň (pracovná jednotka) vyjadruje výrobné vzťahy družstevníkov, ktorí v rámci spoločného hospodárenia nevystupujú ako kupujúci a predávajúci, nevystupujú voči sebe ako individuálni výrobcovia tovarov. Preto i keď boj o správne spotrebúvanie trudodní sprevádza rast tovarovej výroby družstva, nemožno ho spájať so zákonom hodnoty, i keď redukuje rozličné práce na jedného menovateľa, na základe ktorého sa môže porovnávať účasť každého družstevníka, každej čaty, pracovnej skupiny na tvorbe spoločenského produktu; na tomto základe sa môže porovnávať ekonomická sila rôznych kolchozov navzájom.

Trudodeň (pracovná jednotka) je ekonomickou kategóriou družstevnej poľnohospodárskej výroby, ktorá vyjadruje základnú zvláštnosť výroby a vlastníctva výrobných prostriedkov a produktov práce v družstevnom sektore v porovnaní so štátnym sektorom. Ekonomická nevyhnutnosť trudodňa (pracovnej jednotky) je tu dotiaľ, dokiaľ existujú dva výrobné sektory. Keď sa vytvorí jedno všefudové vlastníctvo, ktoré vylúči tovarovú výrobu, nebude potrebný ani trudodeň. Nebude pôsobiť ani zákon hodnoty. Určitá miera práce bude však zachovaná. Bude ňou pracovný čas, ktorý bude možno priamo merať.

Ako sa uplatňuje pracovná jednotka vo svojej funkcii miery práce u nás?

Na to, aby sa pracovná jednotka využila ako miera práce, treba pre rozličné druhy prác, vykonávaných v jednotných roľníckych družstvách, nájsť nejaký porovnávací základ. Týmto porovnávacím základom sú tie druhy poľnohospodárskych prác, ktoré sú v družstve najrozšírenejšie, sú stredne ťažké, nevyžadujú nijakú zvláštnu špecializáciu a ktoré vykonávajú dospelí družstevníci.

Druhým nevyhnutným predpokladom pre využitie pracovnej jednotky je stanovenie výkonových noriem. Pri splnení normy u tých druhov prác, ktoré sme vybrali za porovnávací základ, dostáva družstevník jednu pracovnú jednotku.

U nás sú podľa vzorových noriem pre rastlinnú a živočíšnu výrobu v JRD zatriedené všetky druhy prác do 7 ťažkostných tried, a to podľa složitosti, ťažkosti, potrebnej kvalifikácie a spoločenskej dôležitosti. Pri splnení normy v prvej triede dosahuje družstevník 0.5 pracovnej jednotky, v druhej triede 0.75 pracovnej jednotky, v tretej — 1 pracovnú jednotku, v štvrtej 1.25 pracovnej jednotky, v piatej 1.5, v šiestej 1.7 a v siedmej — 2 pracovné jednotky.

Je úlohou JRD, aby si vzorové normy upravili podľa svojich výrobných podmienok, lebo len tak môže byť pracovná jednotka činiteľom, ktorý vyjadruje množstvo práce, potrebné na splnenie výrobného plánu. Podľa výkonových noriem určuje sa potreba pracovných síl a výrobných prostriedkov pre jednotlivé výrobné odvetvia. Jednotné roľnícke družstvá zostavujú plány potreby pracovných jednotiek, a to zvlášť pre výrobu rastlinnú, živočíšnu a ostatné druhy prác podľa jednotlivých mesiacov. Aby bola práca družstevníkov čo najrovnomernejšia — za celý rok — využitá, treba všestranne rozvíjať družstevnú výrobu a dopĺňať ju pridruženou výrobou.

Veľkú úlohu v upevňovaní pracovnej jednotky hrá šetrné spotrebovanie naplánovaných pracovných jednotiek, resp. ich úspora. V tomto smere si napr. už r. 1951 úspešne viedlo JRD Zlatná na Ostrove, ktoré z naplánovaných 69 pracovných jednotiek na hektár poľnohospodárskej pôdy, spotrebovalo iba 58, teda 84.1%. V prvom polroku 1952 v tom istom družstve z naplánovaných 34.224 pracovných jednotiek sa spotrebovalo len 24.091 — teda 70.39%, pričom pomerne veľkú úsporu pracovných jednotiek dosiahlo družstvo na administratíve, kde spotrebovalo iba 69.95% z naplánovaného počtu pracovných jednotiek.

JRD Zlatná dosiahlo tieto úspory vďaka správnej organizácii práce (stále pracovné skupiny už r. 1951). Tak isto JRD Bojnice spotrebovalo iba 70.70 % naplánovaných jednotiek, keď veľkú úsporu dosiahlo pri živočíšnej výrobe — 42.51 %. Na druhej strane sú družstvá, ktoré ešte dôsledne nebojujú za šetrné spotrebovanie pracovných jednotiek a tým poškodzujú spoločenské hospodárenie. Je to napr. JRD Opatovský Sokolec, kde bol plán pracovných jednotiek za minulý rok prekročený o viac ako 3000 pracovných jednotiek.

Funkcia pracovnej jednotky ako miery práce je nerozlučne spätá s funkciou miery spotreby, ktorá sa prejavuje pri rozdeľovaní naturálnych a peňažných dôchodkov jednotných roľníckych družstiev. Vďaka tejto funkcii môže pracovná jednotka slúžiť ako nástroj socialistickej zásady odmeňovania v poľnohospodárskej družstevnej výrobe.

Pri rozdeľovaní fondu individuálnej spotreby určí sa hodnota pracovnej jednotky (pod hodnotou pracovnej jednotky treba rozumieť množstvo výrobkov a peňazí, ktoré na ňu pripadá). Keď je určený fond individuálnej spotreby, výška hodnoty pracovnej jednotky závisí od počtu pracovných jednotiek. Čím viac pracovných jednotiek, tým je nižšia ich hodnota a naopak. Z toho vyplýva nevyhnutnosť boja o šetrné spotrebovávanie naplánovaných pracovných jednotiek. Pri ich priznávaní treba prihliadať na dosiahnuté výsledky.

Odmeňovanie v jednotlivých roľníckych družstvách prekonalo určitý vývoj. Stávaly sa prípady, že si družstevníci vyplácali pevný mesačný plat, ako to bolo v Chotěviciach, okres Vrchlabí, kde si po založení JRD vyplácali po 3000 Kčs na mesiac. Zo začiatku vo väčšine JRD sa odmeňovalo podľa odpracovaných hodín. Boli prípady, že práca žien sa hodnotila nižšie ako práca mužov, hoci pracovali na tom istom úseku a s rovnakým výkonom (napr. v JRD Zásmyky, okr. Kolín).

Dnes všeobecne prevláda odmeňovanie na základe pracovných jednotiek, ktoré sú jedným z najlepších prostriedkov v boji proti rovnostárstvu i „obezličke“ (anonymite práce). Družstvá, ktoré si dobre vedú pri spotrebovávaní pracovných jednotiek, zvyšujú ich hodnotu. Napr. v už uvedenom družstve — JRD Zlatná — na jednu pracovnú jednotku r. 1951 pripadlo 133 Kčs.

Komunistická strana Československa a vláda vychádza pritom v ústrety našim družstevníkom. Boly vydané zásady odmeňovania a doplnkových odmien v JRD a zásady pre odmeňovanie vedúcich pracovníkov

v JRD, ktoré sú smernicami pre správnu aplikáciu socialistickej zásady odmeňovania.

Doplňková odmena v jednotných roľníckych družstvách má charakter prémie v priemysle. Odstraňuje rovnosť a je zameraná na odmeňovanie kvality práce. Ako uvádzajú vzorové stanovy JRD, poskytuje sa v naturáliách alebo v peniazoch až do výšky 50 % výrobkov, získaných skupinou, čatou alebo jednotlivými družstevníkmi nad stanovený plán. V dobre prosperujúcich družstvách zaznamenali už v minulom roku prekročenie plánovaných úrod. Napr. v JRD Chtelnica prekročili plánovanú úrodu pšenice o 1 q, jačmeňa o 7.5 q, cukrovej repy o 11 q a tabaku o 6.55 q. Hodnota peňažnej časti pracovnej jednotky bola 100 Kčs a doplnková odmena 139.000 Kčs, pričom na jednotlivé členky tabačiarскеj skupiny pripadlo až 11.000 Kčs doplnkovej odmeny.

*

V procese výstavby jednotných roľníckych družstiev, v ich boji za rýchly rast spoločenského produktu, sohrá tovarová výroba mimoriadne dôležitú úlohu. Rast spoločenského produktu našich poľnohospodárskych výrobných družstiev znamená vlastne zvyšovanie podielu tej časti produktu, ktorá vchádza do tovarového obehu.

Tu je na mieste poukázať na ďalekosiahly politicko-hospodársky význam rozvíjania tovarovej výroby u jednotných roľníckych družstiev ako sjednotených socialistických tovarových výrobcov.

S. Stalin nás v *Ekonomických problémoch socializmu v SSSR* učí, že v prechodnom období od kapitalizmu k socializmu treba s plnou znalosťou veci využiť všetky páky tovarovej výroby, že treba „... plne rozvinúť obchod, štátny a družstevno-kolchozný a vytlačovať pritom z obehu tovarov všetkých možných kapitalistov“.⁸

J. V. Stalin podnecuje týmto našich hospodárskych praktikov na využitie tých ekonomických pák, ktoré predtým slúžili kapitalizmu, na úspešné rozvíjanie kolektívizácie poľnohospodárstva a na upevňovanie už existujúcich JRD.

Poučka o vytlačovaní všetkých možných kapitalistov z obehu tovarov sa vzťahuje u nás v súčasnosti najmä na oblasť poľnohospodárstva, kde ešte vyrábajú aj kapitalisti — dedinskí boháči.

⁸ J. V. Stalin, *Ekonomické problémy socializmu v SSSR*, Bratislava 1952, 14.

Ako si treba prakticky predstaviť vytlačovanie kapitalistov — dedinských boháčov — z obehu tovarov u nás a konečné, úplné vytlačenie dedinských boháčov z tovarového obehu?

Vytlačovanie dedinských boháčov z tovarového obehu má rôzne cesty. Neslobodno však zabúdať na jednu z hlavných ciest. Touto cestou je neprestajný rast tovarovej výroby v už založených jednotných roľníckych družstvách. Vieme, že popri masovej kolektivizácii, spočívajúcej na združstevnení celej malej a strednej poľnohospodárskej výroby, je pre prechod k likvidácii poslednej vykorisťovateľskej triedy u nás potrebné, aby výroba a zvlášť tovarová výroba JRD a ČŠSM nahradila tovarovú výrobu dedinských boháčov a aby celková tovarovosť poľnohospodárstva oproti minulosti podstatne stúpila.

Teda rastom tovarovej výroby JRD nielenže vytláčame kapitalistické živly z tovarového obehu, ale súčasne pripravujeme cestu k ich úplnej likvidácii.

Rastom tovarovej výroby, t. j. prebytkov družstevnej výroby zvyšuje sa priťažlivosť kolektivistckej formy hospodárenia na pôde, vzrastá počet JRD, silnie oblasť socialistických výrobných vzťahov v poľnohospodárstve, pripravuje sa masová kolektivizácia, zmenšuje a nakoniec odumiera poľnohospodárska malovýroba — to na jednej strane, a na druhej strane vytláčajú a konečne sa likvidujú dedinskí boháči ako poslední vykorisťovatelia u nás.

Rozvoj, tovarovej výroby JRD neprináša iba zlepšenie materiálnej a kultúrnej úrovne samých družstevníkov, a to tým, že zvyšuje spoločenské fondy a hodnotu pracovnej jednotky; ale je súčasne zdrojom rastu podielu družstevných roľníkov na celoštátnej akumulácii, ktorá zabezpečuje rozšírenú socialistickú reprodukciu v celom našom národnom hospodárstve.

S. Stalin v práci *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* ďalej rozvinul teóriu kolektivizácie. Ukázal cesty, ktorými treba ísť, aby bolo kolchozné vlastníctvo pozdvihnuté na úroveň všeludového vlastníctva a tým aby bola odstránená tovarová výroba, ktorá je neslučiteľná s perspektívou výstavby komunistckej spoločnosti.

Tovarová výroba v komunizme nebude; v našich podmienkach je však nevyhnutná, preto s hľadiska družstevnej poľnohospodárskej výroby je potrebné urobiť všetko, čo napomáha rastu výroby tovarovej časti spoločenského produktu v jednotných roľníckych družstvách.

DISKUSIA

JOZEF SOJKA

K OTÁZKAM CHOZRASČOTU A CHOZRASČOTNEJ EVIDENCIE V STAVEBNÍCTVE

Stavebníctvo je odvetvím priemyselnej výroby, ktorá sa zaoberá výrobou stavebných diel a pochopiteľne aj ich udržovaním v použiteľnom stave. Toto odvetvie priemyselnej výroby vytvára pre naše hospodárstvo nové energetické základne, nové vodné diela, predlžuje komunikácie, stavia nové elektrické a telefónne vedenia, obstaráva pracovné priestory pre nové továrne, školy, pre JRD, pre Štátne majetky, obstaráva ubytovanie pre obyvateľstvo atď. Môžeme povedať, že stavebníctvo rozširuje materiálno-technickú základňu pre rast národného produktu a tým prispieva k zvyšovaniu sily a obranyschopnosti nášho štátu, ktorý nastúpil cestu k socializmu a rýchlo po nej kráča vpred. S. Molotov na porade hospodárskych pracovníkov o stavebníctve povedal: „Stavebné problémy boli u nás vždy problémami nielen hospodárskymi, ale aj politickými. A je to pochopiteľné. Budúcnosť socializmu závisí predovšetkým od úspechov dnešného stavebníctva.“¹ Náš socialistický zajtrajšok závisí teda aj od nášho stavebníctva, od úspešne splnených ročných a päťročných plánov. Úspešne splnené plány neprinášajú so sebou iba nové stavebné diela (továrne, komunikácie a pod.), ale s novými stavebnými dielami nastupuje vyššia materiálna a kultúrna úroveň nášho ľudu, čo jasne formuloval vo svojom diele *Ekonomické problémy socializmu v SSSR* s. Stalin ako základný ekonomický zákon socializmu, a to „zabezpečenie maximálneho uspokojenia neustále rastúcich materiálnych a kultúrnych potrieb celej spoločnosti nepretržitým rastom a zdokonaľovaním socialistickej výroby na základe najvyššej techniky“.

¹ V. M. Molotov, *O stroitel'stve i zadačach stroitelej*, Partizdat, 1935, 27.

Úlohy, ktoré boli postavené v 5RP pre stavebný priemysel, napriek tomu, že boli pomerne vysoké, na zasadaní ÚV KSČ dňa 22. II. 1951 boli ešte zvýšené.

Oproti pôvodnému 5RP sa zvýšila investičná výstavba v celej ČSR o viac ako polovicu, z toho výstavba v ťažkom priemysle takmer o $\frac{3}{4}$. Zvýšenie investičnej výstavby bolo zamerané predovšetkým na rozvoj výroby základných odvetví, ako napr. rudných baní, hút, energetiky, cementárni, dopravy a pod. K veľkým stavbám pôvodnej päťročnice, ako sú Kunčice, Slapy a Považské elektrárne, pridružili sa ďalšie, zvyšujúce tempo našej socialistickej industrializácie. Rozsah stavebnej výroby oproti pôvodnému 5RP bol zvýšený o 21 %.

Aby sa mohol splniť tento stavebný plán, bolo treba prejsť k priemyselným formám výroby, k zabezpečeniu čo najväčšieho rozmachu továrenskej výroby dielcov a polotovarov. Typizácia stavieb, ktorá r. 1950 dosiahla iba 8 %, r. 1953 má podľa plánu vzrásť na 25 %. Úplne majú byť typizované stavby bytové, poľnohospodárske, sociálne a kultúrne a z polovice stavby priemyselné. Pritom sa majú typizované stavby uskutočňovať prúdovou metódou, ostatné metódou rýchlostavby. Rozšírenie nových stavebných metód pri maximálnom využití montážnych prvkov sa má uskutočňovať zvýšením mechanizácie stavebných prác. Využitie stavebných strojov, ktoré robilo pri dôležitých druhoch r. 1950 iba 4.8 hod. na pracovný deň, má sa zvýšiť r. 1953 na 8.2 hod. snížením stavu opráv a zlepšovaním organizácie hospodárenia so strojmi.

Všeobecne možno povedať, že od stavebníctva sa vyžadovalo a vyžaduje:

1. rýchlejšie uspokojenie stavebnej potreby,
2. zlacnenie stavieb (sníženie vlastných nákladov) a
3. zlepšenie kvality stavieb (predĺženie upotrebitelnosti bez veľkých opráv pri zachovaní bodu 1 a 2).

Rozhodujúcim faktorom pre splnenie vytýčených úloh bola a v súčasnej dobe je technika so svojimi modernými stavebnými strojmi. Technika do značnej miery určuje organizáciu výroby, umožňuje zlepšiť pracovné metódy, ovplyvňuje spôsob vedenia a riadenia podnikov a pod. Vo výrobe, najmä v socialistickej hospodárstve ide v podstate o to zaviesť takú organizáciu a riadenie výroby, také pracovné metódy, aby sa technika mohla uplatniť a využiť v plnej šírke. Organizácia a riadenie výroby, pracovné metódy nesmú tiesniť techniku, ale musia napomáhať jej rozvoj.

Pri riadení výroby a pri riešení problémov výroby neslobodno však podceňovať ekonomiku. Ekonomické odbory dávajú odpoveď na otázky, ako draho sa stavia, ako hospodárne alebo nehospodárne sa vynakladá materiál, ako sa využívajú výrobné nástroje (technika), ako sa šetrí ľudská práca, t. j. všeobecne povedané, ako sa zvyšuje produktivita práce.

Pri rozbere doterajších skúseností na vzostupe produktivity práce v stavebníctve majú podiel najmä tieto činitelia:

1. mechanizácia a automatizácia výstavby	40 %,
2. nové výrobné a pracovné spôsoby	20 %,
3. zlepšenie organizácie práce	20 %,
4. socialistické súťaženie	10 %,
5. zvyšovanie kvalifikácie pracovníkov	10 %.

Uvedené percentá vzostupu produktivity práce na jednej strane svedčia o dôležitosti techniky, o jej významnej úlohe v socialistickej výrobe, na druhej strane poukazujú tiež na význam ostatných faktorov výroby, ako sú nové pracovné metódy, organizácia práce, socialistické súťaženie a hovoria tak o najdôležitejšom faktore výroby, o človeku. Ekonomika odráža a spája všetky tieto faktory, kontroluje, ale aj ovplyvňuje vývoj, vytvára podmienky nepretržitého rastu na základe poznáných ekonomických zákonov.

Naše technické a niekedy aj vedúce kádre neraz podceňujú a zanedbávajú ekonomiku. S. Gottwald povedal o vedení nášho hospodárstva na celoštátnej konferencii KSČ v decembri r. 1952 tieto významné slová: „Neváham povedať, že problém kvality vedenia nášho hospodárstva je jedným z kardinálnych problémov.“

Tak je to v celom hospodárstve a tak je to aj v stavebníctve. Možno povedať, že stavebníctvo na tomto úseku viac zaostáva ako ostatné odvetvia národného hospodárstva, hoci v poslednom čase zaznamenalo značné zlepšenie.

Zaostávanie stavebníctva oproti ostatným odvetviám národného hospodárstva sa často odôvodňuje rozdrobenosťou stavebnej výroby, ktorá tu bola po oslobodení. Pri znárodnení r. 1948 národný podnik ČSSZ sdružoval v Čechách a na Slovensku asi 1500 bývalých súkromných firiem. V súkromných podnikoch prevládali väčšinou remeselné formy práce, z čoho vyplývalo, že metódy vedenia a riadenia hospodárstva súkromných podnikov nemohly vyhovovať požiadavkám socialistického hospo-

dárstva. K zaostalosti znárodnených podnikov v stavebníctve sa tiež pridružila „osobitná cesta vývoja k socializmu“, po ktorej chcel kráčať zradca Slánský a jeho spoločníci najmä v dvojročnici a na začiatku päťročnice, čo bolo vidieť z metódy, použitej pre plánovanie, financovanie, organizáciu chozrasčotu a zo zmätku v účtovnej evidencii a v dôsledku toho v nemožnosti kontroly.

V tomto čase sa preberalo pomerne málo sovietskych skúseností. V hospodárstve sa to prejavilo tým, že sme sa neučili od Sovietskeho sväzu viesť a riadiť podniky metódou chozrasčotu ako základnou metódou vedenia a riadenia socialistických podnikov, ale potácali sme sa od prekážky k prekážke a riešili problémy, ktoré boli v Sovietskom sväze už dávno vyriešené.

Tak sa stalo, že v stavebníctve doteraz nie je vybudovaný chozrasčot tak v rámci vnútropodnikovom, ako aj v rámci podnikovom. Tým nemožno povedať, že v ostatných odvetviach priemyslu je chozrasčot vybudovaný, lenže v ostatných odvetviach priemyslu sú v budovaní chozrasčotu ďalej ako v stavebníctve.

Stavebníctvo svojou povahou patrí ku kusovej (zákazkovej) výrobe. S. Molotov povedal o stavebníctve, že je to najťažší úsek priemyselnej výroby. Ťažkosť stavebnej výroby spočíva v premenlivosti podmienok a okolností, za ktorých sa stavia (iné stavenište, iný druh pôdy, iné ročné obdobie a pod.). V stavebníctve výrobok (stavebné dielo) sa nepohybuje, ale ostáva stále na tom istom mieste. Miesto výrobku sa pohybuje, resp. premiestňujú výrobné nástroje a pracovníci, pričom podmienky, za ktorých sa vyrába, sú rôzne. Odlišné jeden od druhého sú aj výrobky, pokiaľ nie sú typizované.

Všetky tieto charakteristické zvláštnosti, ktoré vyplývajú z povahy výroby, odrážajú sa aj na chozrasčotných pákach, ktorými sa uskutočňuje socialistické vedenie a riadenie stavebného podniku. Chozrasčot sa musí prispôbiť podmienkam, v ktorých sa uplatňuje, aby mohol plniť úlohy, ktoré v podstate spočívajú v podnecovaní rastu produktivity práce, v podnecovaní všestrannej ekonomie materiálu a v snižovaní vlastných nákladov na jednicu výroby. Aby chozrasčot mohol plniť tieto úlohy, musia sa preň vytvoriť v podniku predpoklady, ktoré možno shrnúť do najzákladnejších bodov:

- a) včasné vyhotovenie technických projektov stavieb;
- b) THN, kalkulácia a na základe nich zostavený technicko-hospodársky a finančný plán podniku;

- c) vybudované odbory národohospodárskej evidencie;
- d) sústava financovania a finančná kontrola bankou;
- e) socialistické odmeňovanie zamestnancov;
- f) princíp osobnej zodpovednosti pri organizácii práce.

Skôr než sa pristúpi k výstavbe určitého stavebného diela, treba, aby stavebné dielo bolo vopred zahrnuté do plánu a aby boli preň pripravené včas *projekty*. Z toho vyplýva pre investičné plánovanie, aby malo dostatočný časový predstih a aby boli k dispozícii niekoľkoročné výhľadkové plány investícií. U nás zatiaľ nie je splnený tento predpoklad a mnoho ráz projekčná služba nie že nemá pred sebou dlhodobý výhľadkový plán investícií, ale často nemá schválený plán investícií na bežný rok. Preto nemôže projekčná služba prispievať k zhospodárneniu investičnej výstavby v dostatočnej miere, oneskoruje sa s detailnou projekčnou pripravenosťou a neposkytuje tak stavebnej výrobe všetky podmienky pre riadnu prípravu a organizáciu stavebných prác. Tým sa podlamuje hospodárnosť výstavby a vzostup úrovne stavebnej techniky. Okrem toho, pretože projekty musia byť vypracované vo veľmi krátkom čase, sú vypracované nie dosť dokonale a často už v mnohých projektoch sú skryté rezervy, ktoré pri ich odhalení dávajú možnosť podstatne znížiť vlastné náklady stavby. Pri usneseniach strany a vlády o Ostravsku sa urobila revízia projektov jednak na Ostravsku a jednak na niektorých dôležitých stavbách v ČSR. Pri revízii sa odhalili rezervy, ktoré umožňovali znížiť vlastné náklady stavby až o 30 %. Napr. pri porovnávaní váhových ukazovateľov našich a sovietskych stavieb sa zistilo, že naše stavby sú o 30 % ťažšie ako sovietske stavby. To svedčí v skutočnosti o nehospodárnosti našich projektov a nižšej odbornej úrovni našich projektantov.

Nehospodárnosť našich projektov vyplýva nielen z nižšej odbornej úrovne projektantov, ale aj z nesprávneho zainteresovania projektantov na práci. Projektanti majú úkolovanú prácu. Rovnakú odmenu dostanú za vysoko hospodárne alebo menej hospodárne vypracovaný projekt.

Značné zníženie vlastných nákladov a skrátenie výrobného procesu sa dosiahne tiež pri typizovaných projektoch a na ich základe vystavených typizovaných stavbách. Typizované stavby umožňujú rýchle tempo výstavby, zavádzanie najnovších pracovných metód do stavebníctva a maximálne využívanie stavebných strojov.

Ak sa zníži počet typov stavieb, možno vhodne používať normalizované konštrukčné prvky a možno spriemyselnovať ich výrobu v továrňach

alebo v mechanizovaných stavebných dvoroch. Na základe typizácie stavieb a normalizácie stavebných prvkov a konštrukcií sa rýchlejšie hromadia výrobné skúsenosti a rýchlejšie stúpa produktivita práce. U typizovaných stavieb možno rýchlejšie spresňovať THN, kalkuláciu, evidenciu a pod. Spresnená kalkulácia umožňuje lepšie meranie hospodárnosti a produktivity práce.

V SSSR podľa údajov Ministerstva pre výstavbu podnikov ťažkého priemyslu sa dosiahlo použitím typových projektov sníženie vlastných nákladov stavieb vo výške asi 15% oproti podobným stavbám, prevádzaným podľa individuálnych projektov.

Nedostatky v projektovaní stavieb nevyplývajú len z nedostatočnej práce projekčných organizácií, ale — ako sme už spomínali — aj z nedostatočného predstihu v plánovaní a v menení projektových úloh investormi. Napr. r. 1952 Stavoprojekt stratil 133.000 pracovných hodín tým, že investori menili projektové úlohy.

Po usneseniach vlády zo dňa 16. apríla 1952 o zavedení novej metódy zostavovania štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva možno očakávať zlepšenie aj v plánovaní investícií do tej miery, že budú predpoklady pre zostavenie dokonalých projektov a tým bude splnený základný predpoklad pre upevnenie chozrasčotu.

Na základe projektov za pomoci technicko-hospodárskych noriem pristúpi sa v podniku k zostavovaniu *kalkulácie*, ktorá vyjadruje plánované vlastné náklady stavebného diela a je podkladom pre odbytovú cenu výrobkov.

Vzhľadom na svojráznu povahu stavebnej výroby kalkulácia v stavebníctve sa odlišuje od kalkulácie v iných priemyselných odvetviach a prekonala od r. 1949 podstatné zmeny.

Po „K“ kalkulácii, ktorá bola vybudovaná na báze individuálnych predajných cien stavebného diela, pristúpilo sa k tzv. „normálovej kalkulácii“, ktorá je u nás doteraz v platnosti. „K“ kalkulácia vychádzala z potrieb vyspelých kapitalistických podnikov, a preto nemohla vyhovieť požiadavkám socialistického hospodárstva.

Normálová kalkulácia mala urýchliť cestu zavádzania chozrasčotu; vychádza z potrieb celého národného hospodárstva a slúži súčasne aj najnižším složkám podniku (lepšie povedané, slúžila by týmto složkám, ak by splnila určité predpoklady, o ktorých bude reč neskoršie). Aby mohla plniť všetky tieto požiadavky, bola rozdelená do troch stupňov v súlade s plánovaním a projektami, a to:

1. podľa dlhodobého plánovania (ročného alebo viacročného) na základe projektov vznikla kalkulácia I. stupňa;

2. podľa krátkodobého plánovania (štvrtročného) vznikla kalkulácia II. stupňa a

3. podľa prevádzkového plánovania (mesačného) vznikla kalkulácia III. stupňa.

Prvý kalkulačný stupeň stanoví plánované vlastné náklady na jednotku obostavaného priestoru (na 1 m^3) alebo zastavanej plochy (na 1 m^2) na základe hrubých projekčných podkladov.

Druhý kalkulačný stupeň je odbytovou kalkuláciou a stanoví ceny podľa konštrukčných prvkov (1 m^3 povaly, 1 m^3 muriva, 1 m^2 obložných otvorov a pod.). Odbytové ceny kalkulácie II. stupňa boli stanovené r. 1951 za predpokladov hospodárnych postupov prác (r. 1951) v cenách toho istého roku bez ohľadu na stupeň mechanizácie a iné podmienky príslušnej stavby.

Tretí kalkulačný stupeň je výrobná alebo prevádzková kalkulácia a vychádza z podmienok príslušného podniku. Tento stupeň slúži pre zisťovanie hospodárnosti.

V podnikoch sa používa iba I. a II. stupeň kalkulácie, III. stupeň kalkulácie sa používa iba zriedka, pretože nie sú dostatočne vybudované THN.

Takýto spôsob kalkulácie nevyhovuje chozrasčotu, lebo nedáva možnosť kontrolovať hospodárnosť a produktivitu práce. Výkony dosiahnuté v podniku sa oceňujú iba podľa priemerných cenových noriem, platných pre celú republiku a nie pre určitý podnik, pre určitú výrobnú techniku. Pomerne v máloktorom podniku (iba v tých, kde je kalkulácia III. stupňa) možno porovnávať náklady v skutočnosti dosiahnuté s nákladmi, ktoré sa mali dosiahnuť podľa THN.

Tieto nedostatky kalkulácie sa prenášajú do technicko-hospodárskeho a finančného plánu stavebného podniku, ktorý je súčasťou celoštátneho plánu a na jeho základe sa usmerňuje celá výrobná a hospodárska činnosť podniku.

Za takýchto okolností aj kontrola korunou stráca na svojom význame a kontrolná funkcia banky ako jedna z veľmi dôležitých chozrasčotných pák prestáva pôsobiť v pravý čas, v odôvodnených prípadoch. Podniky, ktoré sú vyzbrojené modernejšou technikou, ktoré sú viac mechanizované, dosahujú úlohy vytýčené plánom bez ťažkostí, pritom môžu pra-

covať ne hospodárne. Podniky, ktoré sú menej mechanizované — zastalejšie — hoci pracujú hospodárne, môžu mať ťažkosti pri plnení plánu a pri financovaní.

Na tomto úseku stavebníctvo v porovnaní s ostatnými odvetvami priemyslu musí veľa doháňať, aby splnilo najzákladnejšie predpoklady pre zavedenie chozrasčotu a tým umožnilo kontrolovať hospodárnosť a produktivitu práce.

Ďalšou dôležitou podmienkou pre upevnenie chozrasčotu je dobre vybudovaná *národohospodárska evidencia* stavebného podniku.

Podnikové počtovníctvo platné do konca r. 1952 vyrastalo z potrieb kapitalistického hospodárstva, a preto nemohlo a nemôže vyhovovať potrebám socialistického hospodárstva, ktoré kladie na evidenciu stále nové a vyššie nároky.

Medzi hlavné nedostatky, ktoré boli charakteristické pre počtovníctvo v stavebníctve, pre ktoré nemohlo plniť požiadavky socialistického hospodárstva, patria:

1. počtovníctvo vyrastalo zo zákonov kapitalistického hospodárstva, jeho hlavným cieľom bolo meranie ziskov;

2. nezodpovedalo potrebám plánovaného hospodárstva, bolo odtrhnuté od metódy plánovania;

3. vo svojej vnútornej výstavbe bolo budované viac s formálneho hľadiska, zameriavalo sa na vedľajšie úseky podnikovej činnosti (nákup, odbyt, správa), hlavnú činnosť — výrobu — zanedbávalo;

4. neposkytovalo údaje pre zisťovanie skutočných vlastných nákladov a ani údaje pre kontrolu plnenia plánu snižovania vlastných nákladov;

5. bolo preorganizované v niektorých detailoch, ale neplnilo často ani minimálne požiadavky.

Pokusy vybudovať evidenciu, ktorá by vyhovovala požiadavkám socialistického hospodárstva, vyústily v stavebníctve do konca r. 1952 zhruba do piatich základných typov organizácie, a to:

1. organizácia vypracovaná na Ústrednom riaditeľstve ČSSZ a použitá vo väčšine závodov v Čechách a na Slovensku;

2. organizácia vypracovaná na Oblastnej správe ČSSZ pre Slovensko v Bratislave;

3. organizácia zavedená na závode SOP v Prahe;

4. organizácia, ku ktorej dospel závod Tábor;

5. organizácia používaná v závode v Písku.

Ani jedna z týchto typov organizácie nemohla vyhovieť požiadavkám socialistického hospodárstva, lebo všetky boli vybudované na zásadách kapitalistického počtovníctva.

Dôležitým medzníkom, ktorý sa stal základom pre odbúranie kapitalistických prežitkov v evidencii, je usnesenie vlády zo dňa 16. apríla 1952 o zavedení novej metódy zostavovania štátneho plánu rozvoja národného hospodárstva a usnesenie strany a vlády zo dňa 4. a 8. júla m. r. o politickom a organizačnom zabezpečení tejto plánovacej metódy. V organizačnom a politickom zabezpečení plánovacej metódy sa ukladá Ministerstvu financií a ostatným ministerstvám (medzi nimi aj Ministerstvu stavebného priemyslu), aby od januára 1953 zaistili prechod na metódu socialistickej národohospodárskej evidencie, ktorá bude v plnom súlade so zákonmi socialistického hospodárstva a vytvorí predpoklady pre zavedenie chozrasčotu do závodov. Podľa sovietskych skúseností bolo vydané vládne nariadenie 41/1952, v ktorom sa ustanovujú účtovné zásady pre vybudovanie socialistickej evidencie, a na jeho základe smernice pre typovú účtovnú osnovu pre stavebné a montážne organizácie. Forma a technika v smerniciach nie je predpísaná, ale je ponechaná na rozhodnutie jednotlivým hlavným účtovníkom. Voľnosť vo forme a technike je vynútená nedostatkom skúseností s novou účtovnou evidenciou, nerovnakým technickým vybavením účtární a tiež rôznorodosťou stavebnej výroby. Na základe skúseností, ktoré sa získajú so zavedenou účtovnou evidenciou v tomto roku, pristúpi sa k výberu najvhodnejšej formy a techniky účtovania.

Smernice k účtovej osnove pre stavebné a montážne organizácie sa podstatne líšia od zásad starej účtovnej evidencie. Miesto doterajšej desiatkovej sústavy (členenie v účtovej osnove na triedy, účty a podúčty) sa pristúpilo podľa sovietskeho vzoru k členeniu účtovej osnovy na oddiely a účty. Členenie na oddiely a účty nevychádza z formálnych požiadaviek účtovnej evidencie, ako to bolo pri desiatkovej sústave, ale zachytáva a odráža proces hospodárskej činnosti podniku vo všetkých jeho stupňoch (financie, nákup, výroba, predaj a pod.) s prihliadnutím na požiadavky plánovania a chozrasčotu.

V syntetickej účtovnej evidencii nie sú teda zavedené triedy, účty a podúčty, ale detailnejšie sledovanie pohybu prostriedkov v podniku je presunuté do analytickej evidencie. Tak syntetická evidencia predstavuje jeden uzavretý celok. Odstránili sa doteraz platné dva okruhy účtovníctva (finančné účtovníctvo a prevádzkové účtovníctvo) a je zavedená

jednookruhová účtovná evidencia, ktorá poskytuje údaje pre najdôležitejších ukazovateľov plánu.

Ďalšia dôležitá zmena v účtovnej evidencii spočíva v sledovaní nákladov, čo vyplýva z odbúrania formalistického chápania účtovnej evidencie. Náklady sa sledujú predovšetkým podľa kalkulačného hľadiska a až potom podľa jednotlivých druhov. Druhové sledovanie nákladov je presunuté do analytickej evidencie.

Sledovanie hlavnej výroby v stavebných a montážnych organizáciách prebieha v syntetickej evidencii na kalkulačných účtoch oddielu výroby (stavebné práce, montáž kovových konštrukcií, montáž zariadenia), kde sa zachytávajú všetky priame a režijné náklady hlavnej stavebnej výroby. Rozčlenenie hlavnej výroby do troch skupín vyplynulo z požiadaviek normovania režijných nákladov. Normy (limity) režijných nákladov stanoví vláda podľa jednotlivých druhov stavebných prác, a to:

1. u stavebných prác v % z celkových priamych nákladov;
2. pri montáži kovových konštrukcií v % z priamych nákladov, v to počítajúc hodnotu konštrukcií;
3. pri montáži zariadenia v % zo základnej mzdy robotníkov zamestnaných na montáži.

V novej evidencii sa vychádza z dnešných podmienok výroby v priemere celého hospodárstva, avšak už dnes treba vidieť žiaduci vývoj a snažiť sa tam, kde je to možné, vyskúšať spôsoby, ktoré by umožnili odkrývať ďalšie rezervy a ovplyvňovať výrobný proces. Na niektoré tieto možnosti poukážeme.

V rámci každého úseku hlavnej výroby sa vedie analytická evidencia podľa jednotlivých objektov a podľa položiek typového kalkulačného vzorca na evidenčných lístkoch objektu. (Pod objektom sa rozumie budova, železničná výhrevňa, most, čerpacia stanica, elektrické vedenie a pod.). Predpísaná analytická evidencia podľa objektov a položiek kalkulačného vzorca nezaručuje však sledovanie nákladov podľa jednotlivých druhov konštrukčných prvkov. Z analytickej evidencie sa dá len veľmi ťažko vypočítať, čo stojí 1 m³ muriva, čo stojí 1 m³ betónu a nemožno kontrolovať normy. Sledovať náklady podľa týchto merných jednotiek je veľmi dôležitá a veľmi potrebná vec. Ak pozná vedúci stavby výšku nákladov na určitú mernú jednotku, sleduje ich vývoj, porovnáva ich s normovanými a je prinútený viac sa zaujímať o priebeh vý-

robného procesu, aby hľadal možnosti znížiť náklady a využil pre tento cieľ všetky páky chozrasčotu.

Režijné náklady stavebnej výroby sa zachycujú na usporiadacích účtoch (správna a hospodárska režia a ostatná režia) a rozvrhujú sa mesačne do vlastných nákladov hlavnej stavebnej výroby okrem obstarávacej a skladovacej rezie, ktorá sa zachytáva na účte obstarávacej a skladovacej rezie a prevádza sa na jednotlivé druhy materiálových zásob.

Rozvrhovanie správnej a hospodárskej rezie sa má podľa smerníc k účtovej osnove pre stavebné a montážne organizácie robiť úmerne čiastkam základných miezd robotníkov. Takéto rozvrhovanie pri nerovnakej mechanizácii jednotlivých stavieb nezaručuje vykázanie správnej výšky nákladov na jednotlivé stavby. Na viac mechanizovaných stavbách sa vyplatí menej miezd a podľa toho aj podiel správnej a hospodárskej rezie, ktorý pripadá na tieto stavby, bude nižší. Na menej mechanizovaných stavbách sa vyplatí viac miezd, a preto podiel správnej a hospodárskej rezie, pripadajúci na túto stavbu, musí byť vyšší. V skutočnosti by to malo byť celkom opačne. Na viac mechanizované stavby by malo pripadnúť viac správnej a hospodárskej rezie a na menej mechanizované stavby by malo pripadnúť menej správnej a hospodárskej rezie. Z toho potom vyplýva, že pri tejto metóde meranie nákladov nie je presné.

Z týchto dôvodov bude treba zameniť mzdovú základňu pre rozvrhovanie rezie za inú. Bude treba vyskúšať novú metódu, ktorá by zaručovala správne rozvrhovanie správnej a hospodárskej rezie a poskytovala presnejšie podklady pre odhaľovanie rezerv pri zvyšovaní hospodárnosti a produktivity práce.

Ostatná režia sa delí podľa spôsobu rozvrhovania na dve skupiny. Náklady na doplnkové mzdy, príplatky ku mzdám, náklady na ochranu práce a bezpečnosť, ako aj náklady na spotrebovanie drobného a krátkodobého inventára sa rozvrhujú na hlavnú stavebnú výrobu v pomere k základnej mzde robotníkov, zvyšujúca časť ostatnej rezie sa rozvrhuje na stavebné a montážne práce priamo tam, kde je to možné, alebo sa rozvrhuje v pomere k základným mzdám robotníkov. Aj v tomto prípade rozvrhovanie rezie teoreticky nie je správne vyriešené, lenže v skutočnosti ide o menšie sumy a tak rozdiel medzi rozvrhnutou reziou podľa miezd a podľa správnej základne nebude rozhodujúci. Ak sa dá, pravda, nájsť iná základňa pre rozvrhnutie zvyšujúcej časti ostatnej rezie, ktorá by nevyžadovala pri rozvrhovaní rezie viac času a bola by aj teoreticky správna, treba na ňu prejsť.

Na rozdiel od iných odvetví priemyslu sa v stavebníctve uplatňuje osobitná chozrasčotná forma kontroly korunou. Jej povaha vyplýva z charakteru výrobného procesu, ktorým sa stavebníctvo líši od iných odvetví. Finančná sústava a tým aj finančná kontrola banky ovplyvňuje snižovanie rozostavanosti stavieb, napomáha sniženiu vlastných nákladov, pravda, za predpokladu, že sú vybudované progresívne THN — a na ich základe kalkulácie, technicko-hospodársky a finančný plán stavebného podniku.

Stavebné a montážne organizácie na rozdiel od iných podnikov majú stanovené vlastné obrátové prostriedky iba vo výške 12—15 % z celkových obrátových prostriedkov. Ostatné obrátové prostriedky stavebného podniku sa financujú s výnimkou krátkodobých úverov (sezónny úver, úver na generálne opravy stavebných strojov) vo forme záloh a faktúr stavebníka.

Zálohy poskytuje stavebnej organizácii stavebník pre vytvorenie normálnych zásob základného materiálu na stavenisku a v skladištiach, ako aj na krytie nedokončenej stavebnej výroby. Faktúry predkladá stavebná a montážna organizácia stavebníkovi každých desať dní na úhradu (dekádne alebo čiastkové faktúry). Na konci mesiaca sa fakturácia spája s fyzickou inventúrou stavby za prítomnosti stavebníka, pričom sa odovzdáva úsek dokončených prác stavebníkovi. Na odovzdané práce sa vystaví mesačná faktúra, ktorú je povinný stavebník uhradiť do 72 hodín po prijatí.

Ak stavebná organizácia plán neplní, alebo plní plán nehospodárne, koncom mesiaca sa jej to odrazí na finančnom stave. Banka je tak upozornená na zlé hospodárenie podniku, čo musí okamžite hlásiť nariadeným orgánom. Tento spôsob kontroly je však iba vtedy účinný a nebyrokratický, ak boli splnené predpoklady, ktoré spočívajú v progresívnych THN a výrobnej kalkulácii a ak ostatné podniky, s ktorými je stavebný podnik v styku (zásobovacie podniky), plnia svoje záväzky podľa hospodárskych smlúv. Ak nie sú splnené tieto predpoklady, z banky sa stáva iba byrokratický orgán, ktorý nekontroluje hospodárenie podniku, ale ktorý vykonáva povinnosti nariadené predpismi, ba dokonca finančná kontrola pôsobí v niektorých prípadoch záporne. Staly sa prípady, keď na stavbách pre nedostatok finančných prostriedkov musela byť zastavená prevádzka, hoci stavebný podnik nebol priamo zodpovedný za vzniknuté poruchy (nedostatok niektorých druhov zásob a pod.). Za toto obdobie sa na stavbách značne zanedbalo plnenie plánu a pod-

nikom vznikly z toho zastavenia vysoké straty, ktoré pôvodné finančné ťažkosti len zväčšili. Uvedený príklad svedčí o potrebe dôraznejšie zavádzať chozrasčot vo všetkých odvetviach národného hospodárstva, pričom neslobodno podceňovať nijakú z jeho pák, ale všetky využívať správne vo vzájomnom súlade.

Organizácia práce má tiež veľmi veľký vplyv na výsledky výroby. Skúsenosti ukazujú, že pri malom zanedbaní organizácie práce sa snižuje výrobnosť pracovníkov o 30 % a o 50 % využitie strojov a zas naopak, organizačné opatrenia opreté o krátkodobé, napr. týždenné plány zlepšujú výrobnosť až o 20 %.

V niektorých podnikoch sa robily pokusy urobiť čo najdetailnejšiu administratívnu prípravu práce, ako je to v priemyselnom podniku so sériovou výrobou. Na celé stavebné dielo sa formálne detailne rozpísal plán i s dokladmi, vyhotovily sa všetky materiálové a úkolové lístky. Ak niektorý úkolový lístok vypadol alebo sa musel zmeniť výrobný postup vplyvom okolností, celá príprava bola nepoužiteľná a palier stavby s vedúcim stavby ostal pred úlohou organizovať prácu bez pomôcok znovu. Takáto organizácia práce pochopiteľne nevyhovovala, lebo brzdila snahu pracovníkov snižovať vlastné náklady výroby. Šlo o byrokratický spôsob riadenia a nie o operatívne vnútropodnikové plánovanie.

Príklad vhodného spojenia techniky a ekonomiky poskytuje organizácia stavebnej výroby v n. p. Hydrostav, kde prešli na systém výrobných príkazov, ktorý úzko súvisí s vybudovaním výrobnej kalkulácie. Podľa tohto systému nadriadený orgán dáva podriadenej složke výrobný príkaz, podložený výrobnou kalkuláciou. Podriadený orgán výrobný príkaz preskúma, či za podmienok, za ktorých pracuje, bude môcť splniť výrobný príkaz. Po preskúmaní výrobného príkazu podriadená složka robí prípravu práce.

Takto sa riadi výroba medzi hlavnou správou a podnikom, medzi podnikmi a závodmi, medzi závodmi a stavbami, medzi stavbami a paliermi, medzi paliermi a pracovnými čatami. Tak napr. výrobným príkazom pre závod je štvrtročný plán a výrobná kalkulácia platná na štvrt roka, výrobným príkazom pre vedúceho stavby je prevádzkový plán na jeden mesiac a výrobná kalkulácia na jeden mesiac, pre vedúceho čaty sa vydá výrobný príkaz na jeden týždeň s úkolovými a materiálovými lístkami.

Každá pracovná jednotka, ktorá dostala výrobný príkaz, má v ňom udané pracovné úlohy, ale aj limitované náklady na vykonanie daných

úloh. Toto ju núti sústavne využívať všetky možnosti, ktoré má k dispozícii. Ak plní pracovná jednotka úlohy s nižšími výrobnými nákladmi, ako sú plánované náklady, dostáva pri splnení plánu výkonov (výrob. príkazu) za dosiahnutie úspory prémie. Ak výrobné úlohy nesplní, nadriadený orgán rozoberie príčiny, pre ktoré úlohy nemohly byť splnené a zjedná okamžitú nápravu.

Takýto spôsob riadenia práce je však len tam možný, kde sú preň vybudované základné podmienky, najmä progresívne THN a na základe nich vybudovaná kalkúlia.

Účinnosť organizácie si treba overovať na všetkých úsekoch výrobného procesu. Zvlášť sa treba zamerať na vlastnú organizáciu stavania, ktorá je obvyčajne základňou všetkých výrobných složiek. Nové pracovné metódy, ako prúdová metóda stavania, kolektívny spôsob murovania, murovanie do Tencеровho rámu, Novotného metóda murovania priečok, kladú na organizáciu zvlášť vysoké nároky.

Ešte väčší význam nadobúda organizácia a riadenie práce na veľkých stavbách, kde pracujú tisícky, ba často aj desaťtisícky pracovníkov, pričom sa operatívna koordinácia jednotlivých pracovných úsekov veľmi sťažuje. V týchto prípadoch sa riadenie práce technicky zdokonaľuje a používa sa dispečerský spôsob riadenia stavieb.

Predpokladom dispečerského spôsobu riadenia stavieb je jasné prevádzkové plánovanie, založené na neustálej a sústavnej kontrole plnenia plánu a na technickom vybavení staveníšť.

V SSSR bol dispečerský spôsob riadenia stavieb rozšírený už pred Veľkou vlasteneckou vojnou a používal sa v rôznych obmenách na viac ako 100 stavbách.

„Kladné výsledky dispečerskej služby podľa vykonaných prieskumov temer zo všetkých stavieb, kde bola dispečerská služba, pozostávajú v tomto: v podstatnom zdokonalení operatívneho riadenia stavebnej výroby na základe centralizovanej kontroly, sústavnej evidencie priebehu výroby a rozvetvenej dispečerskej spojovacej siete so všetkými pracoviskami, v snížení výrobných strát a v odstránení stratových časov, zavinených zlými dodávkami stavebných hmôt, polotovarov, zariadenia atď. na pracovisko, v snížení neproduktívnych stratových časov prevádzkového personálu prijímaním rôznych príkazov a pokynov od vedenia závodu, v rýchlom vybavovaní vzniknutých prevádzkových problémov, v lepšom využití stavebných strojov a zariadenia; v uľahčení zostavova-

nia rôznych evidenčných hlásení a výkazov na stanovišti i v podporovaní rozvoja socialistického súťaženía a stachanovského hnutia a na základe denných ukazovateľov výkonov pracovných čiat a v možnosti poskytnúť názornú informáciu robotníctvu o výsledkoch ich práce a o dosiahnutých úspechoch každej pracovnej čaty.“²

Ďalšou dôležitou pákou pri riadení práce je správna organizácia odmeňovania, ktorá predpokladá v prvom rade dokonalú evidenciu práce a odstupňovanie práce podľa množstva a jej kvality. S. Molotov v zpráve o práci vlády na VII. sjazde sovietsk SSSR povedal: „Organizovať mzdy, to znamená poznať robotníkov, poznať ich kvalifikáciu, vedieť, kde sú rozhodujúce úseky výroby a koho treba podnecovať v prvom rade.

Takáto organizácia miezd nie je možná bez znalosti základov výroby a bez znalosti významu výrobnej techniky. Organizovať mzdu znamená zamerať úsilie celého robotníckeho kolektívu správnym smerom, znamená zdvojnásobiť jeho silu.“³

V SSSR mzdová politika a využívanie miezd ako dôležitej chozrasčotnej páky vo výrobe je na omnoho vyššom stupni ako u nás. U nás používame časovú a úkolovú mzdu a iba zriedka progresívny úkol (prvé pokusy s progresívnym úkolom sa robia na Trati družby), hoci v SSSR majú veľmi dobré výsledky s touto formou mzdy. Pri zavedení progresívnej úkolovej mzdy v sovietskych podnikoch stúpila o niekoľko % produktivita práce a priemerne sa ušetrilo na stavbách 5—7% mzdového fondu.

Naša mzdová sústava v stavebníctve iba zriedka využíva odmeňovanie výrobných robotníkov a vedúcich pracovníkov za dosiahnutú hospodárnosť alebo za predčasné splnenie plánu. V SSSR sa vyplácajú prémie za splnenie plánu v lehote a pred stanovenou lehotou s podmienkou, že sa splní stanovená úloha sníženia vlastných nákladov a súčasne sa dodrží akosť výrobkov.

Treba, aby naše stavebníctvo aj v mzdovej otázke rozhodnejšie pristupovalo k zavádzaniu takýchto foriem mzdy, pričom sa nesmie opustiť socialistická zásada odmeňovania „každému podľa jeho práce“. Táto zásada je zvlášť dôležitá pri odmeňovaní pracovníkov, kde je nebezpe-

² Faktorovič, *Dispečerský spôsob riadenia stavieb*, Praha 1951, 201.

³ V. M. Molotov, *Otčetnyj doklad o rabote praviteľstva VII. sjezda Sovietov SSSR*, Moskva 1935, 53.

čnosť a tendencia odmeňovať vysokými prémiami vedúcich pracovníkov za úspory, ktoré sa dosiahly pričinením výrobných robotníkov.

Správny systém odmeňovania je možný iba vtedy, ak budú preň splnené ostatné predpoklady, o ktorých sme už hovorili. Sem patrí najmä správna organizácia a plánovanie práce, progresívne THN, spoľahlivá analytická evidencia práce a miezd a pod. Bez týchto základných podmienok nebude možné využiť ani túto ďalšiu chozrasčotnú páku, ktorá je veľmi užitočná a nápomocná pri zvyšovaní produktivity práce.

V našom príspevku sme nadhodili niekoľko ekonomických problémov zo súčasného stavebníctva, ktoré vyžadujú, aby sa nad nimi ekonomovia, tak teoretici, ako aj praktici, zamysleli a prispeli k ich riešeniu a tak k prehlbeniu chozrasčoty v stavebníctve.

Pri všetkých ťažkostiach, s ktorými sa dnes stavebníctvo stretáva, dochádza sa k spoločnému bodu, a to sú nedostatočne vybudované THN. Práve tento spoločný a počiatočný bod poznala veľmi dobre záškodnícka klika na čele so zradcom Slánskym a budovanie všetkých druhov noriem úmyselne brzdila. Slánsky poznal veľmi dobre slová s. Stalina, ktoré predniesol vo svojom prejave na I. všesväzovej porade stachanovcov r. 1935:

„Bez technických noriem nie je možné plánované hospodárstvo. Technické normy sú potrebné okrem toho i preto, aby sme nabádali zaostávajúce masy dosiahnuť pokročilejšie masy. Technické normy — to je významný regulujúci faktor, organizujúci vo výrobe široké masy robotníkov okolo pokročilejších živlov robotníckej triedy.“⁴

Dnes treba škody spôsobené Slánskym a jeho klikou čo najrýchlejšie odstrániť. Úloha vybudovať normy v stavebníctve pripadla Ústavu stavebnej ekonomiky v Prahe. Pritom treba zdôrazniť, že podniky sa nemôžu spoliehať iba na Ústav stavebnej ekonomiky v Prahe a na pomoc nadriadených orgánov, že im všetky tieto otázky vyriešia. Niektoré druhy noriem, ktoré sú závislé od výrobných podmienok podniku, ako napr. normy režie, nie je možné riešiť centralizovane, ale treba, aby si podnik tieto otázky sám vyriešil.

Normy sú síce základom pre plánované hospodárstvo, no súčasne s normami treba rozvíjať a spresňovať účinnosť ostatných ekonomických pák, ktoré pomáhajú zväčšovať produktivitu práce a hospodárnosť, ako

⁴ J. V. Stalin, *Otázky leninizmu*, Bratislava 1948, 596.

je napr. organizácia a riadenie práce, účtovná evidencia, socialistické odmeňovanie práce a pod. Pri zdokonaľovaní týchto pák treba vždy vychádzať zo súčasného stavu a z možností, ktoré sú v našich podnikoch dnes, s prihliadnutím na budúci vývoj.

Na riešenie všetkých otázok treba pritiahnuť a zainteresovať väčší počet pracovníkov. Iniciatívne návrhy treba zhodnotiť, vhodné uplatniť, spopularizovať a uviesť do života vo všetkých podnikoch. Treba, aby sa na riešení otázok v najužšej spolupráci s technikmi zainteresovali aj vysoké školy, či už technického alebo hospodárskeho smeru. Takáto spolupráca prispeje tak praxi, ako aj teórii. Prax dostane od teórie správne hľadisko, na základe ktorého treba riešiť problémy, a teória dostane od praxe ďalší konkrétny materiál na svoje prehĺbenie. Tak sa vo vzájomnej spolupráci upevní chozrasčot a urýchli budovanie nášho socialistického stavebníctva.